

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Ζητήματα ποιητικής στον Απολλώνιο της Τύρου

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Κωνσταντίνα Καϊμακάμη, ΑΜ: 60086

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Στέλλα Σπ. Χελιδώνη, Επίκουρη
Καθηγήτρια του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ.

Κομοτηνή, 2025

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

Ζητήματα ποιητικής στον Απολλώνιο της Τύρου

Κωνσταντίνα Καϊμακάμη, 60086

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης υποβλήθηκε στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης για την απόκτηση του τίτλου μεταπτυχιακών σπουδών ειδίκευσης στη Νεοελληνική Φιλολογία.

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Στέλλα Σπ. Χελιδώνη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ.

2ο Μέλος: Ειρήνη Παπαδάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Κύπρου

3ο Μέλος: Αναστασία Τσαπανίδου, μέλος Ε.ΔΙ.Π. Νεοελληνικής Φιλολογίας του Τ.Ε.Φ.-Δ.Π.Θ.

Κομοτηνή, 2025

**DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF CLASSICS AND HUMANITIES
DEPARTMENT OF GREEK PHILOLOGY**

POSTGRADUATE COURSE
«TEXTS AND CULTURE»

MASTER DISSERTATION

Poetic Issues of Apollonius of Tyre

Konstantina Kaimakami, 60086

A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master in Modern-Greek Philology, Department of Greek Philology, Democritus University of Thrace.

COMMITTEE OF EXAMINERS

Supervisor: Stella Sp. Chelidoni, Assistant Professor, Department of Greek Philology, D.U.Th.

Member 2: Eirini Papadaki, Associate Professor, University of Cyprus

Member 3: Anastasia Tsapanidou, Specialized Laboratory & Teaching Staff of Modern Greek Philology, Department of Greek Philology, D.U.Th.

Komotini, 2025

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμών της συγγραφέως (παρ. 2 του άρθρου 202 του ν. 5343/1932).

Βεβαιώνεται ότι η Κωνσταντίνα Καϊμακάμη είναι συγγραφέας της παρούσας εργασίας και ότι έχει αναφέρει ή παραπέμψει σε αυτή, ρητά και συγκεκριμένα, όλες τις πηγές, από τις οποίες έκανε χρήση δεδομένων, ιδεών, προτάσεων ή λέξεων, είτε αυτές μεταφέρονται επακριβώς (στο πρωτότυπο ή μεταφρασμένες) είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνεται ότι αυτή η εργασία με τίτλο «Ζητήματα ποιητικής στον “Απολλώνιο της Τύρου”» είναι πρωτότυπη και προετοιμάστηκε από την κ. Κωνσταντίνα Καϊμακάμη προσωπικά ειδικά για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κείμενα και Πολιτισμός» του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Η συγγραφή της εργασίας πραγματοποιήθηκε εξολοκλήρου από την κ. Κωνσταντίνα Καϊμακάμη, υπό την καθοδήγηση και τις υποδείξεις της επιβλέπουσας Καθηγήτριας κ. Στέλλας Σπ. Χελιδώνη, και κατά τη διάρκεια εκπόνησης και συγγραφής της εργασίας τηρήθηκαν τα προβλεπόμενα από τον νόμο και τον αντίστοιχο εσωτερικό κανονισμό του Τμήματος. Έγιναν πλήρως σεβαστές οι Αρχές της Ακαδημαϊκής Ηθικής και του Κώδικα Δεοντολογίας, οι οποίες απαγορεύουν την παραποίηση των ερευνητικών/πνευματικών αποτελεσμάτων, την αναφορά ψευδών στοιχείων, την κατάχρηση της διανοητικής ιδιοκτησίας τρίτων και τη λογοκλοπή.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	5
Περίληψη	7
Summary	8
Ευχαριστίες	9
Α΄ μέρος.....	11
Κεφάλαιο 1ο: Εισαγωγή	12
1.1 Αντικείμενο της εργασίας.....	12
1.2 Η λογοτεχνική παράδοση του <i>Απολλώνιου</i>	12
1.3 Χειρόγραφα και εκδόσεις στις οποίες διασώζονται η <i>Διήγηση</i> και η <i>Ριμάδα</i>	15
1.4 Η προηγούμενη έρευνα.....	17
1.5 Η χρονολόγηση των κειμένων, το ζήτημα του συγγραφέα και ο τόπος σύνθεσης	19
1.6 Τα πρότυπα των μυθιστορημάτων	21
Κεφάλαιο 2ο: Το περιεχόμενο των ελληνικών εκδοχών του <i>Απολλώνιου</i> και οι προσεγγίσεις του	23
2.1 Το περιεχόμενο των δύο ελληνικών μυθιστορημάτων	23
2.2 Ο χώρος δράσης.....	29
2.3 Η λειτουργία των ηρώων: οι αναλύσεις που έχουν προταθεί	30
Β΄ μέρος	37
Κεφάλαιο 3ο: Η οργάνωση της ιστορίας και η δυναμική των ηρώων	38
3.1 Απολλώνιος.....	39
3.2 Ταρσία.....	44
3.3 Αρχιστρατούσα	48
3.4 Βασιλιάς Αρχίστρατος	50
3.5 Αντιναγόρας.....	50
Κεφάλαιο 4ο: Ο λόγος της αφήγησης.....	52
A. Ο χρόνος της αφήγησης	52
A.1 Τάξη	52
A.2 Διάρκεια	58
A.3 Συχνότητα	61
B. Τρόπος ή Έγκλιση	63
B.1 Απόσταση.....	63
B.2 Προοπτική/Εστίαση	69
Γ. Φωνή.....	74
Συμπεράσματα	76

Βιβλιογραφία	79
--------------------	----

Περίληψη

Ο *Απολλώνιος της Τύρου* εμφανίζεται στη βυζαντινή και τη νεοελληνική λογοτεχνία σε δύο έμμετρες μεταφράσεις, μία ανομοιοκατάληκτη και μία ριμάδα. Στόχος της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας είναι η μελέτη των δύο έμμετρων εκδοχών (ανομοιοκατάληκτης και ομοιοκατάληκτης) του *Απολλώνιου της Τύρου*. Η εργασία επικεντρώνεται στην εφαρμογή της θεωρίας της λογοτεχνίας (του Cl. Bremond και του G. Genette) στα δύο μυθιστορήματα με σκοπό να ανιχνευτούν και να ερμηνευτούν στοιχεία της ποιητικής, της θεματικής και της ιδεολογίας τους.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

1. Απολλώνιος Τύρου
2. δημώδης λογοτεχνία
3. θεωρία λογοτεχνίας

Summary

Apollonius of Tyre appears in byzantine and modern Greek literature in two metrical translations. The aim of my postgraduate thesis is to study the two metrical versions (free verse and rhyming) of *Apollonius of Tyre*. The thesis focuses on the application of literary theory (by Cl. Bremond and G. Genette) to the two novels in order to detect and interpret elements of their poetics, themes and ideology.

KEYWORDS

1. Apollonius of Tyre
2. medieval literature
3. literary theory

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα και στα μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής της εργασίας μου. Πρωτίστως, οφείλω θερμές ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης κ. Στέλλα Χελιδώνη, για τον πολύτιμο χρόνο που μου αφιέρωσε, την υπομονετική καθοδήγηση, τις χρήσιμες συμβουλές και την άμεση ανταπόκρισή της κάθε φορά που χρειάστηκα τη βοήθειά της. Θα ήθελα, ακόμη, να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην κ. Ειρήνη Παπαδάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου, και στην κ. Αναστασία Τσαπανίδου, μέλος Ε.ΔΙ.Π. Νεοελληνικής Φιλολογίας του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, για τις χρησιμότερες παρατηρήσεις και την άψογη συνεργασία που μου παρείχαν.

Στους γονείς μου

Α΄ μέρος

Κεφάλαιο 1ο: Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο της εργασίας

Αντικείμενο της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας είναι η εφαρμογή της θεωρίας της λογοτεχνίας στις δύο ελληνικές μυθιστορηματικές παραλλαγές του *Απολλώνιου της Τύρου*.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η ιστορία του μυθιστορήματος του *Απολλώνιου της Τύρου*. Στο πρώτο κεφάλαιο εκτίθεται η πορεία του *Απολλώνιου* από την ύστερη αρχαιότητα έως τον 20ό αιώνα και η τύχη του σε διάφορες εθνικές λογοτεχνίες. Επίσης, παρουσιάζονται τα χειρόγραφα, στα οποία διασώζονται τα δύο μυθιστορήματα που εξετάζουμε, καθώς και οι εκδόσεις τους, αλλά και στοιχεία σε σχέση με την έρευνα γύρω από τον *Απολλώνιο*: βιβλιογραφικές και ενδοκειμενικές πληροφορίες για το ζήτημα της χρονολόγησης των δύο ελληνικών εκδοχών, για τον τόπο σύνθεσης και τους συγγραφείς των δύο κειμένων, καθώς και πληροφορίες για τα πιθανά, σύμφωνα με τον Γιώργο Κεχαγιόγλου, πρότυπα των δύο μυθιστορημάτων. Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει δική μας περίληψη για τα δύο μυθιστορήματα, ενδοκειμενικούς δείκτες για τον τόπο δράσης και πληροφορίες για τη λειτουργία των ηρώων, σύμφωνα με τα στοιχεία της βιβλιογραφίας.

Στο δεύτερο μέρος εφαρμόζουμε κάποια στοιχεία της θεωρίας της λογοτεχνίας. Συγκεκριμένα, στο τρίτο κεφάλαιο ακολουθούμε τη θεωρία της λογικής των αφηγηματικών πιθανοτήτων του Claude Bremond στην προοπτική πέντε ηρώων (*Απολλώνιου*, *Ταρσίας*, *Αρχιστρατούσας*, *βασιλιά Αρχίστρατου* και *Αντιναγόρα*) με σκοπό την ανίχνευση της δυναμικής της δράσης των ίδιων και την επίδραση της τύχης σε αυτούς.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εφαρμόζουμε την αφηγηματολογική θεωρία του Gérard Genette, όπως αυτή διατυπώθηκε στο βιβλίο του *Figures III*. Η εφαρμογή ακολουθεί τη δομή που υπάρχει στο βιβλίο του Genette: αρχικά εξετάζεται ο χρόνος της αφήγησης (τάξη, διάρκεια, συχνότητα) κατόπιν ο τρόπος (απόσταση και προοπτική) και τέλος η φωνή (είδος αφηγητή, αφηγηματικά επίπεδα). Ακολουθούν τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία.

1.2 Η λογοτεχνική παράδοση του *Απολλώνιου*

Ο *Απολλώνιος της Τύρου* είναι ένα μυθιστόρημα με μακρά παράδοση, η οποία ξεκινά από την ύστερη αρχαιότητα. Το πρώτο, από χρονολογική άποψη, κείμενο της ιστορίας του *Απολλώνιου*, που σώζεται ολόκληρο, είναι ένα πεζό λατινόγλωσσο έργο με τίτλο *Historia Apollonii regis Tyri* και χρονολογείται στο διάστημα από τα τέλη του 5ου αιώνα έως και τον 6ο αιώνα (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 105). Η *Historia Apollonii regis Tyri* εμφανίζεται ήδη από τον 9ο αιώνα σε πολυάριθμους καταλόγους βιβλιοθηκών και σε περισσότερα από εκατό κείμενα με μικρές παραλλαγές (Archibald, 1991, σ. 46).

Η διάσωση δύο μικρών πεζών αποσπασμάτων σε ελληνική γλώσσα, των οποίων η σύνθεση πιθανολογείται ότι έγινε στα τέλη του 2ου αιώνα ή στις αρχές του 3ου αιώνα μ.Χ. και η αντιγραφή τους ανάγεται στον 3ο αιώνα μ.Χ., έστρεψε την έρευνα στην υπόθεση ότι κάποιο ελληνόγλωσσο πρότυπο προϋπήρχε του λατινικού (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 105). Ο Κεχαγιόγλου μάλιστα υποστηρίζει ότι το λατινικό κείμενο φέρει στοιχεία που ταιριάζουν στο ελληνόγλωσσο μυθιστόρημα των ελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων και της λεγόμενης Δεύτερης Σοφιστικής και απουσιάζουν –με ελάχιστες εξαιρέσεις– από τη λατινική γραμματεία. Μερικά από αυτά τα στοιχεία είναι τα εξής: «κίνηση των πρωταγωνιστικών και των άλλων προσώπων μέσα στην ανατολική, κυρίως, λεκάνη της Μεσογείου, από την Ιταλία-Λιβύη/Κυρηναϊκή ως την Εγγύς και Μέση Ανατολή, με τοποθέτηση της δράσης συνήθως σε εποχή παλιότερη από τον χρόνο της συγγραφής: συμπτωματικές συναντήσεις και απομακρύνσεις με κυριαρχική την επιρροή της Τύχης· ερωτικά ζευγάρια και οι ιστορίες τους· θαλασσινά ταξίδια, τρικυμίες και ναυάγια, όνειρα· αποδημία ή αρπαγές πειρατών και αιχμαλωσία-δουλεία-πορνεία· φαινομενικοί ή νομιζόμενοι θάνατοι, συζυγικοί και οικογενειακοί χωρισμοί, αναγνωρίσεις και επανενώσεις· καλό τέλος, που τερματίζει μια διαδοχή τρομερών ατυχιών και συμφορών μέσα στην τελική ασφάλεια, αλώβητη ευτυχία και αντάμειψη, κ.ο.κ.» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 109).

Η ιστορία του *Απολλώνιου* είχε ευρύτατη διάδοση, κοσμική και εκκλησιαστική, και πλούσια χειρόγραφη παράδοση, με διασκευές και επιτομές στα λατινικά και μεταφορές στις εθνικές λογοτεχνίες της Ευρώπης έως τα μέσα του 20ού αιώνα (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 111). Συμπεριλαμβάνεται στο *Gesta Romanorum*, έχει συσχετιστεί με το ιπποτικό μοτίβο ήδη από τον 13ο αιώνα, ενώ έχει απασχολήσει και

τον Shakespeare (Archibald, 1991, σ. 45-51). Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά από τα έργα που περιέχονται στη σχετική βιβλιογραφία:¹

1. *Kong Apollon of Tyre*: δανέζικη μπαλάντα του 13ου αιώνα,
2. *όσο Libre d'Apollonio*, ισπανική εκδοχή του 13ου αιώνα, που διασώζεται σε κώδικα της βιβλιοθήκης του Escorial,
3. *Ystoire du roy Apollonius de Tire*, γαλλική εκδοχή που σώζεται σε δύο χειρόγραφα της Bibliothèque Royale των Βρυξελλών, του 14ου και του 15ου αιώνα αντίστοιχα,
4. *Hystoria de Apolonio*, ισπανική εκδοχή που σώζεται σε μια έντυπη έκδοση που έγινε στη Zaragoza το 1488,
5. *Hystoria de miser Apollonio de Tyri*, ιταλική διασκευή που διασωζόταν έως το 1904 σε εικονογραφημένο χειρόγραφο στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Τορίνο,
6. *Apollonio di Tiro*, ιταλική στάβα του 14ου αιώνα του Antonio Pucci,
7. *Storia d'Apollonio di Tiro*, πεζή ιταλική διήγηση του 14ου αιώνα που παραδίδεται ανώνυμα στον φλωρεντινό κώδικα Palchettus II 68 (φφ. 214v-238v),
8. *Leggere d'Apollonio di Tiro*, ιταλική διασκευή που παραδίδεται στο φλωρεντινό χειρόγραφο Magliabechianus Cl. VIII 1272 (φφ. 5r-32v).

Στον ελλαδικό χώρο διασώζονται ολόκληρες δύο ελληνόγλωσσες δημώδεις μεσαιωνικές εκδοχές του Απολλώνιου, τα μυθιστορήματα *Μεταγλώττισμα από λατινικόν εις ρωμαϊκόν: Διήγησις πολλυπαθούς Απολλωνίου του Τύρου*² και *Διήγησις ωραιοτάτη, Απολλωνίου του εν Τύρω, ριμάδα*³, τα οποία αποτελούν και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Επιπλέον, έχουν επιβιώσει προφορικές διηγήσεις και παραμύθια. Πρόκειται για τις κρητικές ρίμες *Τραγούδι τσ' Αρχιστράτας* και *Απολλώνιος και Αρχιστράτη* που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Ηράκλειον* (αρ. φ. 10, 14.10.1893) και στο περιοδικό *Ο Κρητικός Λαός* (1909, σ. 102-103) αντίστοιχα (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 2347-2348). Το 1909, ο Σπυρίδων Στάθης δημοσίευσε στο περιοδικό *Λαογραφία* το *Ποίημα του Απολλώνιου και της Αρχιστράτας* και το κυθηραϊκό *Παραμύθι του Απολλώνιου* (ό.π.). Από θεματική άποψη, τα παραπάνω έργα επικεντρώνονται στο διάστημα από τον χωρισμό της οικογένειας του

¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Archibald, 1991, σ. 47 και Carbonell, 2002, σ. 31-37.

² Στο εξής, χάριν συντομίας: *Διήγηση*.

³ Στο εξής: *Ριμάδα*.

Απολλώνιου μέχρι την επανένωσή της και δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην τύχη της Ταρσίας.⁴ Τέλος θα πρέπει να προσθέσουμε ότι στον κατάλογο με τα λόγια βιβλία του Μανουήλ Ευγενικού καταγράφεται έργο με τίτλο *Ιστορία Απολλωνίου του σοφοτάτου και ανδρικοτάτου, φιγουράδα*. Σχολιάζοντάς το, ο Κεχαγιόγλου διατυπώνει μεταξύ άλλων και το ενδεχόμενο να πρόκειται για λανθάνον ή χαμένο χειρόγραφο της *Διήγησης* ή της *Ριμάδας* (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 187-190).

1.3 Χειρόγραφα και εκδόσεις στις οποίες διασώζονται η *Διήγηση* και η *Ριμάδα*.

Η *Διήγηση* έχει διασωθεί σε έναν μόνο κώδικα, τον Parisinus graecus 390, ο οποίος φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας και φέρει τον τίτλο «Fragmenta de liturgia». Η *Διήγηση* καλύπτει τα φύλλα 143r-168r του κώδικα, σύμφωνα με την ερυθρόχρωμη –και πιο πρόσφατη– αρίθμησή του (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 147). Αξίζει να σημειωθεί ότι από θεματική άποψη τα κείμενα του κώδικα είναι συνδεδεμένα με έναν «θρησκευτικό-ηθικοδιδασκτικό ειρμό με δύο κυρίως θερμά σημεία: την εσχατολογική αγωνία και τον προβληματισμό για την τύχη και τη βιοτική περιπέτεια» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 161). Ωστόσο, σύμφωνα με τους μελετητές, ο κοινός θρησκευτικός άξονας των κειμένων δεν μπορεί να αιτιολογήσει τον αναγραφόμενο τίτλο «Αποσπάσματα της θείας Λειτουργίας», καθώς δεν πρόκειται για λειτουργικά κείμενα (Gidel, 1870, σ. 95-96 και Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 160-161). Αρκεί να ανατρέξει κανείς στα περιεχόμενα του κώδικα για να επιβεβαιώσει ότι δίπλα στα λειτουργικά και θεολογικά κείμενα που περιλαμβάνονται σε αυτόν, υπάρχουν χρηστικά και λογοτεχνικά κείμενα.⁵

Το ενδιαφέρον της έρευνας για τη *Διήγηση* ξεκινά στο β' μισό του 19ου αιώνα με τις δύο πρώτες εκδόσεις του μυθιστορήματος από τον Wagner. Πρόκειται για τις μελέτες *Medieval Greek Texts: Being a collection of the earliest compositions in vulgar Greek, prior to the 1500. Part I. Containing seven poems, three of which appear here for the first time* (1870) και *Carmina graeca Medii Aevi* (1874). Η τρίτη φιλολογική έκδοση της *Διήγησης*, υπό τον τίτλο *Narratio neogreca Apollonii Tyri. Textus graecus prolegomenis commentariisque et translatione latina instructus*, πραγματοποιήθηκε το 1954 από τον A. A. P. Janssen και περιλαμβάνει λατινική μετάφραση και εισαγωγή. Είναι η μόνη αυτοτελής έκδοση της *Διήγησης*. Τέλος, σε

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Κεχαγιόγλου, 2004, τ. 2.2, όπου περιέχονται και οι επανεκδόσεις των παραπάνω κειμένων.

⁵ Για τα περιεχόμενα του κώδικα βλ. Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 160-167.

κριτική έκδοση του ίδιου μυθιστορήματος προχώρησε η C. Cupane στο έργο της *Romanzi cavallereschi bizantini* (1995).⁶ Η πιο πρόσφατη κριτική έκδοση της *Διήγησης* ανήκει στον Κεχαγιόγλου (βλ. παρακάτω, κεφ. 1.4). Νέες κριτικές εκδόσεις της *Διήγησης* φαίνεται ότι σχεδίαζαν, αλλά δεν πραγματοποίησαν, οι Gareth Morgan και Μανόλης Παπαθωμόπουλος (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 118-120).

Η *Ριμάδα* παραδίδεται σε τρεις κώδικες, ενώ είναι πιθανή η ύπαρξη ενός – χαμένου σήμερα – χειρογράφου-αντιβόλου, από το οποίο προήλθε η πρώτη έκδοση (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 983). Οι τρεις κώδικες είναι ο Ambrosianus graecus Y.89.sup. (στο εξής χφ Α), ο Neapolitanus graecus III.B.27 (χφ Ν) και ο Vindobonensis theologicus graecus 244 (χφ V). Πιο συγκεκριμένα, το κείμενο της *Ριμάδας* εντοπίζεται στα φύλλα 32r-72v του χφ Α και είναι ακέφαλο και χασματικό, καθώς λείπουν οι πρώτοι τριάντα έξι και άλλοι σαράντα τέσσερις ενδιάμεσοι στίχοι (συνολικά δύο φύλλα). Ο μάρτυρας παραδίδει συνολικά 1804 στίχους από τους 1902. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Κεχαγιόγλου το χειρόγραφο φαίνεται πως είναι «ο συγκριτικά “καλύτερος” μάρτυρας του κειμένου» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 926). Στο χφ Ν η *Ριμάδα* εντοπίζεται στο τέταρτο τμήμα του κώδικα, στα φύλλα 125r-167r, είναι άτιτλη, κολοβή και με διαταραγμένη σειρά φύλλων, ενώ η σύνθεση του τμήματος του κώδικα, στο οποίο περιέχεται, θα πρέπει να έγινε μετά το 1518 (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 935, 939). Το συγκεκριμένο χειρόγραφο παραδίδει τον μικρότερο αριθμό στίχων (1734 από τους 1902) και για αυτόν τον λόγο ο Κεχαγιόγλου το χαρακτηρίζει ως «τον υποδεέστερο από όλους τους μάρτυρες» όσον αφορά τη χρησιμότητά του για τη διαμόρφωση μιας συνολικής, σε σχέση με το περιεχόμενο, εικόνας του κειμένου (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 950-951). Τέλος, το χφ V παραθέτει το κείμενο της *Ριμάδας* στα φύλλα 54r-78v. Και σε αυτήν την περίπτωση το κείμενο παραδίδεται άτιτλο, ωστόσο στον πίνακα περιεχομένων του κώδικα παρέχεται ο τίτλος «Απολλωνίου διήγησις». Πρόκειται για το χειρόγραφο που παραδίδει τον μεγαλύτερο αριθμό στίχων (1868 + 2 στίχους από το σύνολο των 1904), ενώ ο Κεχαγιόγλου θεωρεί μεν τον κώδικα χρήσιμο, καθώς αυτός παραδίδει την αρχή, το τέλος και τον μεγαλύτερο αριθμό στίχων του κειμένου, αλλά όχι τον καλύτερο (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 965). Στην παρούσα επισκόπηση δεν θα αναφερθούμε στις σχέσεις των τριών μαρτύρων-χειρογράφων μεταξύ τους, δεδομένου ότι θα αναγκαζόμασταν να αντιγράψουμε όσα λέγονται από τον

⁶ Περισσότερες πληροφορίες για τις προηγούμενες εκδόσεις, βλ. στον Κεχαγιόγλου, 2004, τ. 1, κεφ. 6.

Κεχαγιόγλου στο τρίτο κεφάλαιο του δεύτερου τόμου της έκδοσης του *Απολλώνιου*. Περιοριζόμαστε μόνο να αναφέρουμε, προκειμένου να γίνουν ευκολότερα κατανοητές οι διαφορετικές γραφές ανάμεσα στους μάρτυρες, ότι τα χειρόγραφα Α και Ν παρουσιάζονται ως τα πιο απομακρυσμένα μεταξύ τους, ενώ το χειρόγραφο V, αλλά και η πρώτη έκδοση,⁷ βρίσκονται σε ενδιάμεση θέση.

Η εκδοτική ιστορία της *Ριμάδας* είναι μεγάλη. Ο Morgan καταγράφει δώδεκα εκδόσεις της *Ριμάδας* και πιθανολογεί την ύπαρξη πολύ περισσότερων έως το 1805. Ο Ηλιού καταγράφει δεκαοκτώ (βιβλιογραφημένες και μη) εκδόσεις της *Ριμάδας* στο διάστημα 1524-1805 (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1061). Σύμφωνα με τον Κεχαγιόγλου, οι εκδόσεις με γνωστά σήμερα αντίτυπα είναι δεκατέσσερις,⁸ ενώ προσθέτοντας λανθάνουσες και υποθετικές επανεκδόσεις φτάνουμε στον αριθμό των είκοσι έξι εκδόσεων της *Ριμάδας*. Παράλληλα, μπορούμε να αφήσουμε ανοιχτό το ενδεχόμενο για ένα σύνολο σαράντα εκδόσεων από το 1509 έως το 1854 (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1063-1064).

Από το σύνολο των εκδόσεων του κειμένου θα αναφερθούμε μόνο στην πρώτη γνωστή έκδοσή του, η οποία φέρει τη χρονολογική ένδειξη 24.9.1524 και έγινε από το βενετικό τυπογραφείο του Stefano Nicolini Da Sabbio. Διασώζονται δύο αντίτυπά της. Στο κείμενο της *Ριμάδας* που παραδίδει διαπιστώνονται μόνο μία διατάραξη στη σειρά και ελάχιστες παραλείψεις στίχων (ενός ή τριών). Η έκδοση παραδίδει τον μεγαλύτερο αριθμό στίχων (1894 από τους 1904) και για τον λόγο αυτόν ο Κεχαγιόγλου την χαρακτηρίζει ως «τον χρησιμότερο» και «χρησιμότατο» μάρτυρα της *Ριμάδας* (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 981).

Κριτική έκδοση της *Ριμάδας* δεν υπήρξε έως το 2004, έργο που πραγματοποίησε ο Γιώργος Κεχαγιόγλου (βλ. παρακάτω, κεφ. 1.4).

1.4 Η προηγούμενη έρευνα

Παρόλο που σε άλλες εθνικές λογοτεχνίες η ιστορία του Απολλώνιου έχει μελετηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, η βιβλιογραφία γύρω από τις νεοελληνικές εκδοχές του Απολλώνιου είναι αρκετά περιορισμένη. Στην πρώτη έκδοση της *Διήγησης* από τον Wagner περιλαμβάνεται αναλυτική μελέτη του Gidel, στην οποία ο ερευνητής επιχειρεί μία βιβλιογραφική παρουσίαση της *Ριμάδας*, σχολιάζει το

⁷ Βλ. σχετικές αναφορές στην επόμενη σελίδα.

⁸ Την αναλυτική παρουσίασή τους, βλ. στον Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1047-1061.

χειρόγραφο στο οποίο διασώζεται η *Διήγηση* και προσπαθεί να ανιχνεύσει το πρότυπο, το προφίλ του πρώτου συγγραφέα, και να χρονολογήσει το κείμενο (βλ. ακολούθως). Σύμφωνα με τον Κεχαγιόγλου, σε παρατηρήσεις σχετικά με τις τύχες και τα παραμυθικά στοιχεία της *Διήγησης* έχουν προβεί και άλλοι μελετητές, όπως οι Legrand, Λάμπρος, Bursian, Köstlin, Kors, Krumbacher (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 116). Καθώς η *Ριμάδα* γνώρισε μεγαλύτερη διάδοση σε σχέση με τη *Διήγηση*, λόγω του μεγάλου αριθμού των εκδόσεών της, δεν είναι λίγοι οι ερευνητές που τη συμπεριέλαβαν στο έργο τους. Ήδη από τον 17ο αιώνα συμπεριλαμβάνεται στη λεξικογραφική έρευνα των Ducange, M. Kraus, D. Höschel, M. Welser, J. van Meurs, ενώ παρατηρήσεις για αυτήν περιλαμβάνονται και στα *Άτακτα* του Κοραή (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 113-115).

Τα τελευταία είκοσι επτά χρόνια αφιερώθηκαν στον *Απολλώνιο* τρεις διδακτορικές διατριβές. Πρόκειται για συγκριτολογικές εργασίες που εξετάζουν τις νεοελληνικές εκδοχές του *Απολλωνίου* (οι δύο από αυτές μόνο τη *Διήγηση*) σε σχέση με ισπανικές και αγγλικές εκδοχές. Πρόκειται για τις εξής: α) Αλμπέρτο Κάρλος Κρίδα-Άλβαρεθ, *Ιστορικοφιλογολογική συγκριτική μελέτη του “Libro de Apollonio” και της «Διηγήσεως Πολυπαθούς Απολλωνίου της Τύρου»* (1998),⁹ β) Santiago Carbonell, *Οι νεοελληνικές διασκευές του «Απολλωνίου της Τύρου» μέσα στα ρομανικά τους συμφραζόμενα: στοιχεία εκχριστιανισμού, προσαρμογής και πρωτοτυπίας* (2002),¹⁰ και γ) Αναστασία Ζαφράκα, *Texts in distant contexts: the tale of Apollonius of Tyre and two late fourteenth-century variations, John gower’s confessio amantis and Διήγησις Πολυπαθούς Απολλωνίου του Τύρου* (2012).¹¹

Η πιο πρόσφατη και διεξοδική μελέτη για τις δύο ελληνόγλωσσες μυθιστορηματικές μορφές του *Απολλωνίου* είναι εκείνη του Γιώργου Κεχαγιόγλου. Στο τρίτομο έργο του *Απολλώνιος της Τύρου. Υστερομεσαιωνικές και νεότερες ελληνικές μορφές* (2004), περιέχονται οι νέες κριτικές εκδόσεις της *Διήγησης* και της *Ριμάδας*, καθώς και πλήθος πληροφοριών για τη ρητορική, τις πηγές και τις τύχες των

⁹ Αλμπέρτο Κάρλος Κρίδα-Άλβαρεθ, *Ιστορικοφιλογολογική συγκριτική μελέτη του “Libro de Apollonio” και της «Διηγήσεως Πολυπαθούς Απολλωνίου της Τύρου»*, Γενικό Τμήμα Ξένων Πολιτισμών, Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), Αθήνα, 1998.

¹⁰ Santiago Carbonell, *Οι νεοελληνικές διασκευές του «Απολλωνίου της Τύρου» μέσα στα ρομανικά τους συμφραζόμενα: στοιχεία εκχριστιανισμού, προσαρμογής και πρωτοτυπίας*, Τομέας Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών, Τμήμα Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2002.

¹¹ Αναστασία Ζαφράκα, *Texts in distant contexts: the tale of Apollonius of Tyre and two late fourteenth-century variations, John gower’s confessio amantis and Διήγησις Πολυπαθούς Απολλωνίου του Τύρου*, Department of English Literature, School of English Language and Literature, Aristotle University of Thessaloniki, 2012.

δύο κειμένων. Η έκδοση αυτή, λόγω της πληρότητας των πληροφοριών που συγκεντρώνει, και ελλείπει άλλων μελετών αντίστοιχης βαρύτητας, αποτελεί το βασικό εγχειρίδιο για την παρούσα εργασία.

1.5 Η χρονολόγηση των κειμένων, το ζήτημα του συγγραφέα και ο τύπος σύνθεσης

Στο κείμενο της *Διήγησης*, καθώς και στον κώδικα Parisinus graecus 390, στον οποίο αυτή διασώζεται, δεν παραδίδονται στοιχεία σε σχέση με τη σύνθεση του κειμένου. Δεν αναφέρεται το όνομα του συγγραφέα ή του μεταγλωττιστή, δεν παραδίδεται κάποια χρονολογική ένδειξη και δεν γίνεται οποιαδήποτε αναφορά στον τύπο συγγραφής του μυθιστορήματος.

Ως εκ τούτου, η έρευνα έχει στραφεί σε άλλες πηγές, προκειμένου να εντοπίσει τα στοιχεία αυτά. Ο Gidel, στηριζόμενος στα γλωσσικά της χαρακτηριστικά, εικάζει ότι η σύνθεση της *Διήγησης* έγινε μέσα στον 13ο αιώνα, και συγκεκριμένα στο διάστημα από την πρώτη άλωση της Πόλης έως την τελική κατάκτηση του Μοριά. Ισχυρίζεται ότι η απουσία ιταλισμών, φαινόμενο συχνό κατά τον 14ο αιώνα, και η απουσία ομοιοκαταληξίας, φαινόμενο του 15ου αιώνα, οδηγούν σε χρονολόγηση του κειμένου της *Διήγησης* σε πρωιμότερη περίοδο (Gidel, 1870, σ. 95-101). Ο Beck υπολογίζει ότι η *Διήγηση* θα πρέπει να συντέθηκε κατά τον 14ο ή και τον 15ο αιώνα. Την εκτίμησή του στηρίζει κυρίως στη χρονολόγηση του κώδικα Parisinus graecus 390 εντός του 15ου αιώνα, αλλά και στο ότι ως πρότυπο της *Διήγησης* θεωρεί την τοσκανική *Storia d'Apollonio di Tiro* (Beck, 1993, σ. 220). Ο Beaton κατατάσσει την συγγραφή της *Διήγησης* στην περίοδο 1350-1450 και ως πρότυπό της θεωρεί την πεζή ιταλική παραλλαγή του 14ου αιώνα (Beaton, 1996, σ. 185-187). Ο Κεχαγιόγλου επισημαίνει τη δυσκολία ακριβούς χρονολόγησης της *Διήγησης* και δηλώνει αμηχανία σε σχέση με το αν θα πρέπει η σύνθεση της *Διήγησης* να τοποθετηθεί στα χρόνια πριν από το 1370 ή το 1373 ή αν θα πρέπει να τοποθετηθεί σε οψιμότερη περίοδο (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 348-349).

Σχετικά με τον τύπο σύνθεσης του κειμένου, ο Beck κατατάσσει τον *Απολλώνιο* σε εκείνα τα μυθιστορήματα που είναι αδύνατο να εντοπιστούν γεωγραφικά, αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο να έχει συντεθεί σε ελληνικό ή κατω-ιταλικό, βυζαντινό ή φραγκοκρατούμενο έδαφος (Beck, 1993, σ. 42, 220). Ο Janssen δίνει πιθανότητες συγγραφής της *Διήγησης* τόσο στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία

όσο και στην Κρήτη ή την Κύπρο (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 335). Η Cupane ισχυρίζεται ότι η συγγραφή της *Διήγησης* πρέπει να έγινε στο φραγκοκρατούμενο τμήμα της Πελοποννήσου και την εντάσσει στο χρονικό διάστημα από τα τελευταία χρόνια του οίκου των Βιλεαρδουίνων ως τα τέλη του 14ου αιώνα, στηριζόμενη α) στην ύπαρξη χειρογράφου με τον τίτλο «Απολλώνιος της Τύρου» στη διαθήκη του Nicola Acciaiuoli, ο οποίος έζησε στον Μοριά κατά τα έτη 1338-1341, και β) στο ότι το όνομα Ζαμπέτα¹² αντικαθιστά το Lottomia της ιταλικής *Storia*. Συνεπώς εικάζεται ότι ο Acciaiuoli μετέφερε πρώτος στον ελληνόγλωσσο χώρο τον Απολλώνιο (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 337). Στην κριτική έκδοση του *Απολλωνίου* ο Κεχαγιόγλου υποστηρίζει ότι η *Διήγηση* ανήκει στον νοτιοανατολικό χώρο και συγκεκριμένα στην Κύπρο. Την υπόθεση αυτή τη στηρίζει α) πρωτίστως, προσκομίζοντας γλωσσικά (φωνολογικά/γραφηματικά)¹³ στοιχεία για την κυπριακή προέλευση των συγγενών, κατά τον ισχυρισμό του, κωδίκων Parisinus graecus 390 και Parisinus graecus 929, β) συνδυάζοντας ιστορικά στοιχεία, που αναφέρονται, αφενός, στην κομβική θέση που κατείχε το νησί για τις μετακινήσεις από και προς τους Αγίους Τόπους και την Ανατολή, ήδη από τον 13ο αιώνα ως το γ' τέταρτο του 14ου αιώνα, και, αφετέρου, στις εδαφικές κτήσεις Ιταλών στην Κύπρο που επιβεβαιώνουν τις ιταλικές γλωσσικές επιδράσεις στην κυπριακή λογοτεχνία, και γ) αναφέροντας ενδοκειμενικά στοιχεία που αφορούν στον τόπο δράσης του μυθιστορήματος. Συγκεκριμένα, ο μελετητής πιστεύει ότι η θεματική του μυθιστορήματος συνδέεται με τον τόπο δημιουργίας του. Σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του, φαίνεται πως ο συγγραφέας της *Διήγησης* γνώριζε σε βάθος τη νοτιοανατολική Μεσόγειο, και συγκεκριμένα τον άξονα Τύρος-Μυτιλήνη (με τους σταθμούς Αντιόχεια, Τρίπολη, Έφεσος, Ταρσός), σαφώς καλύτερα από τους συγγραφείς του λατινικού κειμένου ή της ιταλικής *Storia d'Apollonio di Tiro*.¹⁴ Τέλος, προκειμένου να επιβεβαιώσει τον ισχυρισμό του αναφέρεται στις θεματικές και γλωσσικές ομοιότητες του *Απολλωνίου* με άλλα έργα που θεωρούνται κυπριακά (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 341-364).

Μεγαλύτερη δυσκολία υπάρχει στον εντοπισμό του συγγραφέα. Καθώς δεν διασώζεται κανένα όνομα που θα μπορούσε να προσανατολίσει την έρευνα, και καθώς αυτή αδυνατεί να τον ταυτίσει με συγκεκριμένο ιστορικό πρόσωπο, ο Κεχαγιόγλου προσπαθεί να καθορίσει το προφίλ του συγγραφέα της *Διήγησης* και

¹² Στη *Διήγηση* απαντάται μία φορά το όνομα Ζαμπέλα (στ. 428) αντί για το συχνότερο Ζαμπέτα.

¹³ Βλ. Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 179-180.

¹⁴ Βλ. αναλυτικά Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 341-349.

επισημαίνει τα εξής: α) είναι προφανής η θρησκευτική του παιδεία και οι ηθικοδιδασκτικοί στόχοι του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρέπει κατ' ανάγκη να ήταν ιερωμένος και β) ανιχνεύεται εξοικείωση του συγγραφέα με την τεχνική της δημώδους ποίησης και τη θεματική της μυθιστορηματικής γραμματείας και του παραμυθιού (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 368-369).

Ο εντοπισμός του συγγραφέα και του χωροχρόνου σύνθεσης της *Ριμάδας* είναι σαφώς ευκολότερος, καθώς αυτή παραδίδεται με συγγραφικό κολοφώνα. Σύμφωνα με τις ενδοκειμενικές μαρτυρίες της *Ριμάδας*, το όνομα του συγγραφέα της είναι Γαβριήλ (Α)κο(ν)τιάνο(ς) (όπως παραδίδεται στα χειρόγραφα Α και V) ή Κωνσταντίνος Τεμένος (όπως παραδίδεται στην πρώτη έκδοση). Τόσο ο Κεχαγιόγλου όσο και η πλειονότητα των ερευνητών θεωρούν ως πιθανότερο όνομα του ποιητή το Γαβριήλ Ακο(ν)τιάν(ος).¹⁵ Το επώνυμο Ακοντιάνος μαρτυρείται σε βενετικό έγγραφο στα Χανιά μερικά χρόνια αργότερα (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1277), ενώ ο Κοραής στα *Άτακτά* του επισημαίνει πως το όνομα Γαβριήλ υποδηλώνει ορθόδοξο συγγραφέα (Κοραής, 1829, σ. ιγ'-ιδ'). Το όνομα Κωσταντίνος Τεμένος πιθανολογείται ότι ανήκει σε αντιγραφέα ή επιμελητή της πρώτης γνωστής έκδοσης.

Ενδοκειμενικές μαρτυρίες, επίσης, βοηθούν και στη χρονολόγηση της σύνθεσης του έργου. Στους μάρτυρες σημειώνονται ως ημερομηνίες ολοκλήρωσης της συγγραφής η 01.01.1500 (χφ Α και πρώτη έκδοση) και η 01.01.1512 (χφ V). Ο Κεχαγιόγλου θεωρεί πιθανότερη την ημερομηνία 01.01.1500 ή, λαμβάνοντας υπόψη το βενετικό σύστημα χρονολόγησης *more veneto*, την 01.01.1501 (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1275-1276).

Τόπος σύνθεσης της *Ριμάδας* φαίνεται πως είναι τα Χανιά της Κρήτης σύμφωνα με α) την ενδοκειμενική μαρτυρία στον κολοφώνα, β) την οικογενειακή καταγωγή του πιθανότερου ποιητή και γ) τη σχετική επικράτηση του δυτικοκρητικού ιδιώματος¹⁶ ως γλώσσας του κειμένου (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1283).

1.6 Τα πρότυπα των μυθιστορημάτων

Οι δύο νεοελληνικές εκδοχές του *Απολλώνιου* εμπνέονται, σύμφωνα με τις ενδοκειμενικές τους μαρτυρίες, από άλλα, λατινογενή έργα.

¹⁵ Ο Κεχαγιόγλου δίνει ως εναλλακτικά ονόματα τα Ακο(ν)τάνος ή Ακο(ν)τάντος.

¹⁶ Βλ. σχετικά το 4ο κεφάλαιο με τίτλο «Η γλώσσα και η στιχουργία», του 2ου τόμου της έκδοσης Κεχαγιόγλου (2004, σ. 1079-1217).

Ο υπότιτλος της *Διήγησης* «Μεταγλώττισμα από λατινικών εις ρωμαϊκόν» θέτει το ζήτημα της μετάφρασης, ή, καλύτερα, της μεταφοράς, ενός έργου της λατινογενούς γραμματείας στην ελληνική. Φαίνεται πως το ζήτημα του προτύπου της *Διήγησης* έχει λύσει ήδη από το 1899 ο Singer, με τον οποίο συμφωνεί ο Κεχαγιόγλου: «το πλησιέστερο στη *Διήγηση* κείμενο είναι μια λιτή [...] πεζή ιταλική διήγηση σε τοσκανικό ιδίωμα, πιθανότατα των χρόνων 1320-1340» με τίτλο *Storia d'Apollonio di Tiro* (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 127-128). Το κείμενο παραδίδεται ανώνυμο στον φλωρεντινό κώδικα Palchettus II 68 (φφ. 214v-238v) και εκδίδεται το 1861 από τον Del Prete (Carbonell, 2002, σ. 34). Ο Κεχαγιόγλου παρατηρεί ότι τα δύο έργα, *Διήγηση* και *Storia d' Apollonio di Tiro*, έχουν σύντομη και λιτή δομή και «εμφανίζουν προχωρημένα σημάδια εκχριστιανισμού και ηθικοδιδασκτικής επεξεργασίας» και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «κάποιο από τα (χαμένα σήμερα) υπόλοιπα χειρόγραφα-αντίγραφα της πεζής *Storia* χρησίμευσε ως άμεσο πρότυπο του έμμετρου ελληνόγλωσσου μεταγλωττίσματος ή έστω του αρχετύπου του» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 132).

Όσον αφορά τη *Ριμάδα*, το εναρκτήριο δίστιχο του epilόγου της (στ. 1867-1868: «και τούτο εκινήθηκα για τα πολλά μου πάθη, και 'βαλα στο ρωμαϊκό, καθένας να το μάθει») υποδηλώνει ότι το μυθιστόρημα διέθετε ξενόγλωσσο πρότυπο.

Η προγενέστερη έρευνα έχει επισημάνει τη σχέση της *Ριμάδας* με το *Cantari di Apollonio di Tiro* του Antonio Pucci. Οι Morgan και Κεχαγιόγλου θεωρούν ότι το *Cantari* είναι το πλησιέστερο στη *Ριμάδα* κείμενο. Πρόκειται για μία έμμετρη ιταλική διήγηση σε οκτάβες, που συντέθηκε στις αρχές του γ' τετάρτου του 14ου αιώνα (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 867). Το έργο αυτό χωρίζεται σε έξι «περίπου ισόποσα» άσματα. Ο Κεχαγιόγλου μάλιστα υποστηρίζει ότι το πιθανότερο άμεσο πρότυπό της δεν είναι η πρώτη βενετική εκδοχή, καθώς ακόμα και οι έντυπες μορφές του *Cantari* αρχίζουν να διαφοροποιούνται ήδη από το 1478, αλλά ότι η *Ριμάδα* επηρεάζεται από μία από τις επανεκδόσεις του *Cantari*, ίσως από την έκτη (Johannes, Gregorius de Gregoriis, 1487) ή τη δέκατη (Giovan Battista da Sessa, 1499) (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 895-896).

Κεφάλαιο 2ο: Το περιεχόμενο των ελληνικών εκδοχών του *Απολλώνιου* και οι προσεγγίσεις του

2.1 Το περιεχόμενο των δύο ελληνικών μυθιστορημάτων

Η *Διήγηση* ξεκινά με την παρουσίαση του βασιλιά της Αντιόχειας, Αντίοχου, ο οποίος έχει διαπράξει και διατηρεί αιμομικτική σχέση με την κόρη του, Αναστασία. Προκειμένου να αποτρέψει τις προτάσεις γάμου για την κόρη του, θέτει ένα αίνιγμα, στο οποίο αναφέρεται στην αιμομικτική σχέση με αυτήν και κοινολογεί ότι όποιος το λύσει θα γίνει γαμπρός του. Ο κεντρικός ήρωας της ιστορίας, ο πρίγκιπας της Τύρου Απολλώνιος, όταν πληροφορείται για το αίνιγμα και για την ομορφιά της βασιλοπούλας, ταξιδεύει στην Αντιόχεια για να το λύσει. Καταλαβαίνει ότι αυτό αναφέρεται στην αιμομικτική σχέση του βασιλιά, το αποκαλύπτει και πυροδοτεί έτσι την οργή του Αντίοχου. Φοβισμένος και έχοντας δεχθεί απειλές επιστρέφει στην πατρίδα του, γεμίζει με σιτάρι τα πλοία και εγκαταλείπει τον τόπο του, ενώ ο Αντίοχος στέλνει τον αξιωματούχο του, τον Τάλαρκο, για να τον βρει, και επικηρύσσει τον Απολλώνιο με αντάλλαγμα πολλά χρήματα. Ο Απολλώνιος με τη βοήθεια του ναύκληρου φθάνει στην Ταρσό, όπου ενημερώνεται από τον γέροντα Αλανίγο για την επικήρυξή του, και στη συνέχεια ζητά φιλοξενία από τον φίλο του, Στραγγαλίωνα. Εκείνος τον πληροφορεί για την επισιτιστική κρίση του τόπου και ο Απολλώνιος προσφέρει δωρεάν σιτάρι στους κατοίκους της Ταρσού με αντάλλαγμα να ορκιστούν αφοσίωση σε αυτόν. Λίγες μέρες αργότερα πληροφορούνται¹⁷ ότι ο Αντίοχος ψάχνει για τον Απολλώνιο και έτσι αυτός φεύγει από την Ταρσό. Έπειτα από μία κακοκαιρία το πλοίο του βουλιάζει, πνίγονται όλοι του οι σύντροφοι και εκείνος διασώζεται ναυαγός στην περιοχή της συριακής Τρίπολης. Εκεί συναντά έναν ψαρά, ο οποίος τον φιλοξενεί και τον συμβουλεύει να πάει στην πόλη (Τρίπολη). Ο Απολλώνιος μεταβαίνει στην Τρίπολη, όπου αξιοποιεί την ευκαιρία να παίζει μουσική, βγαίνει νικητής και κερδίζει έτσι τον θαυμασμό του βασιλιά Αρχίστρατου, που τον προσκαλεί στο παλάτι, σε ένα πλουσιοπάροχο γεύμα. Στο γεύμα θυμάται τα περασμένα μεγαλεία του και θλίβεται. Ο βασιλιάς, για να τον ευχαριστήσει, καλεί την κόρη του, την Αρχιστρατούσα, να τραγουδήσει. Ο Απολλώνιος, ωστόσο, δεν αντιδρά στο τραγούδι της, εγείροντας την οργή του βασιλιά. Αναλαμβάνει να τραγουδήσει ο ίδιος και τότε όλοι τον θαυμάζουν, ενώ η Αρχιστρατούσα τον ερωτεύεται. Έτσι η

¹⁷ Δεν είναι σαφές αν το υποκείμενο είναι οι κάτοικοι της Ταρσού ή ο Στραγγαλίων και η σύζυγός του. Βλ. και τα σχετικά σχόλια στο Κεχαγιόγλου, 2004, κεφ. 7, σ. 528-529.

κόρη φροντίζει, παρακαλώντας τον βασιλιά πατέρα της, να μείνει ο Απολλώνιος εκείνο το βράδυ στο παλάτι και κατόπιν εξασφαλίζει την επ' αόριστον διαμονή του, προκειμένου να της μάθει μουσική. Ο βασιλιάς δέχεται την πρόταση της κόρης του. Σταδιακά ο Απολλώνιος ερωτεύεται την Αρχιστρατούσα. Κανένας από τους δύο δεν έχει φανερώσει τον πόθο του.

Έπειτα από λίγο καιρό, τρία αρχοντόπουλα προτείνουν στον βασιλιά να νυμφευθούν την Αρχιστρατούσα και εκείνος προωθεί τις γραφές με τις προτάσεις γάμου στην κόρη του, αφήνοντάς την να διαλέξει τον μελλοντικό της σύζυγο. Όταν η Αρχιστρατούσα διαβάζει τις γραφές, παραδέχεται στον Απολλώνιο τον έρωτα της και απαντά στον πατέρα της, με λόγο αινιγματικό, ότι επιθυμεί να παντρευτεί αυτόν που ναυάγησε στο πέλαγος. Όταν ο βασιλιάς καταλαβαίνει ότι πρόκειται για τον Απολλώνιο, διώχνει τους μνηστήρες και δέχεται χαρούμενος τον γάμο. Έτσι οι δύο νέοι παντρεύονται. Μετά από κάποιες μέρες η Αρχιστρατούσα μένει έγκυος. Το ζευγάρι βγαίνει στην εξοχή για να γιορτάσει το χαρμόσυνο γεγονός και τότε ο Απολλώνιος βλέπει να καταφθάνει ένα πλοίο. Οι ναύτες, που έρχονται από την Αντιόχεια, τον ενημερώνουν ότι ο βασιλιάς Αντίοχος πέθανε από θεϊκή τιμωρία και ότι οι κάτοικοι της Αντιόχειας θέλουν τον Απολλώνιο για βασιλιά τους. Ο Απολλώνιος ετοιμάζεται να πάει στην Αντιόχεια και η Αρχιστρατούσα επιμένει να τον ακολουθήσει. Ο Αρχίστρατος της το επιτρέπει. Όμως, εξαιτίας μιας κακοκαιρίας, η Αρχιστρατούσα γεννά στο καράβι και πεθαίνει. Της φτιάχνουν ένα κιβώτιο, βάζουν μέσα πολύ χρυσάφι και ένα γράμμα με πληροφορίες για αυτήν και την πετούν στη θάλασσα. Το κιβώτιο-φέρετρο φτάνει στην Έφεσο, όπου το βρίσκουν ένας δάσκαλος με τους μαθητές του. Στην προσπάθειά τους να την πλύνουν η κόρη συνέρχεται, καταλαβαίνει τι συνέβη και αποσύρεται σε μοναστήρι. Ο Απολλώνιος, που δεν γνωρίζει ότι η γυναίκα του είναι ζωντανή, κατευθύνεται προς την Ταρσό, όπου βαπτίζει τη νεογέννητη κόρη του με το όνομα της πόλης, Ταρσία, και αναθέτει την ανατροφή της στον φίλο του, Στραγγαλίωνα, και τη γυναίκα του, Διονυσία, οι οποίοι μόλις έχουν αποκτήσει μία κόρη, αφήνοντας μαζί την παραμάνα του μωρού και πολλά χρήματα. Ο ίδιος γυρίζει ως έμπορος με το καράβι του. Το βρέφος ανατρέφεται μαζί με την κόρη του Στραγγαλίωνα και της Διονυσίας. Καθώς μεγαλώνει γίνεται πολύ όμορφη. Στα δεκατέσσερά της χρόνια η παραμάνα της, η Λεοκαρδία, ούσα ετοιμοθάνατη, εξομολογείται στην Ταρσία την αλήθεια για την καταγωγή της και ότι ο πατέρας της ορκίστηκε να μην βγει στη στεριά μέχρι να φτάσει αυτή σε ηλικία γάμου. Επιπλέον, την συμβουλεύει, σε περίπτωση που

επιχειρήσει κάποιος να την αδικήσει, να φωνάξει ποιανού κόρη είναι στον λαό της Ταρσού, καθώς ο πατέρας της είχε συνδράμει με δωρεά σιταριού, όταν η πόλη βρισκόταν σε ανάγκη. Έπειτα από αυτή την εξομολόγηση η παραμάννα ξεψυχά. Η Ταρσία συνεχίζει τη ζωή της θλιμμένη. Κάποια μέρα, σε μία έξοδό της με τη σύζυγο και την κόρη του Στραγγαλίωνα, τις Διονυσία και Ζαμπέτα, οι άντρες της αγοράς επαινούν την ομορφιά της και αποστρέφονται τη Ζαμπέτα. Αυτό προκαλεί την οργή της Διονυσίας, η οποία πείθει τον άντρα της να σκοτώσουν την Ταρσία. Διατάζουν έναν δούλο, τον Θεόφιλο, να εκτελέσει τον φόνο με αντάλλαγμα να τον ελευθερώσουν και να του δώσουν χίλια χρυσά νομίσματα.

Εκείνος υπακούει και στήνει καρτέρι στην Ταρσία στον τάφο της παραμάννας της, τον οποίο επισκεπτόταν συχνά. Πριν την σκοτώσει, της επιτρέπει να προσευχηθεί. Τότε εμφανίζεται ένα πλοίο με πειρατές από τη Μυτιλήνη, οι οποίοι αρπάζουν την κόρη, ενώ ο Θεόφιλος τρέχει και λέει στα αφεντικά του πως την σκότωσε. Αυτοί αθετούν την υπόσχεσή τους και τον στέλνουν ξανά στη σκλαβιά. Κατόπιν διαδίδουν στους κατοίκους της Ταρσού τον θάνατο της Ταρσίας και οργανώνουν την κηδεία της. Οι πειρατές που άρπαξαν την Ταρσία φτάνουν στη Μυτιλήνη και πουλούν την κόρη ως σκλάβα σε κάποιον Μαρκιώνη. Εκείνος την υποχρεώνει να δουλεύει στο πορνείο ζητώντας πολλά χρήματα από τους πελάτες, αλλά η Ταρσία μιλώντας για την καταγωγή και την τύχη της στους άρχοντες που την επισκέπτονταν καταφέρνει να διατηρήσει την παρθενία της. Ο Μαρκιώνης, όταν καταλαβαίνει ότι αυτή είναι παρθένα, και καθώς επιμένει να κερδίσει χρήματα εκμεταλλευόμενος την Ταρσία, στέλνει τον δούλο του, Ποκαρόπα, να την διακορεύσει. Η Ταρσία παρακαλώντας τον δούλο πετυχαίνει μία συμφωνία με τον αφέντη τους, ο οποίος συμφωνεί να εργάζεται ως οργανοπαίκτρια και διασκεδάστρια. Ο Απολλώνιος, έπειτα από δεκαπέντε χρόνια απουσίας, επιστρέφει στην Ταρσό αναζητώντας την κόρη του για να την παντρέψει. Όταν μαθαίνει ότι αυτή έχει πεθάνει, θρηνεί και φεύγει πάλι με το καράβι αφήνοντάς το ακυβέρνητο. Έπειτα από πέντε μήνες φτάνει με τους ναύτες του στη Μυτιλήνη. Ένας από τους άρχοντες του τόπου, ο Αντιναγόρας, επιχειρεί να τον πείσει να βγει έξω από το καράβι, ώστε να δειπνήσουν μαζί την ημέρα του Πάσχα, αλλά εκείνος δεν δέχεται. Έτσι ο Αντιναγόρας υπόσχεται στην Ταρσία να της δώσει την ελευθερία της σε περίπτωση που έπειθε τον Απολλώνιο να βγει από το καράβι. Η Ταρσία επισκέπτεται τον Απολλώνιο και αρχικά με ένα παρηγορητικό τραγούδι και αινιγματικό λόγο προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθειά του. Επιμένει και αυτός την χτυπά. Τότε η

Ταρσία γεμάτη παράπονο του μιλά για την καταγωγή της και εξιστορεί όσα της συνέβησαν ύστερα από τον θάνατο της παραμάνας της. Ο Απολλώνιος ακούγοντάς την να μιλά την παρομοιάζει με την ομορφιά της μητέρας της και έτσι καταλαβαίνει ότι πρόκειται για την κόρη του. Της εξομολογείται ότι πήγε στην Ταρσό και είδε εκεί τον τάφο της. Έπειτα από αυτό εξέρχονται πανηγυρικά από το πλοίο και γιορτάζουν διπλή γιορτή, την Ανάσταση του Κυρίου και την επανένωση πατέρα και κόρης. Ο Αντιναγόρας ζητά να παντρευτεί την Ταρσία και εκείνη ζητά την τιμωρία του Μαρκιώνη. Έπειτα από τριάντα μέρες ένας άγγελος επισκέπτεται τον Απολλώνιο στο όνειρό του και τον διατάζει να πάει στην Έφεσο για προσκύνημα. Ο Απολλώνιος διηγείται το όνειρό του στην κόρη και τον γαμπρό του και μεταβαίνει μαζί τους στην Έφεσο, όπου επισκέπτεται τα μοναστήρια του Ιωάννου του Θεολόγου και της Αγίας Θέκλας. Ηγουμένη του τελευταίου μοναστηριού ήταν η Αρχιστρατούσα. Ο Απολλώνιος, χωρίς να γνωρίζει ότι η ηγουμένη είναι η γυναίκα του, διηγείται τις περιπέτειές του και εκείνη τον αναγνωρίζει. Έτσι η οικογένεια ενώνεται. Αποφασίζουν¹⁸ να πάνε στην Ταρσό και απαιτούν να δουν τον τάφο της Ταρσίας. Τότε η απάτη γίνεται φανερή και το άπιστο ανδρόγυνο μαζί με την κόρη του λιθοβολείται στο μνημείο της Ταρσίας, ενώ η περιουσία τους μοιράζεται στους άρχοντες της πόλης. Στη συνέχεια, η οικογένεια μεταβαίνει στην Αντιόχεια, όπου ο Απολλώνιος στέφεται βασιλιάς και ορίζει διοικητές τον γαμπρό του και την κόρη του. Εκείνος με τη γυναίκα του φτάνουν στην Τύρο και στη συνέχεια επισκέπτονται την Τρίπολη, όπου συναντούν ξανά τον γέρο βασιλιά Αρχίστρατο. Μετά τον θάνατο του τελευταίου γίνονται κληρονόμοι του. Το μυθιστόρημα ολοκληρώνεται με δοξολογία της Αγίας Τριάδος.

Γενικότερα η *Διήγηση* χαρακτηρίζεται από λιτή δομή. Από αυτήν απουσιάζουν οι περιγραφές, τα επίθετα¹⁹ και οι παρεκβάσεις. Οι παρεμβολές του αφηγητή στο εσωτερικό της αφήγησης είναι σχετικά λίγες: σκοπός τους είναι να ρυθμίσουν τη σειρά αφήγησης των γεγονότων ή να προσθέσουν κάποιο σχόλιο.²⁰ Γενικότερα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι ένα κείμενο που περιλαμβάνει τα απολύτως απαραίτητα στοιχεία.

¹⁸ Και πάλι δεν γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στο υποκείμενο. Δεν διευκρινίζεται αν αποφασίζουν από κοινού και τα τέσσερα μέλη της οικογένειας, δηλαδή ο Απολλώνιος, η Αρχιστρατούσα, η Ταρσία και ο Αντιναγόρας, ή μόνο οι δύο γονείς ή ο Απολλώνιος και η Ταρσία ως άμεσα ενδιαφερόμενοι και εξαρτημένοι.

¹⁹ Σε ορισμένες περιπτώσεις απαντώνται μερικά αξιολογικά, πρβλ. στ. 1 «ψευδώνυμος άναξ», στ. 591 «εκείνος δε ο ασεβής».

²⁰ Βλ. αναλυτικά Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 232-234.

Δεν μπορούμε, ωστόσο, να ισχυριστούμε ότι συμβαίνει το ίδιο και με τη *Ριμάδα*. Η *Ριμάδα* είναι ένα εκτενέστερο μυθιστόρημα. Όσον αφορά τη δομή της, η *Ριμάδα* έχει προοίμιο του αφηγητή και επίλογο. Οι παρεμβάσεις του αφηγητή είναι τακτικές και περιλαμβάνουν ηθικοδιδασκικά σχόλια επί των γεγονότων. Από το κείμενο δεν απουσιάζουν ούτε τα μοιρολόγια του αφηγητή και των ηρώων ούτε μία παρέκβαση μυθολογικού περιεχομένου, η οποία είναι εξωδιηγητική και συνδέεται με την κεντρική ιστορία μόνο όσον αφορά τον κοινό τόπο (Ταρσός). Τέλος, στη *Ριμάδα* υπάρχουν μερικές περιγραφές, κάποιες από τις οποίες συνοδεύονται από επίθετα.

Από τη *Ριμάδα* απουσιάζουν συγκεκριμένοι χρονικοί και τοπικοί προσδιορισμοί, καθώς και αριθμητικά δεδομένα. Σε αυτήν δεν κατονομάζονται η κόρη και ο αξιωματικός του Αντίοχου Τάλαρκος, ο οποίος αναφέρεται ως «άρχος-πολεμάρχος», η Έφεσος, η παραμάνα Λεοκαρδία, που αναφέρεται ως «νένα», ο δούλος Θεόφιλος είναι ανώνυμος, ο Στραγγαλίων και η Διονυσία αναφέρονται ως Στρακίλιος και Διονίδα αντίστοιχα, δεν κατονομάζεται η κόρη τους, ο Μαρκιώνης αναφέρεται ως «ρουφιάνος Μακάριος», δεν ονοματίζονται τα μοναστήρια της Εφέσου, ενώ ο Άγγελος της *Διήγησης* μετατρέπεται σε «Φαντασία».

Θα ήταν περιττό να παραθέσουμε αναλυτικά την περίληψη της *Ριμάδας*. Περιοριζόμαστε να αναφερθούμε στα σημεία όπου εντοπίζουμε σημαντικές διαφορές σε σχέση με τη *Διήγηση*:

1. ο Απολλώνιος δεν καταφθάνει στην Αντιόχεια επειδή είχε πληροφορηθεί για το αίνιγμα, αλλά για άλλο λόγο, ο οποίος δεν αναφέρεται,
2. στην άφιξη του Απολλώνιου στην Ταρσό συνδράμουν οι ναύτες (όχι μόνο ο ναύκληρος),
3. απουσιάζει το επεισόδιο με τον γέροντα-Αλανίγο που ενημερώνει τον Απολλώνιο για την επικήρυξη –ωστόσο οι αναγνώστες έχουν πληροφορηθεί από τον αφηγητή ότι αυτή έχει συμβεί,
4. ο Απολλώνιος φεύγει από την Ταρσό έπειτα από παρότρυνση του Στρακίλιου και καμία αναφορά δεν γίνεται σε είδηση που καταφθάνει στον τόπο,
5. στην Τρίπολη (η οποία δεν κατονομάζεται) ο Απολλώνιος χορεύει,
6. στο δειπνο με τον ρήγα ο Απολλώνιος διηγείται πρώτα τα πάθη του, ενώ η Αρχιστράτα τραγουδά χωρίς παρότρυνση του πατέρα της,
7. η Αρχιστράτα αρρωσταίνει βαριά εξαιτίας του έρωτά της για τον Απολλώνιο,
8. τα αρχοντόπουλα που διεκδικούν την Αρχιστράτα για γυναίκα τους είναι δύο και δρουν διά των αντιπροσώπων τους, οι οποίοι μάλιστα προσπαθούν να

εξαπατήσουν τον ρήγα διηγούμενοι ψευδώς ότι οι αφέντες τους είχαν σωθεί από κάποιο ναυάγιο· ο ρήγας δεν μπορεί να λύσει το αίνιγμα της κόρης του και, όταν αυτή του ζητά να παντρευτεί τον Απολλώνιο, διαφωνεί· γίνεται ευνοϊκότερος λόγω της εύθραυστης υγείας της κόρης του και έτσι διοργανώνει ένα κονταροχτύπημα, στο οποίο επιτρέπει τη συμμετοχή του Απολλωνίου, προκειμένου αυτός να αποδείξει την αξιοσύνη του· ο Απολλώνιος βγαίνει νικητής και τότε τελείται ο γάμος,

9. ο Απολλώνιος αποκρύπτει την ταυτότητά του από τους ναύτες του πλοίου που καταφθάνει στην Τρίπολη από την Τύρο και οδηγεί έναν από αυτούς στον πεθερό του για να αποκαλυφθεί η αλήθεια για την ταυτότητά του,
10. ο δάσκαλος και οι μαθητές που βρίσκουν την Αρχιστράτα ετοιμάζονται να την κηδέψουν και για τη σωτηρία της μεριμνά ένας μαθητής,
11. η Αρχιστράτα προτού γίνει καλόγρια περιμένει μήπως μάθει νέα του άντρα της,
12. όταν η Αρχιστράτα γίνεται ηγουμένη, φτιάχνει έξω από τον ναό ένα μνημείο με την κασέλα μέσα στην οποία είχε διασωθεί και γράφει πάνω αυτά που της συνέβησαν,
13. δεν αναφέρεται άμεσα ή έμμεσα η ηλικία που είχε η Ταρσία, όταν έχασε τη νένα της, και η νένα, πριν ξεψυχήσει, περιορίζεται να ενημερώσει την Ταρσία μόνο για την καταγωγή της και για την υπόσχεση του πατέρα της,
14. δεν γίνεται αναφορά στη συμπεριφορά του ζεύγους Στρακίλιου-Διονίδας προς τον δούλο μετά την ψευδή εκτέλεση του φόνου,
15. η Ταρσία διαπραγματεύεται απευθείας με τον Μακάριο και όχι διά του αντιπροσώπου Ποκαρόπα,
16. στην Ταρσό ο Στρακίλιος δείχνει πρόθυμος να επιστρέψει τα χρήματα που είχε αφήσει ο Απολλώνιος για την ανατροφή της Ταρσίας,
17. όταν ο Απολλώνιος χτυπά την Ταρσία για να την απομακρύνει, εκείνη καταριέται τον Στρακίλιο και τη μοίρα της, χωρίς να αναφέρεται σε όσα συνέβησαν μετά τον θάνατο της νένας, και ο Απολλώνιος αμέσως την αναγνωρίζει,
18. η τιμωρία του Μακάριου δεν παρουσιάζεται ως ατομική επιθυμία και δράση της Ταρσίας (βλ. το γ' πληθυντικό στον στ. 1619: «και μίαν ημέραν πέμπουσι και 'παίρνουν τον ρουφιάνο»),

19. η συνάντηση των συζύγων επιτυγχάνεται χάρη στην ανάγνωση της επιγραφής που υπήρχε στο μνημείο, η οποία προκαλεί ταραχή στον Απολλώνιο και ζητά να δει την ηγουμένη,
20. γίνεται αναφορά σε ανταμοιβή του μαθητή που φρόντισε την Αρχιστράτα,
21. η οικογένεια επισκέπτεται πρώτα την Τύρο, όπου ο Απολλώνιος ορίζει ως κυβερνήτη τον γαμπρό του, και έπειτα την Ταρσό· η Ταρσία ζητά να δει τον χωριάτη που θα την σκότωνε, αυτός απολογείται για τις πράξεις του και εκείνη αποφασίζει να τον απαλλάξει από τον λιθοβολισμό· επόμενος σταθμός είναι η «χώρα του Αρχιστράτορα», όπου ο γέρο-βασιλιάς ενημερώνεται για όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια της απουσίας των παιδιών του και γνωρίζει τον νέο γαμπρό του, Ὕτιναγόρα· η Αρχιστράτα γεννά γιο, στον οποίο ανατίθεται και η ηγεσία του τόπου, ενώ ο Απολλώνιος θυμάται τις ευεργεσίες του ψαρά και τον ανταμείβει πλουσιοπάροχα· τέλος, ο Απολλώνιος φτάνει στην Αντιόχεια μαζί με τη σύζυγό του.

2.2 Ο χώρος δράσης

Ο τόπος δράσης των δύο μυθιστορημάτων είναι η λεκάνη της νοτιοανατολικής Μεσογείου, και συγκεκριμένα ο παραλιακός άξονας Τύρου-Μυτιλήνης. Οι πόλεις-σταθμοί τις οποίες επισκέπτονται οι ήρωες είναι η Αντιόχεια, η Τύρος, η Ταρσός, η Τρίπολη του Λιβάνου, η Έφεσος και η Μυτιλήνη. Στο κείμενο της *Διήγησης*, μάλιστα, γίνεται αναφορά στην τρικυμία στον κόλπο της Αττάλειας, ο οποίος βρίσκεται στον ίδιο παραλιακό άξονα.

Οι τοπικοί προσδιορισμοί που υπάρχουν στη *Διήγηση* είναι οι παρακάτω:

- «Ανέστην εν Αντιοχείᾳ ψευδώνυμος τε ἀναξ» (στ. 1)
- «Ὡν δε πόλις ονόματι Τύρος ἐν τῇ Συρίᾳ» (στ. 47)
- «Ἐδὼ σιμά εἰν' ὁ Ταρσός, χώρα αφιερωμένη» (στ. 93)
- «το κύμα τον επέρασεν τῆς Τρίπολῆς τὰ μέρη» (στ. 139)
- «ἡν δε ἡ κόρη ευγενῆς, ἑμορφος παρά πάντας, / νεάνιδα καὶ καυχοδίαν εἰς τὰ μέρη τῆς Συρίας» (στ. 185-186)²¹

²¹ Οι συγκεκριμένοι στίχοι, οι οποίοι συμπληρώνουν τον στίχο 139, είναι μία ενδοκειμενική μαρτυρία ότι ο τόπος δράσης είναι η συριακή και όχι η λιβυκή Τρίπολη, αφού η νεαρή Αρχιστρατούσα χαρακτηρίζεται ως «καυχοδία της Συρίας». Σε αντίθεση με τη *Διήγηση*, το λατινικό πρότυπο και η *Storia* έχουν ως τόπο δράσης την κυρηναϊκή Πεντάπολη (Τρίπολη της Λιβύης). Ο Κεχαγιόγλου χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη διαφοροποίηση της *Διήγησης* ως «ρεαλιστικότερο εξορθολογισμό των

- «και ἤρην του και ἔβρεθσαν εἰς τον κόλπον της Αττάλ(ει)ας» (στ. 387)
- «ευρέθηκεν εἰς την Ἐφεσον» (στ. 405)
- «Οἱ ναῦται την ἐπήρασιν ἔσω στην Μυτιλήνην» (στ. 545)

Οι τοπικοί προσδιορισμοί που υπάρχουν στη *Ριμάδα* είναι οι παρακάτω:

- «τότες αφέντης ἦτονε εἰς την Αντιοχείαν» (στ. 47)
- «αυτὸν τον Απολλώνιον, αφέντη ἀπὸ την Τύρον» (στ. 115)
- «Και με τον πόνον τον πολὺ ἔσωσεν εἰς την χώραν, / στην Τάρσιαν, κ' εβγήκασιν ὅξω στην γην την ὥραν» (στ. 233-234)
- «παρὰ ο Απολλώνιος ὅξω στη γη να σώσει» (στ. 316)
- «Και μετὰ ἔκείνον τον καιρὸν ἔφτασεν ἡ κασέλα / με χάριν του πολὺσπλαγχνου εἰς τόπον οπού ἔφελα» (στ. 953-954)
- «Το λοιπονίς ἡ Τάρσια μ' ἄνεμον καλοσύνη» / ἔσωσε με το κάτεργο μέσα στη Μυτιλήνη» (στ. 1289-1290)

Μολονότι στη *Ριμάδα* αποσιωπώνται δύο τοποθεσίες, ἡ Τρίπολη καὶ ἡ Ἐφεσος, μπορούμε να υποθέσουμε ὅτι ὁ χώρος δράσης εἶναι ὁ ἴδιος με εκείνον τῆς *Διήγησης*.

Σε αναλυτικὴ καταγραφή των μετακινήσεων των ηρώων ἔχει προχωρήσει ὁ Κεχαγιόγλου (Βλ. για τὴ *Διήγηση*: Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 289-298 καὶ για τὴ *Ριμάδα*: Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1243-1251).

Εικόνα 1: «Ἡ ἐλληνικὴ ἀνατολή μετὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν». Το ἀπόσπασμα τοῦ χάρτη προέρχεται ἀπὸ τὸ δεῦτερο τεῦχος τοῦ *Ἱστορικοῦ Ἀτλαντα* των Δ. Δημητράκου καὶ Π. Καρολίδη (1929). Ἡ ἐπεξεργασία δική μου.

2.3 Ἡ λειτουργία των ηρώων: οἱ ἀναλύσεις που ἔχουν προταθεῖ

ναυτικὴν μετακινήσεων», οἱ ὁποῖες περιορίζονται στον παραλιακὸ ἄξονα Τύρου-Μυτιλήνης (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 295).

Ο Κεχαγιόγλου επισημαίνει ότι δεν υπάρχει «κανένα αναλυτικό σχήμα εφαρμογής της μορφολογικής μεθόδου αναπαράστασης της αφήγησης και των λειτουργιών της», εκτός από την ανάλυση της Διαμάντη, που αφορά τη *Ριμάδα* (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 319). Πρόκειται για τη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο *Οι επιβιώσεις της «Ριμάδας του Απολλωνίου» στην ελληνική προφορική παράδοση, ή Η πορεία από το κείμενο στον λόγο: Ένα παράδειγμα*, η οποία εκπονήθηκε το 2000 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Εντούτοις, εκτός από αυτή τη μελέτη υπάρχει και η διδακτορική διατριβή του Κρίδα-Άλβαρεθ με τίτλο *Ιστοριοφιλολογική Συγκριτική Μελέτη του "Libro De Apolonio" και της «Διήγσεως Πολυπαθούς Απολλώνιου του Τύρου»*, η οποία εκπονήθηκε το 1998 στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στο δεύτερο μέρος αυτής της διατριβής, το οποίο έχει τον τίτλο «Φιλολογική Μελέτη», ο συγγραφέας αναφέρεται στα θέματα και τα μοτίβα που απαντώνται στην ιστορία του Απολλώνιου και εξετάζει τη *Διήγηση* και το *Libro De Apolonio* στηριζόμενος στη μελέτη του V. Propp για τη μορφολογία του ρωσικού μαγικού παραμυθιού. Μάλιστα υποστηρίζει ότι «ο Ισπανός και ο Έλληνας ποιητής διατηρούν στα κείμενα τους τη δομή της *Historia Apollonii Regis Tyri* με πολύ λίγες μετατροπές [...] [με αποτέλεσμα] τα πρόσωπα [του κάθε μυθιστορήματος] τα οποία εκπληρώνουν τις βασικές λειτουργίες που κάνουν να εξελιχθεί η αφήγηση, [να] είναι τα ίδια με την πηγή» (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 91). Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο μελετητής αναφέρεται στις κοινές σε όλα τα κείμενα λειτουργίες των ηρώων και εξηγεί ξεχωριστά τις διαφοροποιήσεις που εντοπίζει στο εκάστοτε μυθιστόρημα (*Libro de Apolonio* και *Διήγηση*). Η ανάλυσή του στις βασικές γραμμές της είναι η εξής:

Ο Απολλώνιος εμφανίζεται αρχικά ως ήρωας-αναζητητής,²² καθώς μετακινείται στην Αντιόχεια προς αναζήτηση συζύγου, περνά μία δοκιμασία στην οποία επιτυγχάνει (λύση του αινίγματος), αλλά ταυτόχρονα ξεκινά με αυτήν μία δεύτερη σειρά περιπετειών. Έτσι μετατρέπεται σε ήρωα-θύμα, καθώς διαπράττεται εις βάρος του «κακούργημα»²³: καταδιώκεται από τον Αντίοχο και τους απεσταλμένους του με κίνδυνο τη ζωή του. Ως ήρωας-θύμα, ο ήρωας δέχεται ή αποφασίζει να δράσει εγκαταλείποντας την πατρίδα του, παίρνει πληροφορίες από

²² Στην ανάλυσή του ο Κρίδα-Άλβαρεθ χρησιμοποιεί την ορολογία του V. Propp, την οποία ενσωματώνουμε στη συγκεκριμένη παρουσίαση. Βλ. ενδεικτικά: ήρωας-αναζητητής, ήρωας-θύμα, μαγικός βοηθός, μαγικό αντικείμενο, κακούργημα κ.ά.

²³ Τον όρο «κακούργημα» χρησιμοποιεί στην ανάλυσή του ο Κρίδα-Άλβαρεθ για να περιγράψει την πράξη με την οποία επιδεινώνεται η κατάσταση ενός ήρωα λα(Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 104).

τον Στραγγαλίωνα με σκοπό να δεχθεί ένα αντικείμενο (φιλοξενία) και αντιδρά στις πράξεις του μελλοντικού δότη (προσφέρει αντάλλαγμα στους κατοίκους της Ταρσού με σκοπό την απόκτηση της προστασίας του). Στη συνέχεια, ξαναφεύγει από τον τόπο του δρώντας «ως ήρωας-αναζητητής, αλλά ταυτόχρονα είναι εξασθενημένος από τη λειτουργία του ήρωα-θύματος που καταδιώκεται από τον Αντίοχο» (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 131). Μέσω του θεματικού μοτίβου του ναυαγίου γίνεται η σύνδεση με την επόμενη λειτουργία, όπου το αναφερόμενο ως μαγικό αντικείμενο είναι στη διάθεση του ήρωα και ο Απολλώνιος δέχεται τη συνδρομή βοηθών (ψαράς), περνά από δοκιμασία (παίξιμο άρπας) και τέλος νυμφεύεται και γίνεται βασιλιάς. Ολοκληρώνεται, έτσι, το πρώτο μέρος της ιστορίας, το οποίο χαρακτηρίζεται από «αίσιο τέλος» και «γενικευμένη χαρά» (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 133). Ταυτόχρονα, ο επιτιθέμενος στον Απολλώνιο Αντίοχος τιμωρείται, λειτουργία η οποία συνδέει το πρώτο με το δεύτερο αφηγηματικό μέρος του μυθιστορήματος. Ο Κρίδα-Άλβαρεθ επισημαίνει ότι: «το δεύτερο μέρος του μυθιστορήματος έχει μία κυκλική δομή, ταξινομημένη σε τρεις ομόκεντρους κύκλους: ο εξωτερικός είναι εκείνος των περιπετειών της οικογένειας, ο μεσαίος είναι ο κύκλος της Lucina [Αρχιστρατούσας], και ο εσωτερικός κύκλος είναι αυτός των περιπετειών της Tharsia [Ταρσίας]. Στο δεύτερο μέρος ο Apollonius [Απολλώνιος] ενισχύεται ως ήρωας-αναζητητής» (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 133). Το μέρος αυτό ξεκινά με την εξάπλωση της είδησης του κακούργηματος ή της έλλειψης, και συγκεκριμένα της είδησης ότι ο θρόνος του Αντίοχου είναι στη διάθεση του κεντρικού ήρωα. Αυτός αναλαμβάνει δράση και φεύγει από το σπίτι του. Σύντομα λειτουργεί εν αγνοία του ως επιτιθέμενος προς τη σύζυγό του. Η Αρχιστρατούσα λειτουργεί ως ήρωας-θύμα, ωστόσο το κακούργημα επανορθώνεται χάρη στη δράση βοηθών. Επιτελείται η λειτουργία «ο ήρωας νυμφεύεται και ανεβαίνει στο θρόνο», όταν κρίζεται ηγουμένη. Ο Απολλώνιος λειτουργεί ξανά ως επιτιθέμενος απέναντι στην κόρη του αποβάλλοντάς την. Η Ταρσία είναι ήρωας-θύμα, καθώς απομακρύνεται από την οικογένειά της και την παραμάνα της. Στη συνέχεια, δέχεται επίθεση από την Διονυσία, αλλά το κακούργημα επανορθώνεται χάρη στη δράση των πειρατών, οι οποίοι λειτουργούν ως προσωρινοί προστάτες, αλλά ταυτόχρονα εκθέτουν την Ταρσία σε νέες περιπέτειες: βρίσκεται σε κατάσταση αιχμαλωσίας και κινδύνου (εισάγεται ένα νέο επιτιθέμενο πρόσωπο, ο Μαρκίωνης). Τότε, η Ταρσία αντιδρά μπροστά στις δράσεις των μελλοντικών δωρητών, Αντιναγόρα και Ποκαρόπα, πραγματοποιώντας άλλες υπηρεσίες, και έτσι σώζεται από τον κίνδυνο. Ο Απολλώνιος επιστρέφει στην Ταρσό

με σκοπό να επανορθώσει για το κακούργημά του, αλλά το κακούργημα επανορθώνεται με αρνητική μορφή. Ο Απολλώνιος φτάνει στη Μυτιλήνη, όπου το κακούργημά του επανορθώνεται με την αναγνώριση της κόρης του. Ο επιτιθέμενος στην Ταρσία Μαρκιώνης αποκαλύπτεται και τιμωρείται και η ηρώιδα νυμφεύεται. Στη συνέχεια, χάρη σε μία άλλη μετακίνηση, επανορθώνεται το κακούργημα προς την Αρχιστρατούσα μέσω της αναγνώρισης των συζύγων και ο ήρωας αποκτά το αναζητούμενο αντικείμενο. Κατόπιν τιμωρείται ο επιτιθέμενος στην Ταρσία, Στραγγαλίων. Τέλος, η ιστορία ολοκληρώνεται με αίσιο τέλος, κατά το οποίο ο Απολλώνιος ανεβαίνει στον θρόνο, αναλαμβάνει τα βασίλεια και διορίζει τους κληρονόμους του (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, κεφ. Β.2.β., σ. 123-147).

Όπως ήδη επισημάναμε, η παραπάνω μορφολογική ανάλυση στηρίζεται στην κοινή δομή του λατινικού κειμένου *Historia Apollonii Tyri regis*, του ισπανικού *Libro d'Apolonio* και της ελληνικής *Διήγησης*. Δεν εντοπίσαμε μορφολογική ανάλυση για τη *Ριμάδα*. Ο Κεχαγιόγλου, ωστόσο, παραπέμπει στη μεταπτυχιακή εργασία της Διαμάντη²⁴ (βλ. παραπάνω), στην οποία η *Ριμάδα* αναλύεται σύμφωνα με τη θεωρία του V. Propp. Επιπλέον, είναι γνωστό ότι οι παραλλαγές σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς φιλοξενούν την ίδια ιστορία, και έτσι μπορούμε να υποθέσουμε ότι η *Ριμάδα* δεν παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις. Είναι βέβαια γεγονός ότι απουσιάζει μορφολογική μελέτη, η οποία να επικεντρώνεται σε κάθε ένα από τα μυθιστορήματα και να δίνει ασφαλή συμπεράσματα για το καθένα από αυτά.

Ο Κρίδα-Άλβαρεθ υπογραμμίζει τη «μονολιθική μορφή» των ηρώων του μυθιστορήματος, παρατηρεί δηλαδή ότι οι ήρωες διατηρούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους από την αρχή έως το τέλος της ιστορίας και έτσι ταξινομούνται σε ηθικά «καλούς» και «κακούς». Ο μελετητής εξαιρεί δύο περιπτώσεις ηρώων, στους οποίους εντοπίζει αλλαγή συμπεριφοράς. Έτσι, ο Στραγγαλίων μεταβάλλεται από «καλός» σε «κακός» και ο Αντιναγόρας από «κακός» σε «καλός» (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 95).

Πιο αναλυτικά, ο μελετητής παρατηρεί ότι και οι τρεις κεντρικοί ήρωες είναι ήρωες-θύματα, ωστόσο ο Απολλώνιος έχει τριπλή ιδιότητα: εκτός από ήρωας-θύμα είναι και ήρωας-αναζητητής, καθώς αναζητά οικογένεια και θρόνο, και άθελά του είναι επιτιθέμενος προς την Αρχιστρατούσα και την Ταρσία. Σχετικά με τις δύο τελευταίες δεν γίνονται εξειδικευμένες παρατηρήσεις στη διδακτορική διατριβή, η

²⁴ Δυστυχώς παρά τις προσπάθειές μου, δεν μπόρεσα να εντοπίσω και να συμβουλευτώ τη συγκεκριμένη εργασία.

οποία είναι επικεντρωμένη στην προοπτική του Απολλώνιου. Οι κακοί ήρωες είναι τρεις: ο Αντίοχος, ο Στραγγαλίων και ο Μαρκιώνης. Και τα τρία αυτά πρόσωπα είναι επιτιθέμενα. Ο Αντίοχος είναι «το κατεξοχήν μοχθηρό πρόσωπο» (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 104), ο Μαρκιώνης είναι «ειδωλολάτρης, σκληρόκαρδος και φιλάργυρος» (ό.π., σ. 107), ενώ ο Στραγγαλίων είναι ένας φίλος που μετατρέπεται σε εχθρό (ό.π., σ. 105). Και οι τρεις διαπράττουν κακούργημα για το οποίο τιμωρούνται: ο Αντίοχος με θεϊκή τιμωρία, ενώ οι άλλοι δύο με ανθρώπινη δράση. Επιπλέον, οι τρεις επιτιθέμενοι δεν δρουν απευθείας, αλλά διά μέσου των απεσταλμένων τους. Στη *Διήγηση* πρόκειται για τα πρόσωπα Τάλαρκο, Θεόφιλο και Ποκαρόπα. Αυτοί οι τρεις απεσταλμένοι φαίνεται πως έχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση, καθώς δεν γίνεται αναφορά σε τιμωρία τους. Οι καλοί ήρωες του κειμένου λειτουργούν ως βοηθοί του Απολλώνιου: αυτοί είναι ο γέροντας Αλανίγων, ο λαός της Ταρσού, που λειτουργεί ως ομαδικό πρόσωπο, και ο ψαράς. Ο λαός της Ταρσού βοηθά τον Απολλώνιο δεχόμενος αντάλλαγμα από αυτόν σε μορφή δωρεάς. Οι άλλοι δύο βοηθούν χωρίς συμφέρον και μάλιστα δεν αναφέρεται στο τέλος της ιστορίας κάποια ανταμοιβή σε αυτούς. Ο βασιλιάς Αρχίστρατος έχει τον ρόλο του δωρητή και βοηθού απέναντι στον Απολλώνιο, ενώ η παραμάνα εκτελεί χρέη πληροφοριοδότη για την Ταρσία. Άλλα δύο πρόσωπα είναι ο Θεός και ο Διάβολος, οι δυνάμεις του καλού και του κακού. Ο Θεός δρα για να τιμωρήσει την αμαρτία και βοηθάει στις δυσκολίες, χωρίς να τονίζεται ο ρόλος του ως μιας θετικής δύναμης που ορίζει τα πάντα.²⁵

Ο Κεχαγιόγλου κάνει μερικές παρατηρήσεις σχετικά με την επιρροή που έχουν τα δευτεραγωνιστικά πρόσωπα στην τύχη των κεντρικών ηρώων του κάθε μυθιστορήματος και σχετικά με το αν αυτά τα πρόσωπα ανταμείβονται ή όχι. Από το σύνολο των προσώπων, επιλέξαμε να αναφερθούμε στα πιο δυναμικά, δηλαδή σε εκείνους τους ήρωες που, αν και δευτεραγωνιστές, όταν αναλαμβάνουν δράση επηρεάζουν την εξέλιξη της πλοκής και την τύχη των ηρώων.

Συγκεκριμένα για το μυθιστόρημα *Διήγηση*, ο μελετητής επισημαίνει τα εξής:²⁶

1. οι κάτοικοι της Ταρσού επηρεάζουν σημαντικά την πορεία του Απολλώνιου, ελάχιστα την πορεία της Ταρσίας και καταλυτικά την τύχη του Στραγγαλίωνα και της οικογένειάς του,

²⁵ Βλ. Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 96-122, κεφ. Β.2.α.

²⁶ Βλ. Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 305-307 και 315-316.

2. ο φιλόξενος και ελεήμων ψαράς επηρεάζει την εξέλιξη της πορείας του Απολλώνιου, αλλά δυως ήρωας παραμένει δευτερεύον πρόσωπο και δεν αναφέρεται η τύχη του στη *Διήγηση*· αντίθετα, σε άλλες εκδοχές του έργου, αν και είναι δευτερεύον πρόσωπο, ο ρόλος του έχει μεγαλύτερη βαρύτητα.²⁷ ο Κεχαγιόγλου υποστηρίζει ότι η μη ολοκλήρωση της τύχης του ψαρά, οφείλεται ενδεχομένως στην έλλειψη μέτρου του ήρωα, ο οποίος με την κατάρα προς τον Απολλώνιο, δείχνει μάλλον έπαρση και αλαζονεία,
3. οι δάσκαλοι και οι μαθητές της Εφέσου έχουν καθοριστική επίδραση στην τύχη της Αρχιστρατούσας, αλλά εγκαταλείπονται ατελείς, δηλαδή δεν γίνεται αναφορά στην τύχη τους (η τύχη του δασκάλου «ρυθμίζεται μερικά» με τη δωρεά χρημάτων από την Αρχιστρατούσα),
4. ο Στραγγαλίωνας και η Διονυσία έχουν εντονότερη παρουσία στην πλοκή σε σχέση με τα υπόλοιπα δευτεραγωνιστικά πρόσωπα, αλλά ολοκληρώνουν και αυτοί τη ζωή τους με βίαιο θάνατο-τιμωρία,
5. ο Θεόφιλος και ο Ποκαρόπας έχουν αμφότεροι σημαντική επιρροή στην τύχη της Ταρσίας, αλλά δεν γίνεται αναφορά στην τύχη τους· ο Θεόφιλος παραχωρεί στην Ταρσία το δικαίωμα να προσευχηθεί πριν τη σκοτώσει και ο Ποκαρόπας επιδεικνύει περιστασιακά συνείδηση και ενδοιασμούς· ωστόσο, ο Κεχαγιόγλου υποστηρίζει ότι ο Θεόφιλος ενδέχεται να μην ανταμείβεται με την απελευθέρωσή του, γιατί ψεύδεται και, παράλληλα, ζητά υπέρογκη αμοιβή για τη δολοφονία που υποτίθεται ότι διέπραξε, ενώ ο Ποκαρόπας δεν ανταμείβεται, πιθανόν επειδή υποκύπτει στα πάθη του (πίεση του αφέντη ή δειλία/φόβος) ή εμφανίζεται μόνο ως ανδρείκελο, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του μεταφορέα μηνυμάτων,
6. αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μαρκιώνης δεν επηρεάζει σημαντικά την τύχη της Ταρσίας και η παρουσία του ολοκληρώνεται με βίαιο θάνατο.

Όσον αφορά τη *Ριμάδα*, ο Κεχαγιόγλου επισημαίνει τα εξής αναφορικά με τα δευτεραγωνιστικά πρόσωπα:²⁸

1. οι ναύτες-συνοδοί του Απολλώνιου έχουν συμβουλευτικό-βοηθητικό ρόλο, αλλά ολοκληρώνουν τη ζωή τους σε σύντομο χρονικό διάστημα,

²⁷ Ενδεικτικά στη *Ριμάδα*, παρόλο που η παρουσία του ψαρά είναι συχνή, δεν είναι καθοριστική για την τύχη του Απολλώνιου.

²⁸ Βλ. Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1257-1261.

2. ο Στρακίλιος έχει έντονη παρουσία στην πλοκή και ολοκληρώνει τη ζωή του μαζί με τη γυναίκα του,
3. ο λαός της Ταρσού έχει σημαντική επίδραση στην πορεία του Απολλώνιου, ελάχιστο λόγο στην επιρροή της τύχης της Ταρσίας και καταλυτικό λόγο στην τύχη του Στρακίλιου, καθώς και παρατεταμένη παρουσία στο κείμενο,
4. ο ψαράς έχει έντονη παρουσία σε δύο σημεία και τελικά ανταμείβεται,
5. οι ναύτες φαίνεται πως ασκούν κάποια επιρροή στην τύχη της Αρχιστράτας,
6. ο ιατροδιδάσκαλος και οι μαθητές έχουν σημαντικό ρόλο στην τύχη της Αρχιστράτας,
7. η νένα έχει κάποια επίδραση στην τύχη της Ταρσίας,
8. ο δούλος-χωριάτης έχει σημαντικό ρόλο στην τύχη της Ταρσίας,
9. ο Μακάριος έχει μεγάλη παρουσία αλλά αμελητέο λόγο για τη μετέπειτα τύχη της Ταρσίας,
10. ο υπηρέτης-δούλος του Μακάριου δρα ως μεσολαβητικό πρόσωπο στην αλλαγή/βελτίωση της τύχης της Ταρσίας και ίσως γι' αυτό εγκαταλείπεται ατελής και δεν τιμωρείται.

Β' μέρος

Κεφάλαιο 3ο: Η οργάνωση της ιστορίας και η δυναμική των ηρώων

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να παρουσιάσουμε την εξέλιξη της πλοκής της *Διήγησης* ακολουθώντας τη θεωρία της λογικής των αφηγηματικών πιθανοτήτων του Claude Bremond. Για τον Bremond «το αφήγημα είναι λόγος εμπεριέχων διαδοχή γεγονότων ανθρωποκεντρικών που εκτυλίσσονται στα πλαίσια της ίδιας ενιαίας δράσης» (Bremond, 1991, σ. 129). Ο Bremond αναγνωρίζει δύο βασικούς τύπους στο ανθρώπινο πρόγραμμα δράσης. Αν τα αφηγηματικά γεγονότα ευνοούν αυτό το πρόγραμμα, μπορούμε να μιλάμε για επιτεύξιμη *βελτίωση*, ενώ αν δεν το ευνοούν για προβλεπόμενη *υποβάθμιση*. Σε αντίθεση με τον V. Propp, ο Bremond θεωρεί ότι μία λειτουργία μπορεί είτε να πραγματοποιηθεί σε πράξη, είτε να μείνει ανοιχτή ως πιθανότητα.

Κατά τον τρόπο αυτόν, οι ακολουθίες των λειτουργιών εναλλάσσονται σε φάσεις βελτίωσης και υποβάθμισης είτε με τρόπο αλυσιδωτό, όπου η παραχθείσα υποβάθμιση μπορεί να ισοδυναμεί με βελτίωση προς επίτευξη και το αντίστροφο, είτε με τρόπο ενθετικό, όπου μέσα σε μία ακολουθία βελτίωσης εμπερικλείεται μία ακολουθία υποβάθμισης και το αντίστροφο, είτε με τρόπο συζευκτικό, όπου η βελτίωση στην προοπτική ενός ήρωα ισοδυναμεί με υποβάθμιση στην προοπτική ενός άλλου και το αντίστροφο. Η βελτίωση ή η υποβάθμιση της προοπτικής ενός ήρωα είναι αποτέλεσμα της τύχης ή της δράσης ηρώων, με τις οποίες εξαλείφονται τα υπάρχοντα εμπόδια ή τίθενται νέα. Οι ήρωες που δρουν επηρεάζοντας την κατάσταση του υπό εξέταση ήρωα μπορεί να είναι είτε σύμμαχοι είτε αντίπαλοι. Συγκεκριμένα, η βελτίωση, όταν δεν είναι αποτέλεσμα της τύχης, επιτυγχάνεται χάρη α) στην παρέμβαση ενός συμμάχου, β) στον αποκλεισμό του αντιπάλου με διαπραγμάτευση και μετατροπή του σε σύμμαχο και γ) στον αποκλεισμό και την κατάργηση του αντιπάλου με επίθεση. Η υποβάθμιση, όταν δεν πρόκειται για απλή κακοτυχία του ήρωα, επιτυγχάνεται α) με την παρέμβαση ενός αντιπάλου που επιτίθεται ή τιμωρεί, β) με το λάθος του ήρωα κατόπιν εσφαλμένης δράσης του, γ) με την υποχρέωση σε έναν σύμμαχο-πιστωτή και δ) με τη θυσία για έναν σύμμαχο-οφειλέτη.

Με την ολοκλήρωση μίας διαδικασίας βελτίωσης ή υποβάθμισης επέρχεται στην ιστορία μία φάση ισορροπίας, η οποία μπορεί να σημαίνει το τέλος της. Αν ο αφηγητής επιλέξει να την προεκτείνει, οφείλει να δημιουργήσει μια κατάσταση

έντασης, εισάγοντας νέες δυνάμεις, διαδικασία που μπορεί να αναπτύσσεται επ' άπειρον (Bremond, 1991, σ. 146-147, 155).²⁹

Η θεωρία του Bremond δεν έχει εφαρμοστεί μέχρι στιγμής στον *Απολλώνιο*, γεγονός που ενθάρρυνε την ανάληψη αυτού του έργου από εμάς. Η εφαρμογή της λογικής των αφηγηματικών πιθανοτήτων του Bremond, την οποία επιχειρούμε, αφορά μόνο στο κείμενο της *Διήγησης*. Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται οι βελτιώσεις και οι υποβαθμίσεις που σημειώνονται στην προοπτική των πρωταγωνιστικών ηρώων της *Διήγησης* και είναι αποτέλεσμα της τύχης ή της δράσης κάποιου ήρωα, καθώς και τα κίνητρα που ενεργοποιούν τη δράση των ηρώων. Συγκεκριμένα, εξετάζεται το πρόγραμμα δράσης των Απολλωνίου, Ταρσίας, Αρχιστρατούσας, βασιλιά Αρχίστρατου και Αντιναγόρα.

Όπως αναφέραμε παραπάνω (βλ. κεφ. 2.3) έχει ήδη εφαρμοστεί στην *Διήγηση* η μορφολογική θεωρία του Propp από τον Κρίδα-Άλβαρεθ. Εντούτοις, αποφασίσαμε να εφαρμόσουμε τη θεωρία του Bremond, καθώς στην μελέτη του Κρίδα-Άλβαρεθ δεν αποτυπώνονται οι συνεχείς μεταβολές και οι φάσεις ισορροπίας που σημειώνονται στην προοπτική των ηρώων της *Διήγησης*, ούτε γίνεται αναφορά στην επίδραση της τύχης σε αυτές τις μεταβολές. Επιπλέον, τα κίνητρα αλλά και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι ήρωες δεν είναι εμφανή. Ο Κρίδα-Άλβαρεθ σχηματίζει έναν κατάλογο, στον οποίο αντιστοιχεί τις λειτουργίες της *Διήγησης* με τις τριάντα μία λειτουργίες της θεωρίας του Propp. Όσον αφορά στα πρόσωπα, εστιάζει στα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους χωρίς να περιλαμβάνει ιδιαίτερες αναφορές στην δυναμική ή την παθητικότητα τους. Με λίγα λόγια, η ανάλυση κατά Propp είναι πιο απλή σε σχέση με την ανάλυση κατά Bremond και δεν επιτρέπει να φανούν σημαντικές παράμετροι που είναι απαραίτητες για την κατανόηση της κυκλικής δομής της *Διήγησης*.

3.1 Απολλώνιος

Ο Απολλώνιος, που είναι ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, έχει αυξημένες λειτουργίες. Εμφανίζεται στον στίχο 47 ως ένας ήρωας ευγενής, μορφωμένος, όμορφος και πρίγκιπας της συριακής πόλης Τύρου. Φαίνεται, ωστόσο,

²⁹ Η σύντομη αυτή παρουσίαση στηρίχθηκε στο άρθρο του Bremond «Η λογική των αφηγηματικών πιθανοτήτων» (μτρφ. Καίτης Παπουτσά), το οποίο περιλαμβάνεται στο έργο *Θεωρία της Αφήγησης*, Εξάντας, Αθήνα, 1991.

να υπάρχει σε αυτόν μία έλλειψη, η οποία αποτελεί και το κίνητρό του για να αναλάβει δράση: η έλλειψη συζύγου και οικογένειας.³⁰

Ο Απολλώνιος φτάνει στην Αντιόχεια «ακούσας [...] τα ρήματα του άναξ, / το κάλλος και την εμορφίαν, την σύνεσιν της κόρης» (στ. 50-51), αναζητώντας, δηλαδή, σύζυγο. Αυτή η πιθανότητα βελτίωσης με γάμο ισοδυναμεί με υποβάθμιση, αφού εν αγνοία του ο Απολλώνιος εμπιστεύεται τον λάθος άνθρωπο και έτσι με τη λύση του αινίγματος η ζωή του κινδυνεύει. Όντας αδύναμος να αμυνθεί στον επιτιθέμενο αντίπαλό του, τρέπεται σε φυγή και έτσι πλέον είναι ανέστιος και μη ασφαλής. Σε αυτή τη διαδικασία εμφανίζονται ως βοηθοί του τρία πρόσωπα: ο ναύκληρος, που τον συμβουλεύει να ταξιδέψουν στην Ταρσό, ο γέρων Αλανίγων, ο οποίος του κοινοποιεί την είδηση της καταδίωξής του, και ο Στραγγαλίων, που ενημερώνει τον Απολλώνιο για τον λιμό της Ταρσού. Τα πρόσωπα αυτά έχουν ρόλο πληροφοριοδότη. Γνωρίζοντας την τελευταία πληροφορία ο Απολλώνιος ξεκινά μία διαπραγμάτευση: μετατρέπει σε συμμάχους τους κατοίκους της Ταρσού, στους οποίους εξασφαλίζει σιτάρι και τους γλιτώνει από τον λιμό· έτσι και αυτοί του προσφέρουν προσωρινά εστία και ασφάλεια.

Αυτή η φάση ισορροπίας διαταράσσεται ξανά με την άφιξη της είδησης και τη συνειδητοποίηση εκ μέρους του Απολλώνιου του κινδύνου της καταδίωξής του. Ο αρχικός κίνδυνος που έχει δημιουργηθεί από τον Αντίοχο δεν έχει εξουδετερωθεί. Ο Απολλώνιος φεύγει από την Ταρσό και πολύ σύντομα, εξαιτίας ενός άλλου τυχαίου γεγονότος, ναυαγεί. Πλέον, εκτός από ανέστιος και μη ασφαλής³¹ είναι και φτωχός, ρακένδυτος και μόνος. Πρόκειται για τη λιγότερο ικανοποιητική φάση του μυθιστορήματος στην προοπτική του Απολλώνιου. Εδώ εμφανίζεται τυχαία άλλος ένας βοηθός-πληροφοριοδότης, ο ψαράς, που συμβουλεύει τον Απολλώνιο να πάει στην Τρίπολη. Η παρουσία του, βέβαια, δεν είναι καθοριστική και ίσως γι' αυτό τον λόγο ο ψαράς δεν ανταμείβεται στο τέλος του μυθιστορήματος. Ο Απολλώνιος αποφασίζει να βελτιώσει τη μοίρα του και έτσι γίνεται ο ίδιος πλέον σύμμαχος του εαυτού του. Κίνητρό του είναι η ανάγκη επιβίωσης. Πηγαίνει στην Τρίπολη και δράττεται της ευκαιρίας που του παρουσιάζεται: λαμβάνει μέρος και διακρίνεται στον μουσικό αγώνα και έτσι κερδίζει την εκτίμηση του βασιλιά. Την προσωρινή αυτή γνωριμία με τον βασιλιά δεν φαίνεται να την εκμεταλλεύεται, αφού δεν ζητά βοήθεια.

³⁰ Δεν υπάρχει κάποια πληροφορία που να αναφέρει την ύπαρξη γονέων. Ωστόσο, όταν ο Απολλώνιος αφηγείται στον ψαρά την ιστορία του (στ. 143: τα κατ' αυτού αναγγέλλει), εκείνος περιλαμβάνει στην απάντησή του τη φράση «αν στρέψεις εις τον τόπον σου και ιδείς τα γονικά σου» (στ. 147).

³¹ Λόγω της καταδίωξής του από τον Αντίοχο.

Χάρη στη δράση του ίδιου του βασιλιά τού προσφέρουν για εκείνο το βράδυ ρούχα και δείπνο. Η κατάσταση του ήρωα έχει κάπως βελτιωθεί, αφού δεν είναι πια ρακένδυτος, ούτε πεινασμένος, παραμένει όμως ανέστιος. Χάρη στις ενέργειες της Αρχιστρατούσας ικανοποιείται και αυτή του η ανάγκη με την, αρχικά προσωρινή και στη συνέχεια μόνιμη, άδεια διαμονής του στο παλάτι (στ. 268-270: «και μείνε εις το παλάτι μου να χαίρεσαι μετ' εμού, / να τρως να πίνεις μετ' εμού και να καβαλικεύεις, / να 'χεις κρεβάτι έμορφον, δούλον να σε δουλεύει»). Η κατάσταση του ήρωα έχει σαφώς βελτιωθεί και θα μπορούσε να θεωρηθεί ικανοποιητική, παρόλο που δεν είναι πρίγκιπας, δηλαδή κύριος του εαυτού του. Η Αρχιστρατούσα και ο πατέρας της, ο οποίος επηρεάζεται από την βούληση της κόρης του, λειτουργούν ως σύμμαχοι του Απολλώνιου με τη συμφωνία ο τελευταίος να εργάζεται ως δάσκαλος μουσικής για την κόρη.

Με την εμφάνιση νέων προσώπων τίθεται ένα νέο εμπόδιο για τον Απολλώνιο, ο οποίος στο μεταξύ έχει ερωτευτεί την Αρχιστρατούσα. Οι επίδοξοι μνηστήρες απειλούν με απομάκρυνση του αντικειμένου του πόθου του. Ενεργό ρόλο για την εξάλειψη αυτού του εμποδίου αναλαμβάνει η Αρχιστρατούσα, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Ο Απολλώνιος περιορίζεται στο να αποκαλύψει στον βασιλιά, έπειτα από δική του ερώτηση, τον έρωτα των δύο νέων. Ο βασιλιάς συμφωνεί με τον γάμο και έτσι η υποβάθμιση του Απολλώνιου αποφεύγεται και η κατάστασή του βελτιώνεται με τον γάμο του. Αυτή είναι και η μέχρι στιγμής ευνοϊκότερη φάση του Απολλώνιου, αφού με τον γάμο ικανοποιεί την αρχική του έλλειψη. Θα λέγαμε ότι εδώ ολοκληρώνεται το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος, κατά το οποίο έχουν τακτοποιηθεί σχεδόν όλες οι εκκρεμότητες για τον ήρωα.³² Το γεγονός μάλιστα ότι η γυναίκα του μένει έγκυος καθιστά την κατάσταση του Απολλώνιου ικανοποιητική σε μεγάλο βαθμό, αφού αναμένεται η απόκτηση τέκνου/διαδόχου.

Μόνο μία εκκρεμότητα έχει μείνει ανοιχτή: η απειλή του Αντίοχου, η οποία εμποδίζει τον Απολλώνιο να επιστρέψει στη χώρα και τον θρόνο του. Χάρη στη θεϊκή παρέμβαση, το εμπόδιο αυτό εξαλείφεται με τη θανάτωση του Αντίοχου. Τότε ανοίγεται στον Απολλώνιο μία νέα πιθανότητα βελτίωσης, η οποία παραμένει ανοιχτή μέχρι το τέλος του μυθιστορήματος οπότε και ολοκληρώνεται. Ο Απολλώνιος αποφασίζει να ταξιδέψει για να βελτιώσει την τύχη του με την άνοδο

³² Λανθάνει η απειλή του βασιλιά Αντίοχου, γεγονός, όμως, που δεν φαίνεται να απασχολεί πλέον τους ήρωες.

στον θρόνο της Αντιόχειας. Ωστόσο, εξαιτίας ενός νέου τυχαίου γεγονότος³³ χάνει τη σύζυγό του, ενώ ο ίδιος αποφασίζει να αφήσει την κόρη του στον Στραγγαλίωνα.³⁴ Τα παραπάνω επιφέρουν μία σημαντική υποβάθμιση στον ήρωα, αφού χάνει την οικογένειά του και επανέρχεται στην αρχική έλλειψη. Στην πραγματικότητα, ο Απολλώνιος γίνεται εν αγνοία του επιτιθέμενος προς τη σύζυγό του και την κόρη του, όπως διαπιστώνει και ο Κρίδα-Άλβαρεθ (Κρίδα-Άλβαρεθ, 1998, σ. 123-147), αλλά και προς τον ίδιο του τον εαυτό, αφού είναι αυτός που δημιουργεί την έλλειψη που τον πληγώνει. Επιπλέον, αρνείται τα πλούτη και τα βασίλεια. Τα κίνητρά του δεν γίνονται γνωστά. Είναι άραγε το πένθος; Ή το αίσθημα αδυναμίας που πιθανόν αισθάνεται; Παρ' όλα αυτά, η υποβαθμισμένη κατάστασή του αποτελεί για τον ίδιο φάση ισορροπίας για δεκαπέντε χρόνια.

Σε δική του πρωτοβουλία οφείλεται η άφιξή του στην Ταρσό. Κίνητρό του είναι να παντρέψει την κόρη του. Η απόφαση αυτή ισοδυναμεί με πιθανή βελτίωση στην προοπτική του Απολλωνίου, αφού θα συνδεθεί με την οικογένειά του, την οποία θα διευρύνει με ένα τουλάχιστον μέλος, τον πιθανό γαμπρό. Αυτό που δεν γνωρίζει είναι ότι ο φαινομενικός σύμμαχός του, Στραγγαλίων, είναι στην πραγματικότητα ο εξαπατητής του. Πέφτοντας στην παγίδα του Στραγγαλίωνα, ο Απολλώνιος βυθίζεται στο πένθος και λόγω αυτού ζει πλέον στην απομόνωση. Ένα άλλο τυχαίο γεγονός δημιουργεί μία πιθανή βελτίωση, αφού ο Απολλώνιος φτάνει εν αγνοία του στον τόπο που βρίσκεται η κόρη του. Το πένθος του και η άρνησή του να κατέβει στο νησί λειτουργούν ως εμπόδιο για τη βελτίωση της κατάστασής του. Η δράση άλλων ηρώων με κίνητρο την επίτευξη των δικών τους σκοπιμοτήτων είναι ισχυρότερη από τη (μη) δράση του Απολλωνίου. Έτσι, η ενδεχόμενη υποβάθμιση του Απολλωνίου συγκρούεται με τις ενέργειες των άλλων ηρώων, του Αντιναγόρα και της Ταρσίας, και μετατρέπεται σε βελτίωση: σμίγει με την κόρη του και είναι ξανά χαρούμενος. Η

³³ Το γεγονός θα πρέπει να θεωρηθεί τυχαίο λόγω του τρόπου με τον οποίο κοινοποιείται από τον αφηγητή (στ. 389-390: «και εκείνη απόθανεν: / το αίμα της γαρ έπηξεν εκ την πολλήν ψυχρότην»). Η οριστική έγκλιση δεν επιτρέπει αμφιβολίες για το γεγονός. Λίγους στίχους αργότερα, ο αφηγητής αποστρέφεται στο κοινό λέγοντας «Ακούσατε θαυμάσατε Θεού μεγάλην δόξαν!» (στ. 403) επιχειρώντας να τονίσει τη θαυματουργική σωτηρία της Αρχιστρατούσας, ενώ στον στ. 826 γίνεται λόγος για «νεκρών εξανάσταση».

³⁴ Οι λόγοι για τους οποίους παίρνει αυτή την απόφαση δεν κοινοποιούνται. Θα ήταν άραγε επικίνδυνο το θαλάσσιο ταξίδι για το νεογέννητο βρέφος; Είναι, στην ιδεολογία του Απολλωνίου και του συγγραφέα, προτιμότερο τα παιδιά να μεγαλώνουν σε οικογενειακό περιβάλλον ακόμα και αν βρίσκονται μακριά από τους βιολογικούς τους γονείς; Ας μην ξεχνάμε ότι ο Στραγγαλίων παρουσιάζεται σε αυτό το σημείο για δεύτερη φορά, ως οικογενειάρχης πλέον. Πάντως, δεν υπάρχει κάποια αναφορά για απουσία ενδιαφέροντος προς το παιδί.

πρότερη βούλησή του να παντρέψει την κόρη του εκπληρώνεται και επέρχεται έτσι άλλη μία φάση ισορροπίας για αυτόν, κατά την οποία η οικογένειά του μεγαλώνει.

Η φάση ισορροπίας διαταράσσεται ξανά από μία αγγελική προσταγή: να πάει στην Έφεσο. Ο Απολλώνιος έχει μετατραπεί και σε ευσεβή ήρωα και λειτουργεί περισσότερο ως εκτελεστής της θεϊκής εντολής.³⁵ Η συνάντηση με τη σύζυγό του μπορεί μεν να θεωρηθεί τυχαία, αλλά υπαγορεύεται από τον ίδιο τον Θεό, που είναι σύμμαχός του. Η τυχαία εξιστόρηση των παθών του οδηγεί στην επανασύνδεση με τη σύζυγό του.

Ύστερα από αυτή την αναγνώριση επέρχεται στο μυθιστόρημα μία φάση αποκατάστασης, κατά την οποία κλείνουν οι εκκρεμότητες. Ο Απολλώνιος είναι πλέον ισχυρός, έχει όλη του την οικογένεια ενωμένη. Ως εξαπατημένος εκδικείται τον Στραγγαλίωνα και την οικογένειά του τιμωρώντας τους με θάνατο. Έχει εξαλείψει πλέον κάθε αντίπαλό του. Όσον αφορά τη βελτίωση της κατάστασής του, στέφεται βασιλιάς της Αντιόχειας, λειτουργία που είχε μείνει ανοιχτή για περισσότερα από δεκαπέντε χρόνια (της ιστορίας) και για 461 στίχους (της αφήγησης). Έχουν πλέον αποκατασταθεί όλες οι εκκρεμότητες. Οι αντίπαλοί του τιμωρήθηκαν με θάνατο: ο Αντίοχος από τον Θεό, που είναι σύμμαχος του Απολλώνιου, και ο Στραγγαλίων από τον ίδιο τον ήρωα. Οι σύμμαχοι του Απολλώνιου ανταμείφθηκαν: οι κάτοικοι της Ταρσού απευθείας με τη δωρεά σίτου, η Αρχιστρατούσα με τον γάμο, η Ταρσία με την ελευθερία, την ασφάλεια και την αποκατάσταση της τιμής της, ο βασιλιάς Αρχιστράτορας με τον γάμο της κόρης του, ο Αντιναγόρας με τον δικό του γάμο. Ο Θεός είναι σύμμαχος που δε λαμβάνει αντάλλαγμα. Εξάλλου, υπό τη θρησκευτική λογική, κανένα αντάλλαγμα δεν είναι επάξιο αυτής της ανώτερης δύναμης. Στη *Διήγηση* δεν γίνεται αναφορά σε επιστροφή κάποιας οφειλής προς τους βοηθούς που υπήρξαν στο παρελθόν του Απολλώνιου. Τα πρόσωπα αυτά είναι ο ναύκληρος, ο γέρων Αλανίγων, ο Στραγγαλίων (α' φάση) και ο ψαράς. Το γεγονός ότι δεν γίνεται λόγος για ανταπόδοση της ευεργεσίας τους μπορεί να αποδοθεί είτε στο ότι η δράση των συγκεκριμένων προσώπων δεν υπήρξε τελικά καθοριστική για την εξέλιξη της ιστορίας είτε στο ότι δεν ενδιέφερε η τύχη τους.

Ο Απολλώνιος είναι ένας ήρωας στου οποίου την προοπτική σημειώνονται οι περισσότερες μεταβολές. Η κατάστασή του βελτιώνεται τέσσερις φορές χάρη στη δράση άλλων ηρώων, τρεις φορές χάρη στην τύχη και δύο φορές χάρη στον ίδιο. Η

³⁵ Βλ. τη χρήση της προστακτικής στους στ. 801-804.

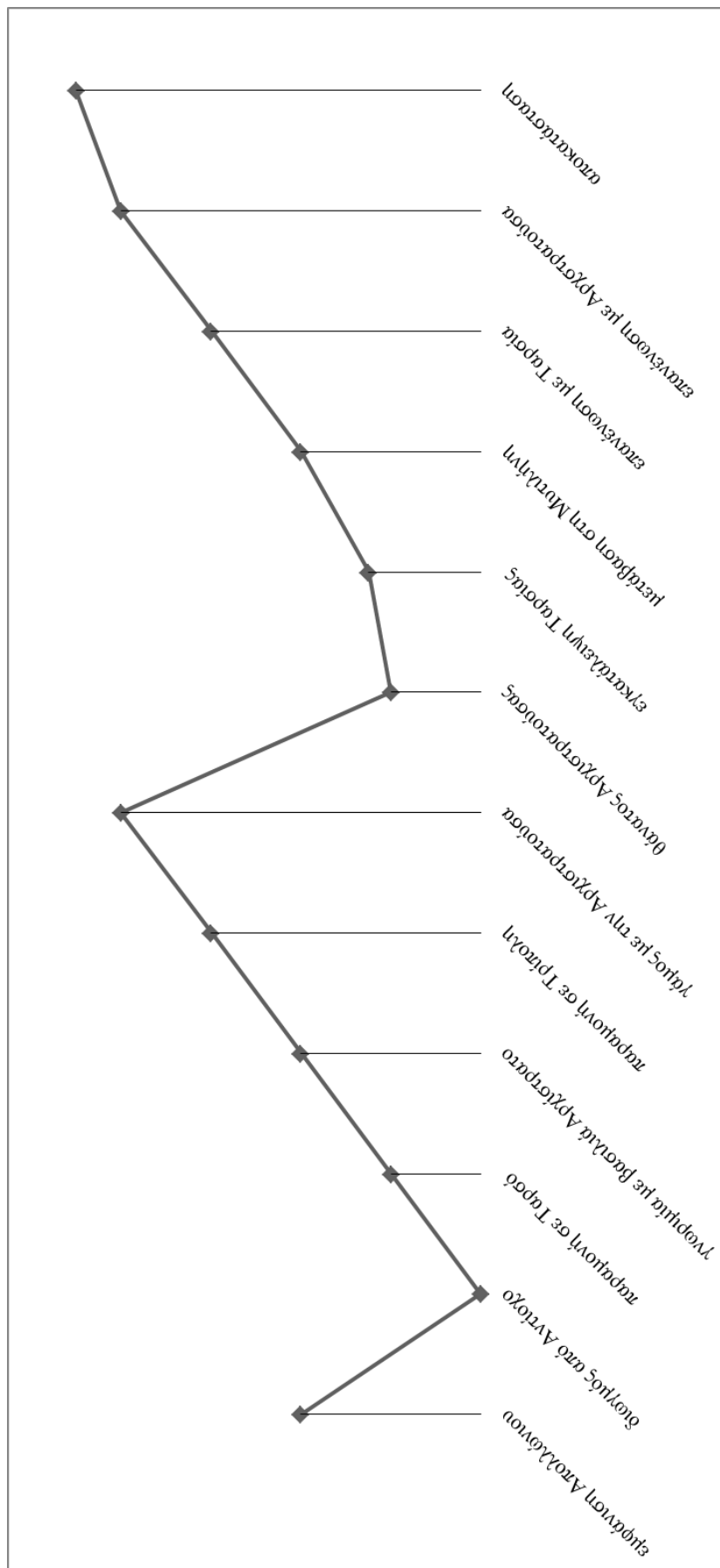
κατάστασή του επιδεινώνεται δύο φορές εξαιτίας της δράσης άλλων ηρώων, δύο φορές εξαιτίας της τύχης και δύο φορές εξαιτίας του ίδιου. Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι, παρόλο που ο Απολλώνιος είναι ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος και χαρακτηρίζεται από ισχυρή δυναμική λόγω του πλήθους των περιπετειών που αντιμετωπίζει, δεν είναι ιδιαίτερα δυναμικός όσον αφορά την ανάληψη δράσης στην ιστορία.

3.2 Ταρσία

Η Ταρσία είναι μια ηρωίδα που έρχεται αντιμέτωπη με δύο ισχυρούς αντιπάλους, την οικογένεια του Στραγγαλίωνα και τον Μαρκιώνη. Οι αντίπαλοι αυτοί δεν επιτίθενται οι ίδιοι, αλλά λειτουργούν ως εντολείς για δευτερεύοντα πρόσωπα της ιστορίας, τα οποία θα ονομάσουμε «εκτελεστές» με την έννοια ότι εκτελούν την επιθυμία των εντολέων τους. Έτσι, η οικογένεια του Στραγγαλίωνα λειτουργεί ως εντολέας για τον δούλο Θεόφιλο και ο Μαρκιώνης λειτουργεί ως εντολέας για τον δούλο Ποκαρόπα. Όλα αυτά τα πρόσωπα ανήκουν στη σφαίρα των αντιπάλων για την Ταρσία.

Η Ταρσία εμφανίζεται ως βρέφος στον στ. 389, ως μια ηρωίδα παθητική. Εξάλλου, είναι βρέφος και στη συνέχεια ανήλικο παιδί (στ. 420-477). Εξαιτίας μιας ατυχούς συγκυρίας η κατάστασή της επιδεινώνεται, καθώς χάνει την παραμάνα της, έναν άνθρωπο που, όπως ομολογεί και η ίδια, ήταν «παρηγορία της ψυχής της» (στ. 719), και παραμένει μόνη. Ωστόσο, αυτή η αλλαγή, αν και δυσάρεστη, είναι αναγκαία για να περάσει η Ταρσία στην ενήλικη ζωή, όπου δεν υπάρχουν προστάτες, αλλά έχει η ίδια την ευθύνη του εαυτού της. Επέρχεται για την Ταρσία μία φάση ισορροπίας.

Η ζηλοφθονία που εμφωλεύει στην ψυχή της μητριάς της ενεργοποιεί μια πιθανότητα υποβάθμισης της Ταρσίας. Ο Στραγγαλίων και η Διονυσία διατάζουν τον θάνατό της. Ο δούλος Θεόφιλος υποκινούμενος από το κίνητρο της ελευθερίας του είναι πρόθυμος να εκτελέσει την εντολή τους. Η Ταρσία, όμως, δεν είναι ακόμα σε θέση να σώσει τον εαυτό της. Το μόνο που μπορεί να κάνει, είναι να ζητήσει λίγο χρόνο από τον Θεόφιλο. Έτσι η σωτηρία της ζωής της οφείλεται στο τυχαίο, θαυματουργικό γεγονός της άφιξης των πειρατών. Η κατάσταση της Ταρσίας είναι ικανοποιητική, αν λάβουμε υπόψη ότι έχει καταφέρει να παραμείνει στη ζωή, αποφεύγοντας την άμεση απειλή του θανάτου.

Πίνακας 1: Σχηματική απόδοση των μεταβολών στην προοπτική του Απολλώνιου.

Στη Μυτιλήνη αναμετρίεται με τον δεύτερο αντίπαλό της, τον Μαρκιώνη. Η Ταρσία δεν μπορεί να τον εξουδετερώσει παρά τις προσπάθειές της. Ο Μαρκιώνης απειλεί την παρθενία της. Τοποθετώντας την κόρη στο πορνείο, προσκαλεί άρχοντες να την διακορεύσουν. Κίνητρο της ηρωίδας είναι να διατηρήσει την παρθενία της, αν λάβουμε υπόψη τις αντιδράσεις της: «Χριστιανή υπάρχω» (στ. 552), και «εκείνη ως το ήκουσεν η λάβρα την επήρε και τρόμος από την κορφήν άχρι και των ποδών της» (στ. 559-560). Οι στίχοι αυτοί συγκαταλέγονται στις ελάχιστες συναισθηματικές αποτυπώσεις που φέρει το κείμενο. Η θέση στην οποία έχει βρεθεί η κόρη είναι αντίθετη με τη βούλησή της (στ. 564: «άκων και μη βουλόμενη» την πηγαίνουν στο πορνείο). Η θέλησή της να παραμείνει αγνή είναι και το κίνητρο που ενεργοποιεί την Ταρσία και τη μεταβάλλει σε δυναμικό πρόσωπο. Εφόσον δεν μπορεί να εξουδετερώσει τον ηθικά φαύλο Μαρκιώνη, επηρεάζει και μετατρέπει σε σύμμαχό της τον ηθικά ενάρετο Αντιναγόρα (στ. 566: «είς άρχοντας καλώς 'πάγει την πρώτην νύκταν»). Ως επιχειρήματα χρησιμοποιεί την ευγενική της καταγωγή και τη δυσμενή μεταστροφή της τύχης της. Ασκήει πειθώ με τα λεγόμενά της και ο στόχος της επιτυγχάνεται: ο άρχοντας όχι μόνο δεν φθείρει την παρθενία της κόρης, αλλά της προσφέρει χρήματα και λειτουργεί ως σύμμαχος-πιστωτής. Η προσωρινή βελτίωση της Ταρσίας, όπου ως βελτίωση θεωρούμε την αποφυγή της πορνείας και τη διατήρηση της παρθενίας, οφείλεται μεν στη δράση που ανέλαβε μιλώντας για τον εαυτό της, εξαρτάται δε και από το ποιόν του ανθρώπου που επισκέπτεται το πορνείο.

Η σκηνή αυτή, χωρίς να κοινοποιείται αναλυτικά από τον αφηγητή, επαναλαμβάνεται αρκετές φορές. Μόνο την πρώτη νύχτα το περιστατικό συμβαίνει τρεις φορές, ενώ οι στίχοι 591-593 θα πρέπει να θεωρηθούν θαμιστικοί. Με την επανάληψη αυτής της σκηνής τονίζεται η θαυματουργική παρέμβαση του Θεού για τη σωτηρία της κόρης, η οποία μάλιστα δηλώνεται ρητά με τη φράση «συν Θεώ» (στ. 592). Ωστόσο, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι όσο η Ταρσία παραμένει στο πορνείο η διατήρηση της παρθενίας της είναι προσωρινή.

Ο αντίπαλός της, επιθυμώντας να δώσει οριστική λύση στο ζήτημα που τον απασχολεί, διατάζει τον δούλο του να διακορεύσει την κόρη. Η Ταρσία, όμως, αμύνεται με διαπραγμάτευση. Αφού επιβεβαιώνει ότι το κίνητρο του Μαρκιώνη είναι η φιλαργυρία του, αντιπροτείνει μία δελεαστική και συμφέρουσα για αυτόν συμφωνία, με την οποία μετατρέπει τον αντίπαλό της σε σύμμαχο-συνέταιρο: Μαρκιώνης και Ταρσία κάνουν μία συμφωνία που είναι συμφέρουσα και για τους δύο, καθώς ο ένας θα κερδίζει χρήματα και η άλλη θα παραμένει αγνή. Η βελτίωση

στην προοπτική της Ταρσίας έχει επιτευχθεί και έχει επέλθει μια φάση ισορροπίας. Δεν υπάρχει καμία υπόνοια στο μυθιστόρημα για το αν αυτή η κατάσταση ήταν αρεστή ή όχι στην Ταρσία. Παρόλο που ο αφηγητής σχολιάζει με το πέρας της παραπάνω συμφωνίας πως η Ταρσία «σώαν από του Θεού την παρθενίαν της είχαν» (στ. 617), η παραπάνω διαπραγμάτευση είναι αποτέλεσμα συνειδητών ενεργειών της ηρωίδας.

Τη φάση ισορροπίας που έχει δημιουργηθεί, διαταράσσει ο Αντιναγόρας που εμφανίζεται ξανά στη ζωή της Ταρσίας ως σύμμαχος. Προκειμένου να πετύχει τον σκοπό του, ο Αντιναγόρας προτείνει στην Ταρσία μία συμφωνία: εκείνη θα βγάλει από το πλοίο τον άρχοντα και εκείνος θα εξασφαλίσει την ελευθερία της. Η Ταρσία αποδέχεται την πρόταση που θέτει ως πιθανότητα τη βελτίωση της κατάστασής της: από τη σκλαβιά στην ελεύθερη ζωή. Οφείλει να βάλει τα δυνατά της, ώστε να βγει ο άρχοντας από το καράβι. Το εμπόδιο που καλείται να αντιμετωπίσει είναι η άρνηση του άγνωστου άρχοντα. Ο Απολλώνιος είναι γι' αυτήν ένας δυνάμει σύμμαχος και για τον λόγο αυτόν η Ταρσία επιχειρεί αρχικά να τον διασκεδάσει και να τον παρηγορήσει. Εφόσον έχει κερδίσει τη συμπάθειά του, επιχειρεί να τον επηρεάσει όπως είχε κάνει και με τους άρχοντες του πορνείου. Όμως, αυτή τη φορά η τύχη δεν είναι με το μέρος της: ο άρχοντας έχει χάσει την ελπίδα του στον Θεό. Η Ταρσία αποτυγχάνει προσωρινά. Η αποτυχία πυροδοτεί την εντονότερη προσπάθεια της ηρωίδας. Έτσι, η Ταρσία τονίζει στον άρχοντα την ευγενική της καταγωγή και διηγείται αναλυτικά τις ευεργεσίες των άλλων αρχόντων. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ελπίζει να λειτουργήσουν ως παράδειγμα για τον Απολλώνιο. Η κατάληξη και η οριστική βελτίωση της θέσης της ηρωίδας είναι αποτέλεσμα της τυχαίας θαυματουργικής συγκυρίας. Χωρίς να το γνωρίζει, η Ταρσία έχει αποκαλύψει την ταυτότητά της στον πατέρα της, και έτσι ο Απολλώνιος από δυνάμει σύμμαχος μεταβάλλεται σε προστάτη της Ταρσίας.

Από αυτό το σημείο και μετά, η Ταρσία χάνει τη δυναμική της και μετατρέπεται ξανά σε μια παθητική ηρωίδα. Αυτό επιβεβαιώνεται και στους αμέσως επόμενους στίχους, όπου την απόφαση του γάμου της παίρνει ο πατέρας της. Ωστόσο, υπάρχει μια εκκρεμότητα για την ίδια: η τιμωρία και ταυτόχρονα η οριστική εξουδετέρωση των αντιπάλων της. Ο Μαρκιώνης θεωρούσε ότι εκμεταλλευόμενος την Ταρσία μπορεί να βελτιώσει τη θέση του (έχοντας οικονομικό όφελος). Όταν όμως η Ταρσία επανέρχεται στην κοινωνική θέση της οικογένειάς της, λειτουργεί η ίδια ως τιμωρός. Την τιμωρία του Στραγγαλίωνα και της οικογένειάς του

αναλαμβάνει από κοινού με τον πατέρα της αφού πρόκειται για κοινό τους αντίπαλο (στ. 828: «κάθονται συμβουλευόμενοι εις την Ταρσόν να πάσι»).

Στην προοπτική της Ταρσίας θα αναφερθούμε και σε ένα δευτερεύον πρόσωπο του μυθιστορήματος, την παραμάννα. Η παραμάννα Λεοκαρδία έχει αναλάβει τον ρόλο της προστάτιδας της μικρής Ταρσίας και δεν φαίνεται να έχει κανένα συμφέρον από αυτήν. Για αρκετά χρόνια ο ρόλος αυτός είναι φαινομενικά ανενεργός, καθώς δεν αναφέρεται στην ιστορία, παρά μόνο υπονοείται, αν η παραμάννα προστάτεψε και φρόντισε την μικρή Ταρσία στο παρελθόν και πόσες φορές έγινε αυτό. Όταν έρχεται το πλήρωμα του χρόνου, μετά από δεκατέσσερα χρόνια, η παραμάννα, ως προστάτιδα, οφείλει να δώσει στην Ταρσία τα απαραίτητα εφόδια για να είναι σε θέση να προστατεύει η ίδια τον εαυτό της. Αυτό συμβαίνει με μια εξομολόγηση προς την Ταρσία. Ο ρόλος της παραμάννας είναι να την βοηθήσει να γνωρίσει την καταγωγή της και να ενηλικιωθεί. Μετά από αυτή την εξομολόγηση, ο ρόλος της παραμάννας-προστάτιδας δεν είναι πια σημαντικός και έτσι μοιραία μετατρέπεται οριστικά σε ανενεργό πρόσωπο (με τον θάνατό της).

3.3 Αρχιστρατούσα

Η Αρχιστρατούσα εμφανίζεται στον στίχο 184. Είναι μια αρχοντοπούλα, είναι όμορφη και χαίρει εκτιμήσεως των ανθρώπων. Η ισορροπημένη αυτή κατάσταση διαταράσσεται από μία νέα και καθοριστική παράμετρο στη δική της προοπτική: τον έρωτα. Η επικείμενη αναχώρηση του Απολλώνιου από το παλάτι μετά το γεύμα αποτελεί εμπόδιο στο να κερδίσει η Αρχιστρατούσα το αντικείμενο του πόθου της, που δεν είναι άλλο από τον Απολλώνιο. Για τον λόγο αυτόν, η ίδια αναλαμβάνει δράση και πείθει τον πατέρα της, ο οποίος ως πατέρας και βασιλιάς είναι το πρόσωπο που δικαιούται να λαμβάνει τις τελικές αποφάσεις, να κρατήσει τον Απολλώνιο στο παλάτι. Ο πατέρας της δέχεται και με αυτόν τον τρόπο γίνεται βοηθός στην επίτευξη του στόχου της κόρης του, χωρίς να το γνωρίζει. Το συμβάν αυτό μάλιστα συντελείται δύο φορές, μέχρι να αποφευχθεί οριστικά ο κίνδυνος να απομακρυνθεί ο Απολλώνιος από το παλάτι. Την πρώτη φορά η Αρχιστρατούσα εξασφαλίζει την προσωρινή διαμονή του Απολλώνιου, ενώ τη δεύτερη φορά ενεργοποιεί ένα τέχνασμα: ζητά τον Απολλώνιο για δάσκαλό της.

Προσωρινά, δημιουργείται μία φάση ισορροπίας, κατά την οποία η Αρχιστρατούσα βλέπει καθημερινά το αντικείμενο του πόθου της. Ωστόσο, η

δραστηριότητα των νεοεισερχόμενων ηρώων διαταράσσει και απειλεί την παραπάνω –προσωρινά ικανοποιητική– κατάσταση.

Εμφανίζονται τρία αρχοντόπουλα που ζητούν να παντρευτούν την κόρη του βασιλιά. Ο βασιλιάς επιθυμεί να εκπληρώσει την πρόταση γάμου και να παντρεύει την κόρη του (στ. 291-292, 299). Για την Αρχιστρατούσα η κατάσταση αυτή αποτελεί εμπόδιο, το οποίο πρέπει να εξαλείψει. Ως μέσο εξάλειψης χρησιμοποιεί την αινιγματική γραφή προς τον πατέρα της με στόχο να αλλάξει τη βούλησή του. Όταν ο βασιλιάς λύνει το αίνιγμα της κόρης του (στ. 327: «και γνους τοίνυν ο βασιλεύς»), μετατρέπεται ξανά σε βοηθό της. Έτσι, όταν τη συναντά από κοντά, οριστικά πλέον δέχεται να την παντρεύει με τον Απολλώνιο.

Με τον γάμο της Αρχιστρατούσας με τον Απολλώνιο επέρχεται ξανά μία φάση ισορροπίας, η οποία διαταράσσεται από μία σειρά τυχαίων γεγονότων. Η εγκυμοσύνη της ηρωίδας θα πρέπει να θεωρηθεί τυχαία, αλλά πιθανή στο πλαίσιο του γάμου και όχι αναπάντεχη, βελτίωση της κατάστασης του ζευγαριού. Από την τυχαία άφιξη της είδησης του θανάτου του Αντίοχου και την απόφαση του άντρα της να μετακινηθεί στην Αντιόχεια, ενεργοποιείται για την Αρχιστρατούσα η πιθανότητα υποβάθμισης: να απομακρυνθεί από το αντικείμενο του πόθου της. Έτσι, αναλαμβάνει δράση και πείθει τον πατέρα της να της επιτρέψει να ακολουθήσει τον Απολλώνιο. Ο στόχος της για άλλη μια φορά στέφεται με επιτυχία. Παραμένει μαζί με τον άντρα που αγαπά.

Ωστόσο, η συγκεκριμένη επιτυχία είναι προσωρινή, καθώς μία σειρά από τυχαία γεγονότα (ναυάγιο και εσφαλμένη αντίληψη θανάτου) απομακρύνουν την κόρη από τον άνδρα της για περισσότερα από δεκατέσσερα χρόνια. Η Αρχιστρατούσα χάνει τη δυναμική της και μετατρέπεται σε μία παθητική ηρωίδα που είναι έρμαιο της τύχης. Στη συνέχεια η κατάστασή της βελτιώνεται, καθώς χάρη στην τυχαία άφιξή της στην Έφεσο και στην ευεργετική δράση ηρώων που ειδικεύονται στην ιατρική η Αρχιστρατούσα επανέρχεται στη ζωή. Συνειδητοποιεί ότι δεν μπορεί να ελέγξει την τύχη (ή ίσως και τη θεϊκή βούληση) και έτσι αποδέχεται την κατάσταση και προσπαθεί να ζήσει ενάρετα το υπόλοιπο της ζωής της. Η ενάρετη ζωή στο μοναστήρι δεν σημαίνει ότι εναντιώνεται στον πόθο του Απολλωνίου, που πλέον είναι σύζυγός της. Απεναντίας. Χάρη στην τύχη και τη θεϊκή παρέμβαση, δεκαπέντε χρόνια αργότερα, η κατάστασή της βελτιώνεται οριστικά, με την επανένωσή της με τον σύζυγό της.

Παρατηρούμε ότι το κίνητρο της Αρχιστρατούσας, στον βαθμό που αναλαμβάνει δράση και αποκτά δυναμική στο πλαίσιο του μυθιστορήματος, είναι ένα: ο έρωτάς της για τον Απολλώνιο. Καθώς ο έρωτας είναι μία από τις θεματικές του συγκεκριμένου μυθιστορήματος, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι μέσω της Αρχιστρατούσας ως ηρωίδας υποδεικνύεται ο αρμόζων τρόπος εκδήλωσης αυτού του συναισθήματος και θέτει έμμεσα τα όρια πραγμάτωσής του. Το ίδιο, βέβαια, κάνει με τον δικό της τρόπο και η Ταρσία, ενώ η κόρη του Αντίοχου, Αναστασία, αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή. Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν γίνεται καμία αναφορά στον ρόλο της Αρχιστρατούσας ως μητέρας.

3.4 Βασιλιάς Αρχίστρατος

Ο Αρχίστρατος είναι ο βασιλιάς της Τρίπολης και βρίσκεται εξ αρχής σε ισχυρή θέση. Σε μία πρώτη φάση ευεργετεί τον Απολλώνιο λόγω της συμπάθειάς του προς αυτόν. Με την εμφάνιση της Αρχιστρατούσας η προοπτική του ευθυγραμμίζεται με την προοπτική της κόρης του. Ποτέ δεν εναντιώνεται στη βούλησή της, αλλά αντιθέτως ακολουθεί, ή καλύτερα, «επαινεί το θέλημά της» κάθε φορά που αυτή το εκφράζει (βλ. τους στ. 244, 262, 340 και 381). Από ιδεολογική/θεωρητική και μόνον άποψη είναι εκείνος που ως πατέρας και βασιλιάς έχει τον τελικό λόγο γι' αυτήν, ενώ στην πράξη υποτάσσεται στα αιτήματα της κόρης του.

3.5 Αντιναγόρας

Ο Αντιναγόρας αποτελεί τον ισχυρότερο σύμμαχο της Ταρσίας. Η αρχική του πρόθεση ήταν να ενεργήσει εν αγνοία του ως επιτιθέμενος σε αυτήν, προκειμένου να ικανοποιήσει τις σαρκικές του επιθυμίες. Η Ταρσία καταφέρνει να τον εξουδετερώσει και έτσι αυτός γίνεται σύμμαχός της. Το κίνητρο της μεταστροφής του είναι ο σεβασμός στην ιεραρχία (στ. 571: «ήκουσεν την ευγενείαν της κόρης»). Ο ίδιος είναι άρχοντας, αλλά γνωρίζει ότι υπάρχουν ισχυρότερα πρόσωπα από αυτόν, οι βασιλείς. Ο σεβασμός προς τους βασιλείς τον παρακινεί να παρακαλέσει τον Απολλώνιο να βγει από το πλοίο και κατόπιν, αφού ο ίδιος αποτυγχάνει, να αναθέσει στην Ταρσία την ίδια αποστολή με αντάλλαγμα την ελευθερία της. Η τελευταία θα πρέπει να θεωρηθεί ιδιαίτερα δαπανηρή για τον Αντιναγόρα, αν λάβουμε υπόψη τη φιλαργυρία του Μαρκιώνη, γεγονός που επιβεβαιώνει τον σεβασμό προς την ανώτερη τάξη.

Ζητώντας, μάλιστα, να παντρευτεί την Ταρσία, βελτιώνει την κατάστασή του εισερχόμενος στην οικογένεια του πρίγκιπα Απολλώνιου.

Κεφάλαιο 4ο: Ο λόγος της αφήγησης

Σε αυτό το κεφάλαιο εφαρμόζουμε στοιχεία της αφηγηματολογικής θεωρίας του G. Genette, όπως αυτή διατυπώθηκε στο βιβλίο του, *Figures III*.³⁶ Στο συγκεκριμένο βιβλίο ο Genette διατυπώνει την αφηγηματολογική του θεωρία ως ανάλυση του αφηγηματικού λόγου. Αρχικά, δίνει τους ορισμούς των βασικών όρων της θεωρίας του, όρων αλληλένδετων και αλληλοεξαρτώμενων, οι οποίοι είναι οι εξής:

Αφήγηση/Αφήγημα (récit) είναι το σημαίνον, το εκφώνημα, ο λόγος ή, στην προκειμένη περίπτωση, το αφηγηματικό κείμενο

Ιστορία (histoire) είναι το αφηγηματικό σημαινόμενο ή περιεχόμενο

Αφηγηματική πράξη (narration) είναι η πράξη του αφηγείσθαι

Η θεωρία του Genette στηρίζεται ακριβώς στη μελέτη των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στις παραπάνω έννοιες και οργανώνεται με βάση ανάλυση τριών επιμέρους πεδίων: του *Χρόνου*, της *Εγκλισης* (ή αλλιώς του *Τρόπου*) και της *Φωνής*. Η δική μας εφαρμογή ακολουθεί αυτή την τριμερή διαίρεση.

A. Ο χρόνος της αφήγησης

Στο πεδίο του *Χρόνου* μελετώνται οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο πρώτες κατηγορίες, δηλαδή εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στον χρόνο της ιστορίας και στον χρόνο της αφήγησης. Ο Genette εξετάζει αυτές τις σχέσεις διαιρώντας τις στις παραμέτρους της *τάξης*, της *διάρκειας* και της *συχνότητας*.

A.1 Τάξη

Στην παράμετρο *τάξη* εξετάζουμε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη σειρά με την οποία εμφανίζονται τα γεγονότα της ιστορίας μέσα στον χρόνο της αφήγησης, σε σχέση με τη σειρά που έχουν συμβεί κατά τη διάρκεια της ιστορίας. Όταν γεγονότα της ιστορίας γίνονται αντικείμενο της αφήγησης σε άλλη θέση σε σχέση με αυτήν που έχουν λογικά κατά την εξέλιξη της ιστορίας, τότε διαταράσσεται η σχέση ανάμεσα στις δύο χρονικότητες και δημιουργούνται *αναχρονίες*: πρόκειται για τις *αναλήψεις*, κατά τις οποίες η χρονική σειρά της ιστορίας διακόπτεται για να

³⁶ Gérard Genette, *Σχήματα III. Ο λόγος της αφήγησης: δοκίμιο μεθοδολογίας και άλλα κείμενα*, μτφ. Λυκούδης Μ., επιμ. Καψωμένος Ε., εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2017.

αναφερθούν γεγονότα του παρελθόντος, και τις *προλήψεις*, κατά τις οποίες παρεμβάλλονται στη διήγηση γεγονότα που θα συμβούν στο μέλλον.

Η αφήγηση της ιστορίας και στα δύο μυθιστορήματα είναι δοσμένη με γραμμική σειρά, η οποία ενίοτε διακόπτεται από μερικές αναχρονίες. Στη *Διήγηση* υπάρχουν τέσσερις αναχρονίες που καταλαμβάνουν ικανή έκταση στο κείμενο.

1. Στ. 403-419: Το επεισόδιο με την τύχη της Αρχιστρατούσας λειτουργεί ως πρόληψη. Τα γεγονότα αναφέρονται από τον αφηγητή, ενώ η εμβέλεια, αλλά και το εύρος τους, είναι απροσδιόριστα λόγω των ελλείψεων που υπάρχουν. Ως έλλειψη θεωρούμε το άγνωστο, αλλά σίγουρα σύντομο χρονικό διάστημα από τη ρίψη της Αρχιστρατούσας στη θάλασσα μέχρι την άφιξή της στην Έφεσο. Επιπλέον, δεν μπορούμε να υπολογίσουμε το διάστημα ανάρρωσής της μέχρι να αποσυρθεί στο μοναστήρι. Τέλος, η φράση «εκ την πολλήν την αρετήν ᾗ γουμένισσαν την κάμουν» (στ. 417) προϋποθέτει μάλλον μία περίοδο δοκιμασίας, έπειτα από την οποία η ηρωίδα απολαμβάνει την κοσμική και θρησκευτική αναγνώριση. Ο συνολικός χρόνος της ιστορίας θα πρέπει να υπολογιστεί από λίγες μέρες έως λίγους μήνες.³⁷

Δύο παρεμβάσεις του αφηγητή πλαισιώνουν τη συγκεκριμένη πρόληψη, η οποία ξεκινά με τη φράση «Ακούσατε θαυμάσατε Θεού μεγάλην δόξαν!» (στ. 403) και ολοκληρώνεται με τη φράση «Αλλ' ως τροχόν αστρέψομεν τον λόγον στα οπίσω!» (στ. 419), όπου δηλώνεται και ρητά η επιστροφή στο παρόν.

Η συγκεκριμένη πρόληψη είναι σημαντική για τη πλοκή του μυθιστορήματος. Ο φαινομενικός θάνατος της Αρχιστρατούσας διαταράσσει την οικογενειακή συνοχή και ισορροπία. Οδηγεί τον Απολλώνιο σε ορισμένες αποφάσεις, καθώς η αλήθεια που γνωρίζει εκείνος είναι ότι η σύζυγός του είναι νεκρή. Όμως ο αναγνώστης, γνωρίζοντας ότι η Αρχιστρατούσα είναι ζωντανή, διατηρεί την ελπίδα για επανένωση της οικογένειας, η οποία αναδεικνύεται σε ένα από τα θεματικά μοτίβα του μυθιστορήματος.

2. Στ. 447-473: Οι αναλήψεις στα λόγια της παραμάνας: Λίγο πριν από τον θάνατό της, η παραμάνα καλεί την Ταρσία και την ενημερώνει για τη βασιλική καταγωγή της, το ταξίδι των γονιών της, τον θάνατο της μητέρας της και την απόφαση του Απολλωνίου να την δώσει στον Στραγγαλίωνα. Ο λόγος

³⁷ Ο Κεχαγιόγλου υπολογίζει το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ως «μικρό αλλά απροσδιόριστο, π.χ. λίγες μέρες» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 302).

της παραμάνας κλείνει με τη συμβουλή προς την Ταρσία πως, σε περίπτωση που αδικηθεί, να βγει να φωνάζει για την καταγωγή της, και ολοκληρώνεται με την αναφορά στη δωρεά σιταριού στους κατοίκους της Ταρσού από τον Απολλώνιο.

Η ανάληψη αυτή είναι η δεύτερη εκτενέστερη που υπάρχει στο μυθιστόρημα. Είναι εσωτερική και ομοδιηγητική ανάληψη και στο μεγαλύτερο μέρος της επαναλαμβάνει όσα διαδραματίστηκαν προηγουμένως και αφορούν την καταγωγή της Ταρσίας. Οι τελευταίοι τρεις στίχοι του πρώτου τμήματος της ανάληψης (στ. 463-465) λειτουργούν συμπληρωματικά στην πρώτη αφήγηση, καθώς πληροφορούμαστε για πρώτη φορά τον όρκο του Απολλωνίου να μην βγει από το καράβι μέχρι να φτάσει η κόρη του σε ηλικία γάμου. Το εύρος των γεγονότων που αφηγείται η παραμάνα ισοδυναμεί με μερικές ημέρες (από τον θάνατο της μητέρας έως την υιοθεσία από τον Στραγγαλίωνα). Η εμβέλεια εκτείνεται αρκετά παλιά, πριν από τη γέννηση της Ταρσίας, αλλά πάντοτε μέσα στην κεντρική ιστορία. Στο πλαίσιο της αφηγηματικής έλλειψης εντάσσεται η επιστροφή στο παρόν της ιστορίας, προκειμένου η παραμάνα να συμβουλευθεί την κόρη. Αμέσως μετά, με άλλη μία ανάληψη, ακόμη μεγαλύτερης εμβέλειας και μικρότερου εύρους, η παραμάνα υπενθυμίζει την ευεργεσία του Απολλωνίου στους κατοίκους της Ταρσού (στ. 470-473: «ότι ο πατέρας σου εις καιρόν διαβασμένον / πολλύν καλόν εποίκεν: / λιμός υπήρχεν ισχυρός / και ο πατήρ σου φέρνει σίτον και δίδει τους, και τρώσιν τον, άνευ αργυρίου»). Ο λόγος της ηρωίδας είναι περιληπτικός, καθώς συμπυκνώνει σε είκοσι στίχους όσα προηγουμένως ήταν το αντικείμενο της πρώτης διήγησης.

3. Στ. 467-469: Η πρόληψη στα λόγια της παραμάνας: με τους στίχους «Ακόμη αθυμίζω σε, και έχε τα εις τον νουν σου, / ανέν ποτέ θελήσουσιν τούτοι να σ' αδικήσου, / έβγα στον δήμον φώναξε το τίνος κόρη είσαι», η παραμάνα συμβουλευεί την Ταρσία για μια πιθανή μελλοντική αδικία που μπορεί να υποστεί, αφηγηματική πράξη που αντιστοιχεί σε πρόληψη. Οι συγκεκριμένοι στίχοι μπορούν να θεωρηθούν είτε ψευδο-πρόληψη [ή απατηλή προσήμανση κατά τον Carbonell (Carbonell, 2002, τ.1, σ. 62, σημ. 56)] είτε κανονική πρόληψη. Πράγματι, το στοιχείο αυτό μένει ανενεργό, αφού η Ταρσία δεν έχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τη συμβουλή της παραμάνας όσο βρίσκεται – και αδικείται– στην Ταρσό (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 635-636). Το σχέδιο

θανάτωσής της καταστρώνεται εν αγνοία της και ο τόπος, όπου θα τη σκότωνε ο Θεόφιλος, βρίσκεται εκτός πόλης, μακριά από τους κατοίκους της Ταρσού. Παρόλο που από τη *Διήγηση* εν γένει απουσιάζουν οι περιγραφές, στον στ. 502 διαβάζουμε: «εκεί μνημείον το λοιπόν έξω στο ακρωτήρι». Το μέρος είναι απόμερο, έξω από την πόλη, άρα αποτελεί ιδανικό τόπο για να διαπραχθεί έγκλημα. Δεν υπάρχουν μάρτυρες, συνεπώς, δε θα παρέμβει κανείς για να σώσει την κόρη από τον αποφασισμένο δολοφόνο, άρα θα ήταν άσκοπο να φωνάζει η Ταρσία για την καταγωγή της, την οποία άλλωστε γνωρίζει ο άνθρωπος που την απειλεί.³⁸ Ωστόσο, ο προληπτικός χαρακτήρας της συμβουλής της παραμάνας παραμένει ενεργός στο νου της Ταρσίας, γεγονός που αποδεικνύεται από το ότι θέτει σε εφαρμογή και αξιοποιεί αποτελεσματικά τη συμβουλή, όταν κινδυνεύει να χάσει την παρθενία της στη Μυτιλήνη. Παραθέτουμε ενδεικτικά τους στίχους που δηλώνουν ότι η Ταρσία επικαλείται την καταγωγή της με απώτερο σκοπό να αποτρέψει τον βιασμό της (στ. 568-570):

*Μετά κλαυθμόν πικρόν την τύχην της ελάλει,
Την ευγενείαν της μάνας της, όλων της των γονέων,
Τον θάνατον της μάνας της και την σκλαβίαν την είχεν.*

Αλλά και αργότερα, τις ίδιες πληροφορίες έδωσε στον Απολλώνιο, με αποτέλεσμα να γλιτώσει οριστικά από τον κίνδυνο της δουλείας και να σμίξει με τον πατέρα της.

Αν πάντως θεωρήσουμε τους στίχους κανονική πρόληψη αυτή θα είναι επαναληπτική, καθώς αναφέρεται εκ των προτέρων σε ένα γεγονός που εκτίθεται πιο αναλυτικά στη συνέχεια του μυθιστορήματος.

Η σχηματική απόδοση της χρονικής ακολουθίας στον λόγο της παραμάνας, είναι η εξής:

-----Δ(1)-----Β(2)-----Α/(3)-----Γ(4)

Ή Κατά Genette: Α(3)-Β(2)-Γ(4)-Δ(1)-Ε(3)

όπου,

Σημείο Α: πρώτη αφήγηση – παρόν – η παραμάννα που πεθαίνει.

³⁸ Βλ. και τα εύστοχα σχόλια του Κεχαγιόγλου για την επιβεβαίωση της αγιολογικής λογικής του έργου (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 635-636).

Σημείο Β: καταγωγή-προϊστορία Ταρσίας. Καλύτερα να το θεωρήσουμε διάστημα.

Σημείο Γ: ψευδο-πρόληψη: αδικία Ταρσίας και υπεράσπιση του εαυτού της.

Σημείο Δ: φιλανθρωπία του Απολλώνιου προς τους κατοίκους της Ταρσού.

Σημείο Ε: επιστροφή στο παρόν (στ. 474).

4. Στ. 712-769: Τα λόγια της Ταρσίας προς τον πατέρα της: Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ανάληψη του μυθιστορήματος. Είναι εσωτερική, ομοδιηγητική και επαναληπτική, αφού αναφέρεται στην ίδια γραμμή δράσης που έχει στο σύνολό του το μυθιστόρημα και επαναλαμβάνει γεγονότα που έχουν ήδη κοινοποιηθεί στον αναγνώστη από τον αφηγητή. Η οικογενειακή ιστορία της Ταρσίας ανακοινώνεται πλέον από την ίδια σε ευθύ λόγο και με γραμμική σειρά. Η Ταρσία αναφέρεται σε γεγονότα διάρκειας περίπου δεκαπέντε ετών, όπως συμπεραίνεται από τους χρονικούς δείκτες του κειμένου, δηλαδή στα γεγονότα από τη γέννησή της έως το παρόν της αφήγησης. Η αφήγηση της Ταρσίας εναρμονίζεται με την πρώτη αφήγηση. Πλησιάζοντας, μάλιστα προς το παρόν της ιστορίας, η αφήγηση από περιληπτική γίνεται ολοένα και πιο αναλυτική (όπως θα φανεί και παρακάτω).

Αντίστοιχες αναχρονίες εντοπίζονται και στο κείμενο της *Ριμάδας*. Αυτές είναι οι ακόλουθες:

1. Στ. 1091-1104: Η αναδρομική αφήγηση του Απολλώνιου προς τον Στρακίλιο: Η ανάληψη είναι εσωτερική, ομοδιηγητική και επαναληπτική. Αποτελεί μια περίληψη όσων συνέβησαν στο διάστημα κατά το οποίο ο Απολλώνιος δεν βρισκόταν στην Ταρσό (ναυάγιο, άφιξη στην χώρα του Αρχιστράτορα, γάμος με Αρχιστράτα, γέννα, θάνατός της και ρίψη της στη θάλασσα). Αντίστοιχη αφήγηση απουσιάζει από τη *Διήγηση*. Ο ρόλος της συγκεκριμένης ανάληψης είναι ανακεφαλαιωτικός και παράλληλα αναπαριστά με ρεαλιστικότερο τρόπο την εμπιστοσύνη του Απολλώνιου προς τον φίλο του.
2. Στ. 1161-1168: Τα λόγια της νένας: Πρόκειται για μια επαναληπτική ανάληψη, αντίστοιχη με εκείνη της *Διήγησης*, αλλά πολύ μικρότερης έκτασης, κατά την οποία η παραμάννα αποκαλύπτει στην Ταρσία την αλήθεια για τους γονείς της. Η νέα αναφέρει ότι οι γονείς της Ταρσίας είναι ο Απολλώνιος και η Αρχιστράτα, η οποία πέθανε κατά τη μετάβαση του ζευγαριού στην Αντιόχεια, και ότι ο πατέρας του κοριτσιού την άφησε

στην Ταρσό με πολλά χρήματα και θα επιστρέψει για να την παντρεύει. Η εξομολόγηση αυτή είναι απαραίτητη για να βγάλει την Ταρσία από την πλάνη πως οι γονείς της ήταν ο Στρακίλιος και η Διονίδα, πλάνη που ανακοινώνεται ρητά στους αμέσως προηγούμενους στίχους. Η Ταρσία έχει πλέον τις στοιχειώδεις πληροφορίες για την αληθινή της οικογένεια, ώστε να ενωθεί μελλοντικά με αυτήν. Αντιθέτως, στη *Διήγηση* δεν ξεκαθαρίζεται αν η Ταρσία γνώριζε την αλήθεια για την καταγωγή της, πριν από την εξομολόγηση της παραμάνας. Η ανάληψη έχει έκταση μόνο οκτώ στίχους, ενώ στη συντομότερη σε συνολικό αριθμό στίχων *Διήγηση* εκτείνεται σε είκοσι επτά. Η συντομία του λόγου αιτιολογείται στον αμέσως επόμενο στίχο, αφού ο θάνατος «βιάζει» τη νένα που «δε δύνεται» να μιλήσει «πλιότερο» (στ. 1169-1170).

3. Στ. 1539-1546: Το μοιρολόι της Ταρσίας: Αυτοί οι οκτώ στίχοι αντιστοιχούν στους εξήντα της *Διήγησης* (βλ. στη *Διήγηση* τους στ. 712-769). Σε αυτό το μοιρολόι η Ταρσία αναθεματίζει τον Στρακίλιο και τη μοίρα της και επικαλείται τον πατέρα της. Οι πληροφορίες που δίνονται στο συγκεκριμένο απόσπασμα είναι οι εξής: Ο πατέρας της Ταρσίας την εμπιστεύτηκε στον ανάξιο Στρακίλιο με αποτέλεσμα η κόρη να χάσει τις τιμές και τις δόξες που αρμόζουν σε αυτήν χάρη στην καταγωγή της, να την περιφρονούν όλοι (οι άρχοντες της Μυτιλήνης) και να βιώνει τον εξευτελισμό του ραπίσματος. Παρόλο που η Ταρσία δεν κάνει καμία αναφορά στο γενεαλογικό της δέντρο, η αναφορά στον Στρακίλιο είναι αρκετή για να την αναγνωρίσει ο πατέρας της. Οι υπόλοιπες πληροφορίες λειτουργούν ως σύνδεση με το παρόν της ιστορίας εξυπηρετώντας την πλοκή.
4. Στ. 1717-1734: Η απολογία του δούλου: Η συγκεκριμένη ανάληψη αποκαλύπτει το σχέδιο του Στρακίλιου και της Διονίδας να σκοτώσουν την Ταρσία και περιλαμβάνει την παραδοχή της ενοχής του δούλου. Ο ενδοδιηγητικός αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα όπως τα έζησε και συνάμα κοινοποιεί τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. Η αναδρομική αφήγηση του χωριάτη-δούλου έχει χαρακτήρα κατάθεσης κατηγορουμένου την ώρα της δίκης. Και πράγματι, το κοινό τον καταδικάζει σε θάνατο, αλλά η Ταρσία τον ευεργετεί χαρίζοντάς του τη ζωή.

5. Ο θάνατος της Αρχιστράτας δεν παρουσιάζεται ως πρόληψη στη *Ριμάδα*. Η μετάβαση από την ιστορία της Αρχιστράτας σε αυτήν της Ταρσίας γίνεται με το δίστιχο: «Θέλω ν' αφήσω το λοιπόν αυτείνη στο κελίν της, / γιατί λογιάζω να σας 'πω τό 'παθεν το παιδί της» (στ. 1069-1070) που είναι μία θεματική μεταπήδηση του αφηγητή με προσανατολισμό έναν άλλο ήρωα του μυθιστορήματος.

A.2 Διάρκεια

Στην παράμετρο *διάρκεια* εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στη διάρκεια της ιστορίας και τη διάρκεια της αφήγησης και περιλαμβάνεται η ανίχνευση της αφηγηματικής ταχύτητας. Η *ταχύτητα* ορίζεται ως η σχέση ανάμεσα σε ένα μέτρο χρόνου και ένα μέτρο χώρου και μπορεί να προσδιοριστεί από τη σχέση «διάρκεια ιστορίας / μήκος αφήγησης». Όταν η αφηγηματική ταχύτητα παραμένει σταθερή υπάρχει ισοχρονία στη διήγηση, ενώ το φαινόμενο διατάραξης της σταθερής αφηγηματικής ταχύτητας ονομάζεται ανισοχρονία. Ο Genette διακρίνει τέσσερις αφηγηματικές ταχύτητες: την παύση, κατά την οποία ο χρόνος της ιστορίας είναι μηδενικός, τη σκηνή, κατά την οποία ο χρόνος της ιστορίας είναι ίσος με τον χρόνο της αφήγησης, την περίληψη, κατά την οποία ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερος από τον χρόνο της ιστορίας, και την έλλειψη, κατά την οποία ο χρόνος της αφήγησης είναι μηδενικός.

Προκειμένου να υπολογίσουμε τον χρόνο της ιστορίας, χρειάζεται να συγκεντρώσουμε τους χρονικούς δείκτες του κάθε κειμένου. Ο Κεχαγιόγλου έχει επιχειρήσει τον υπολογισμό του χρόνου της ιστορίας των δύο μυθιστορημάτων που εξετάζουμε.

Όσον αφορά τη *Διήγηση*, ο Κεχαγιόγλου υπολογίζει ότι ο συνολικός χρόνος της ιστορίας σε αυτήν κυμαίνεται από 29 έως 33 χρόνια. Ορθά παρατηρεί ότι η αρχική (στ. 1-10) και η τελική (στ. 862-865) κατάσταση της *Διήγησης* κοινοποιούνται με επιτάχυνση. Σχετικά με τη διάρκεια ζωής των ηρώων καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «με την οριστική εγκατάσταση/καταστάλαγμα του Απολλώνιου και της Αρχιστρατ(ηγ)ούσας στην Τρίπολη, θα πρέπει να φανταζόμαστε τον πρώτο ως άντρα γύρω στα 30-37 χρόνια του, τη δεύτερη ως γυναίκα γύρω στα 28-31 χρόνια της, και την κόρη τους νεαρή νύφη περίπου 15 χρόνων (η ηλικία του Αντιναγόρα δεν δηλώνεται πουθενά με σαφήνεια [...])» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 302-303).

Στην καταγραφή του λαμβάνει υπόψη τους χρονικούς δείκτες του κειμένου, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι απροσδιόριστοι. Τέτοιοι δείκτες είναι οι λέξεις/φράσεις: «ευθύς», «γοργώς», «γοργόν», «μετά ταύτα», «τότε», «καθημέραν». Η αοριστία των χρονικών δεικτών του κειμένου δυσχεραίνει τον ακριβή υπολογισμό του χρόνου της ιστορίας. Οι πιο σαφείς χρονικοί δείκτες είναι οι στίχοι 444 («Ἰδοὺ χρόνοι ᾗπεράσασιν τεσσάρας τε καὶ δέκα!») και 619 («Ὡς γουν εκατελάβασιν καν πέντε δέκα χρόνοι»). Ο στίχος 444 αναφέρεται στο διάστημα από την υιοθεσία της Ταρσίας από τον Στραγγαλίωνα μέχρι τον θάνατο της παραμάνας της, ενώ ο στίχος 619 από την εμπιστοσύνη της μικρής Ταρσίας στον Στραγγαλίωνα μέχρι την επιστροφή του Απολλώνιου στην Ταρσό. Χάρη σε αυτούς τους δύο χρονικούς δείκτες, αλλά και στον στίχον 635 («Κάμνουσιν μήνας τρεις καὶ δύο ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν»), υπολογίζουμε ότι το διάστημα από τον θάνατο της παραμάνας της Ταρσίας μέχρι την επανένωσή της με τον πατέρα της, δηλαδή το διάστημα κατά το οποίο μένει η Ταρσία απροστάτευτη, ισοδυναμεί περίπου με ένα έτος και δύο ή τρεις μήνες.

Ὡς χρονικοί δείκτες στη *Διήγηση* λειτουργούν και οι ελλείψεις που υπάρχουν σε αυτήν. Οι ελλείψεις της *Διήγησης* είναι άλλοτε ρητές και άλλοτε υπονοούμενες. Στο συγκεκριμένο κείμενο, μάλιστα, οι ρητές ελλείψεις αφορούν την παράλειψη ενός χρονικού διαστήματος, ενώ οι υπονοούμενες δηλώνουν την τοπική μετατόπιση. Αναλυτικά:

A) Ρητές ελλείψεις (συνδέονται με τον χρόνο της ιστορίας)

- Στ. 131: μετά ἡμέρας
- Στ. 136: μέσα εἰς δύο ἡμέρας
- Στ. 273: ὡς γουν ἐποίησεν καιρόν καὶ ἔκαμεν ἡμέρας
- Στ. 348: καὶ μετὰ ἡμέρας γαρ τινὰς ἡ κόρη καὶ ἐγγαστρώθη
- Στ. 384-385: ᾗπα ἡμέρας ἐκάμασιν, τὴν θάλασσαν περνούσιν / καὶ μετὰ ταῦτα [...]
- Στ. 444: Ἰδοὺ χρόνοι ᾗπεράσασιν τεσσάρας τε καὶ δέκα!
- Στ. 619: Ὡς γουν εκατελάβασιν καν πέντε δέκα χρόνοι
- Στ. 635: Κάμνουσιν μήνας τρεις καὶ δύο ἀπὸ πόλιν εἰς πόλιν
- Στ. 798: Καὶ μετὰ ταῦτα ᾗπέρασαν τριάκοντα ἡμέρας

B) Υπονοούμενες ελλείψεις (συνδέονται με τον χώρο της ιστορίας)

- Στ. 74: Εκείνος ἐκ τὸν φόβον τοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ ἐστράφη
- Στ. 95: Ὡς γουν ἐπῆγαν εἰς τὴν Ταρσὸν καὶ ἦμπαν εἰς τὴν χώραν

- Στ. 153: Ο δε Απολλώνιος ευθύς εις Τρίπολιν υπάγει
- Στ. 174: Ἦλθεν και κάθισεν ομού μετά τον βασιλέαν
- Στ. 332: Στρέφεται ο βασιλεύς εις το παλάτιν μέσα
- Στ. 435: Ο μεν Απολλώνιος υπάγει κατά κόσμου
- Στ. 807: στην Έφεσον απέπλευσαν με κάτεργα μεγάλα
- Στ. 829: διαγοργόν εξέβησαν, εις τον Ταρσόν υπάσιν
- Στ. 842: Εκεί πάλιν εξέβησαν, Αντοχείαν ᾽πάσιν
- Στ. 848: επήραν και εξέβησαν, εις Τύρον απεσώνουν

Οι παύσεις

Γεγονός αποτελεί ότι από τη *Διήγηση* απουσιάζουν οι περιγραφές προσώπων, τόπων, αντικειμένων. Οι παύσεις που παρατηρούνται αφορούν αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «αρχική κατάσταση των ηρώων», είναι δηλαδή οι στίχοι που προηγούνται της εμφάνισης κάποιου ήρωα και κοινοποιούν τις ιδιότητές του. Για παράδειγμα, στους στίχους 112-113 («είχεν δε φίλον γνώριμον, όνομα Στραγγαλίον, / εκείνος είχεν αναγιωτήν, όνομα Διονυσίαν») δίνεται μία σύντομη περιγραφή του Στραγγαλίου, και στους στίχους 277 και 279-280 («Τρία αρχοντόπουλα ευγενικά, βασιλέων παιδιά / [...] / είναι και οι τρεις ορωτικοί, είναι και αντρειωμένοι / και κατά σάρκα συγγενείς, να ᾽πες εις ένα έτος είναι») δίνονται πληροφορίες για τους μνηστήρες της Αρχιστρατούσας.

Οι ελάχιστες παύσεις του κειμένου που αντιστοιχούν σε περιγραφές είναι:

- Στ. 159: Γυμνός και αξυπόλυτος με το παλαιόν το ράσον (ο Απολλώνιος)
- Η παρομοίωση που αναφέρεται στον Απολλώνιο στους στ. 227-230: και, όσοι τον εκούσασιν την υμνωδίαν τήν είχεν, / την τέχνην και τα λέγματα και την γλυκύτητά του, / έλεγαν να ᾽ναι άγγελος από τους ουρανούς απάνω / και παίζει τον παράδεισον τον εν Εδέμ πλασθείσα
- Η σύγκριση Ταρσίας-Ζαμπέτας πάλι με μια παρομοίωση: στ. 439-441: ώσπερ λάμπ' ο ήλιος πλέον παρά τα άστρη / και όσον έχει χωρισμόν το φως από το σκότος, / ούτως έλαμπεν η Ταρσέα από την άλλην κόρην
- Η προσωποποίηση της φύσης που θρηνεί για τον χαμό της Ταρσίας στους στ. 627-629.

Δεδομένου ότι οι χρονικοί δείκτες της *Ριμάδας* είναι ως επί το πλείστον απροσδιόριστοι, ο Κεχαγιόγλου δίνει διαφορετικές εκδοχές για τον συνολικό χρόνο

της ιστορίας, τον οποίο υπολογίζει σε «περ. 80 χρόνια (αν υπολογίσουμε πως ο χρόνος γέννησης του νεαρού –κατά την εποχή του αιμομικτικού αινίγματος– διαγγέλματος του βασιλιά της Αντιόχειας-Απολλώνιου θα πρέπει να συμπίπτει περίπου με τον χρόνο έναρξης της βασιλείας/συζυγικής ζωής του βασιλιά)· περ. 94-98 χρόνια (αν υπολογίσουμε στα περ. 14-18 την ηλικία του νεαρού ηγεμόνα της Τύρου στην αρχή της εμπλοκής του με τα «ερωτικά»/«δυναστικά» της Αντιόχειας)· περ. 110-114 χρόνια τουλάχιστον (αν υπολογίσουμε σε 16 χρόνια τουλάχιστον την ενεργό εμπλοκή του στον χρόνο της ιστορίας, από την πρώτη άφιξή του στην Αντιόχεια ως το τελικό/οριστικό καταστάλαγμα του στην ίδια πόλη» (Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 1256).

Αόριστοι χρονικοί δείκτες του κειμένου είναι οι λέξεις: «τότες», «γοργόν», «εις μίον», «απείτις», «και μετά ἡμέρες», «σε λίγες μέρες», «εις σε ἑλιγούτσικον καιρόν», «και μετ' εκείνον τον καιρόν», «απείν εστάθηκεν καιρόν», «εις ἑλίγην ώρα», «μίαν ημέραν», «μίαν νύκταν», «το πουργόν», «ήτονε μεσημέρι».

Οι ρητοί χρονικοί δείκτες της *Ριμάδας*, οι οποίοι ισοδυναμούν με ελλείψεις της ιστορίας, είναι: «έναν μῆνα η χαρά του γάμου τως εκράτει» (στ. 775), «δύο τρεις ημέρες ἔκαμεν, και τότες θε' να πηαίνει» (στ. 1121) και «Ἐξησεν Απολλώνιος με την νοικοκυράν του / χρόνους ογδόντα με τιμήν, ἦλθε στα γερατεία του» (στ. 1865-1866).

Επιλέξαμε να μην αναφερθούμε στις σκηνές, καθώς αυτές ισοδυναμούν με τον αναφερόμενο λόγο, στον οποίο γίνεται εκτενής αναφορά παρακάτω.

A.3 Συχνότητα

Ο όρος *συχνότητα* αναφέρεται στις σχέσεις επανάληψης μεταξύ αφήγησης και ιστορίας. Στη *Διήγηση* υπάρχουν γεγονότα της ιστορίας που γίνονται δύο ή και τρεις φορές αντικείμενο αφήγησης. Πρόκειται για την ευεργεσία του Απολλώνιου προς τους κατοίκους της Ταρσού (στ. 117-130), την είδηση να επιστρέψει ο Απολλώνιος στην Αντιόχεια (στ. 351-367), τη γέννα και τον θάνατο της Αρχιστρατούσας (στ. 388-402) και την υιοθεσία της Ταρσίας από τον Στραγαλίωνα (στ. 429-433), γεγονότα που αναφέρονται στη διήγηση της παραμάνας (στ. 447-473), αλλά και την γέννηση και την υιοθεσία της Ταρσίας, την εντολή θανάτωσης της Ταρσίας (στ. 489-501), τη θαυματουργική σωτηρία της με την εμφάνιση των πειρατών (στ. 513-520), τη διατίμησή της (στ. 553-558), την επίσκεψη των αρχόντων στο πορνείο και την αποφυγή της πορνείας (στ. 566-593) και τη συμφωνία με τον Μαρκίωνα μέσω του

δούλου Ποκαρόπα (στ. 600-617), γεγονότα που αναφέρονται στη διήγηση της Ταρσίας (στ. 715-769). Ιδιαίτερα η γέννα και ο θάνατος της Αρχιστρατούσας, καθώς και η υιοθεσία της Ταρσίας από τον Στραγγαλίωνα επαναλαμβάνονται και τρίτη φορά από την ίδια την Ταρσία στον λόγο της προς τον Απολλώνιο (στ. 714-717).

Τα παρακάτω γεγονότα επαναλαμβάνονται από τρεις φορές στη *Διήγηση* και γίνονται κάθε φορά αντικείμενο αφήγησης. Για αυτό τον λόγο τα χαρακτηρίζουμε ως πολυμοναδικές αφηγήσεις:³⁹

- Η Ταρσία παρακαλεί τρεις φορές τους άρχοντες που την επισκέπτονται και αυτοί την ελεούν (στ. 567-574, 578-583, 587, 592-593),
- Ο Απολλώνιος αρνείται τρεις φορές να μιλήσει σε ξένους (στ. 648, 651, 667),
- Η Ταρσία αποπειράται να τραγουδήσει και ο Απολλώνιος ενοχλείται και αρνείται τρεις φορές να βγει έξω (στ. 675-707).

Η επανάληψη των συγκεκριμένων ενεργειών των ηρώων συνδέεται με την γενικότερη διεύρυνση που διαπιστώνεται στο συγκεκριμένο τμήμα του κειμένου, όπου τονίζεται ο ενεργός ρόλος της Ταρσίας (βλ. κεφ. 3.2).

Οι επαναλήψεις που υπάρχουν στη *Ριμάδα* συνδέονται με τα παθήματα των κεντρικών ηρώων. Τα γεγονότα γίνονται αρχικά αντικείμενο αφήγησης από τον εξωδιηγητικό αφηγητή. Κατόπιν, γίνεται περιληπτική αναφορά σε αυτά από τα πρόσωπα σε ευθύ ή πλάγιο λόγο. Έτσι, το ναυάγιο του Απολλώνιου (στ. 306-329) αναφέρεται άλλες δύο φορές από τον ίδιο τον ήρωα (στ. 449-450, 1091-1094) και αποτελεί το περιεχόμενο του αινίγματος της Αρχιστράτας προς τον πατέρα της (στ. 574-576), ο γάμος με την Αρχιστράτα (στ. 767-768) μία φορά (στ. 1095-1096), ο θάνατος της Αρχιστράτας (στ. 899-912) και η ρίψη της στη θάλασσα (στ. έως 939-944) άλλες πέντε φορές –σε προφορικό λόγο από τον Απολλώνιο (στ. 1099-1102), τη νένα (στ. 1163-1164) και την Ταρσία (στ. 1391-1392), και σε γραπτό λόγο από τον Απολλώνιο (στ. 975-980) και την Αρχιστράτα (στ. 1061-1064, 1642-1643)–, η υιοθεσία της Ταρσίας από τον Στρακίλιο (στ. 1127-1134), άλλες τρεις φορές –από την νένα (στ. 1165-1168), την Ταρσία (στ. 1539-1542) και τον Απολλώνιο (στ. 1575-1582)–, ο ψευδοθάνατος της Ταρσίας τρεις φορές, που προέρχονται όλες από τον Στρακίλιο (στ. 1277-1278, 1451-1456, 1699-1700), η επανένωση του Απολλώνιου με την κόρη του (στ. 1547-1582) και ο γάμος της Ταρσίας (στ. 1613-1618) άλλη μία

³⁹ Στην ελληνική σημειωτική ορολογία έχει επικρατήσει ο όρος «πολυμοναδική αφήγηση» για να περιγράψει εκείνο τον τύπο συχνότητας κατά τον οποίο κάθε επανάληψη της αφήγησης αντιστοιχεί σε μία επανάληψη της ιστορίας (Genette, 2017, σ. 183).

φορά (στ. 1771-1774), η ευεργεσία του ψαρά προς τον Απολλώνιο (στ. 330-396) άλλη μία (στ. 1823-1826) και η επιθυμία των κατοίκων της χώρας του Αντίοχου να στέψουν για βασιλιά τους τον Απολλώνιο (στ. 815-818) άλλη μία (στ. 845-846).

Σε σχέση με τις παραπάνω επαναληπτικές αναφορές της *Ριμάδας* παρατηρούμε ότι, κάθε φορά που ένας κεντρικός ήρωας συναντιέται με κάποιο άλλο πρόσωπο της ιστορίας, επαναλαμβάνονται στοιχεία από το παρελθόν του. Με αυτόν τον τρόπο ο ήρωας (ξανα)συστήνεται. Για τον ενδοδιηγητικό αποδέκτη καλύπτονται ορισμένα κενά και έτσι η πλοκή μοιάζει περισσότερο αληθοφανής. Για τον εξωδιηγητικό αποδέκτη γίνεται μία σύντομη ανακεφαλαίωση, μία υπενθύμιση όσων προηγήθηκαν νωρίτερα. Μάλιστα, δύο από τις παραπάνω επαναλήψεις συνδέονται με την ανταποδοτική ιδεολογία του κειμένου. Η επιμονή στον θάνατο της Ταρσίας μέσα από την τριπλή επανάληψη από τον Στρακίλιο δικαιώνει τον τιμωρό Απολλώνιο. Η αναδιήγηση της βοήθειας του ψαρά καθιστά δίκαιη την ανταμοιβή που δέχεται αυτός στο τέλος της ιστορίας.

B. Τρόπος ή Έγκλιση

Στο πεδίο του *Τρόπου* (ή της *Έγκλισης*) εντάσσεται η μελέτη αυτών που ο Genette ονομάζει *απόσταση* και *προοπτική/εστίαση*. Και σε αυτό το πεδίο εξετάζονται επίσης οι σχέσεις ανάμεσα στην ιστορία και την αφήγηση, και συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο ρυθμίζεται η αφηγηματική πληροφορία.

B.1 Απόσταση

Σχετικά με την *απόσταση*, όταν οι πληροφορίες δίνονται με άμεσο τρόπο και χωρίς την παρουσία του αφηγητή, βρισκόμαστε πιο κοντά στην πλατωνική μίμηση, ενώ όταν οι πληροφορίες δίνονται συμπυκνωμένες και με έμμεσο τρόπο, δηλαδή με την φανερή παρουσία του αφηγητή, βρισκόμαστε στην πλατωνική διήγηση. Ο Genette, ορμώμενος από αυτή τη διμερή διάκριση της πλατωνικής θεωρίας, εισάγει ένα ενδιάμεσο είδος λόγου και εξελίσσει την παραπάνω διάκριση σε τριμερή. Συγκεκριμένα, διακρίνει τον αφηγηματοποιημένο ή αφηγημένο λόγο (*discours narrativisé* ou *raconté*), τον μετατιθέμενο λόγο (*discours transposé*) και τον αναφερόμενο λόγο (*discours rapporté*). Στο πρώτο από τα παραπάνω είδη λόγου ένα γεγονός συνοψίζεται από τον αφηγητή και, έτσι, προκύπτει μία μορφή λόγου όπου

δεσπόζει ο λόγος του αφηγητή. Στο τρίτο είδος, «ο αφηγητής υποκρίνεται ότι παραχωρεί κατά γράμμα τον λόγο στο (ενδοκειμενικό) πρόσωπο» (Genette, 2017, σ. 243). Πρόκειται δηλαδή για έναν λόγο άμεσο, ο οποίος μπορεί να είναι είτε εσωτερικός (μονόλογος) είτε εξωτερικός. Το δεύτερο είδος, δηλαδή ο μετατιθέμενος λόγος, είναι μεν πιο μιμητικός από τον αφηγηματοποιημένο, αλλά δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον αναφερόμενο, καθώς βρίσκεται ανάμεσα στα άλλα δύο είδη. Κύριο του γνώρισμα είναι το γεγονός πως ο αφηγητής συμπτκνώνει τα λόγια των προσώπων και τα ενσωματώνει στο δικό του ύφος.

Στη μελέτη του για τα χαρακτηριστικά της αφήγησης, ο Κεχαγιόγλου υπολογίζει ότι από τους 870 στίχους της *Διήγησης*, οι 12-25 στίχοι (δηλαδή το 1,4-2,8% του κειμένου) αποτελούν παρεμβολές του αφηγητή, οι 327,5-334,5 στίχοι (δηλαδή το 37,6-38,5%) είναι ευθύς λόγος, ενώ οι 510,5-530,5 στίχοι (δηλαδή το 58,7-61%) είναι αφήγηση σε συνδυασμό με πλάγιο λόγο. Στον ευθύ λόγο συμπεριλαμβάνονται ο εγκιβωτισμένος λόγος των προσώπων, τα αινίγματα, τα διαγγέλματα, οι επιστολές και οι επιγραφές (Κεχαγιόγλου, 2004, 232-236).

Σύμφωνα με τις δικές μας μετρήσεις, ο αναφερόμενος λόγος καταλαμβάνει περίπου το 37% του κειμένου της *Διήγησης*. Το μεγαλύτερο μέρος του αναφερόμενου λόγου (περίπου το 34%) είναι προφορικός λόγος. Οι υπόλοιποι στίχοι (3%) που είναι σε αναφερόμενο λόγο περιλαμβάνουν γραπτό λόγο (0,8%) αίνιγμα (0,34%), διαλαλημούς (1,38%) και ψαλμό (0,34%).

Όσον αφορά τον ευθύ λόγο στη *Διήγηση*, παρατηρούμε ότι ο Απολλώνιος είναι ο ήρωας που συνομιλεί με τον μεγαλύτερο αριθμό προσώπων, παρόλο που δεν είναι ο πιο ομιλητικός ήρωας του μυθιστορήματος.⁴⁰ Ο ευθύς λόγος του Απολλωνίου καταλαμβάνει τριάντα οκτώ στίχους και είναι μία από τις παραμέτρους που επιβεβαιώνουν τον ενεργητικό ρόλο που αναλαμβάνει ο ήρωας στην ιστορία. Όταν ο Απολλώνιος εκφράζεται σε ευθύ λόγο, απευθύνεται στα περισσότερα από τα πρόσωπα της ιστορίας (Αντίοχος, γέρων Αλανίων, Στραγγαλίων, κάτοικοι της Ταρσού, ψαράς, βασιλιάς Αρχίστρατος, ναύτες Αντιόχειας, Ταρσία). Άλλες φορές τυχαίνει να είναι αποδέκτης του λόγου άλλων προσώπων, τα οποία ενίοτε είναι και ήσσονος σημασίας, όπως ο γέρων Αλανίων, ο ψαράς κ.ά. Τότε, ο Απολλώνιος εγκαταλείπει τη δράση, και μετατρέπεται σε παθητικό ήρωα που εξαρτάται από άλλα

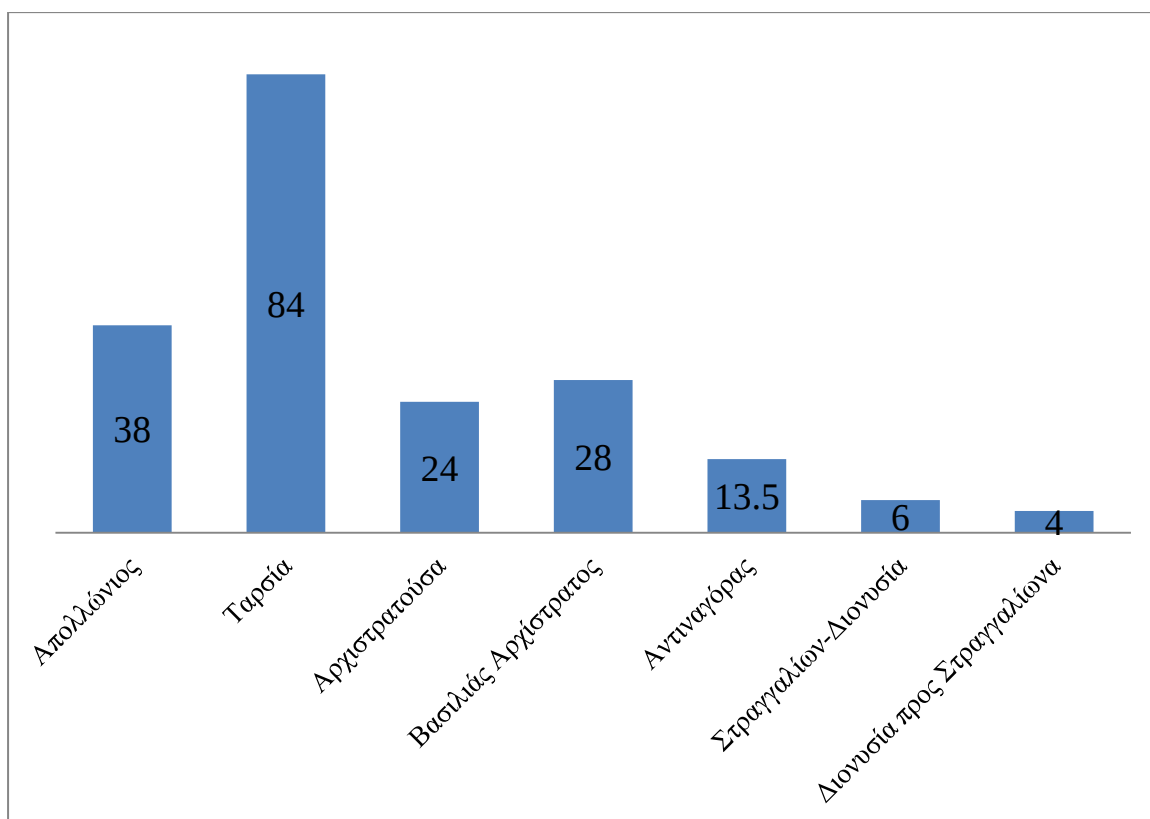
⁴⁰ Προηγείται η Ταρσία με περισσότερους από τους διπλάσιους στίχους ευθέος λόγου.

πρόσωπα της ιστορίας (βλ. κεφ. 3, Απολλώνιος). Συχνά, και μάλιστα με πεισματικό τρόπο, δεν τους απαντά (στ. 648: «αυτός ουκ είπεν λόγον»).

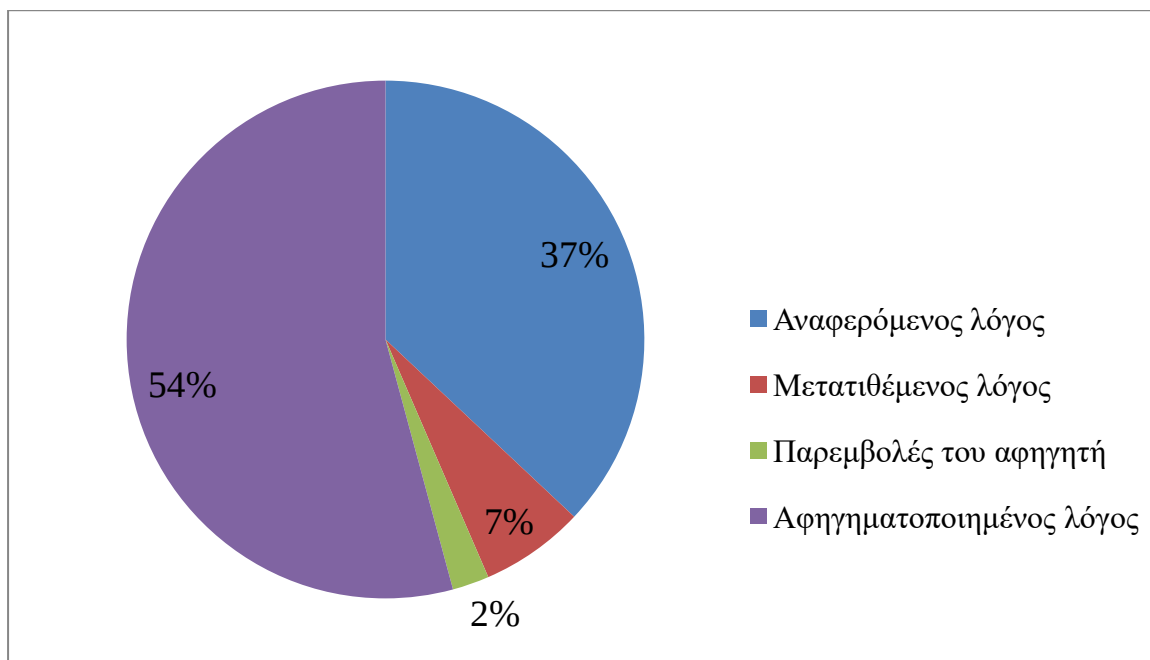
Τα δευτερεύοντα πρόσωπα έχουν συχνή λεκτική παρουσία. Συνήθως μεταφέρουν πληροφορίες προς τον Απολλώνιο. Άλλοτε συνομιλούν με κάποιον από τους υπόλοιπους πρωταγωνιστές, όπως τον βασιλιά Αρχίστρατο και την Ταρσία.

Δεν ισχύει το ίδιο και για τους υπόλοιπους ήρωες. Η Αρχιστρατούσα απευθύνεται μόνο στον πατέρα της για να τον παρακαλέσει για κάτι σχετικό με τον Απολλώνιο (παραμονή στο παλάτι, ανάληψη καθηκόντων δασκάλου μουσικής, προτίμησή του ως συζύγου), και στον Απολλώνιο για να ομολογήσει τον έρωτά της (στην Τρίπολη) και να αποκαλύψει την ταυτότητά της (στην Έφεσο). Συνολικά ο ευθύς λόγος της εκτείνεται σε είκοσι τέσσερις στίχους. Οι υπόλοιπες γλωσσικές πράξεις της δίνονται περιληπτικά από τον αφηγητή. Ο ευθύς λόγος του βασιλιά Αρχίστρατου εκτείνεται σε είκοσι οκτώ στίχους με σκοπό να υπερασπιστεί την τέχνη της κόρης του απαντώντας στον Απολλώνιο, για να του προτείνει να γίνει δάσκαλός της και για να τακτοποιήσει τις προτάσεις γάμου των πριγκιπόπουλων (υποδοχή και απομάκρυνσή τους). Ο Αντιναγόρας αφιερώνει τους περισσότερους στίχους του ευθέος λόγου του σε έναν θρησκευτικό λόγο προς τον Απολλώνιο. Εκτός από τον Απολλώνιο, προτείνει στην Ταρσία τη συμφωνία για να βγει ο Απολλώνιος από το πλοίο και με τη μονολεκτική φράση «Καλώς έχει» (στ. 577) δεν αποκαλύπτει την παρθενία της Ταρσίας σε άλλον άρχοντα. Συνολικά ο λόγος του εκτείνεται σε δεκατρείσμις στίχους. Ο Αντίοχος απευθύνεται στον Απολλώνιο, απειλώντας τον, και στον αξιωματικό Τάλαρκο και τον λαό, δίνοντάς τους την εντολή θανάτου του Απολλωνίου (οκτώ στίχοι). Ο Στραγγαλίων και η Διονυσία δίνουν στον Απολλώνιο την πληροφορία για τον λιμό στην Ταρσό και εκφοβίζουν τον Θεόφιλο για τον θάνατο της Ταρσίας (σύνολο έξι στίχοι). Η Διονυσία έχει και ξεχωριστό λόγο προς τον σύζυγό της (άλλους τέσσερις στίχους), με τον οποίο ζητά την θανάτωση της Ταρσίας, και με αυτόν τον τρόπο υποδεικνύεται ως η κύρια ηθική αυτουργός του φόνου. Τέλος, η Ταρσία είναι το πιο ομιλητικό πρόσωπο της *Διήγησης*, αφού είναι λεκτικά παρούσα σε ογδόντα τέσσερις στίχους. Οι πρώτες της κουβέντες σε αναφερόμενο λόγο είναι μονολεκτικές: ρωτά γιατί να πεθάνει, ομολογεί την πίστη της και στη συνέχεια διαπραγματεύεται με τον Ποκαρόπα για να βγει από το πορνείο. Τέλος, μιλά προς τον Απολλώνιο με λόγους παρηγορητικούς και παραπονετικούς.

Ο μετατιθέμενος λόγος της *Διήγησης* θα μπορούσε να διαιρεθεί σε δύο κατηγορίες:

Πίνακας 2: Κατανομή σε στίχους του ευθέος λόγου των ηρώων στο κείμενο της *Διήγησης*.

Πίνακας 3: Κατανομή σε ποσοστά (κατά προσέγγιση) του είδους λόγου στο κείμενο της *Διήγησης*.

α) σε αυτόν που προσεγγίζει τα λόγια των ηρώων και εξαρτάται συνήθως από λεκτικά ή κλευστικά ρήματα όπως ανερωτά, δίδει όρκον, ζητεί, παρακαλεί, ορίζει, ελάλει, κράζει, παραγγέλει, ζητούνσι. Πρόκειται για ένα είδος πλαγίου λόγου, μερικές φορές ιδιαίτερα φανερού. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι πληροφορίες που ζητούν να μάθουν οι ήρωες, οι εντολές προς άλλα πρόσωπα ή οι αναδιηγήσεις.

β) σε αυτόν που φανερώνει τη σκέψη των ηρώων και εξαρτάται από ρήματα όπως είδεν, διαλογίζεται, εθαύμασεν, εμνήσθη, συμβουλεύονται και τη μετοχή γνους. Μέσα από αυτά παρατηρούμε αντιδράσεις, σκέψεις και αποφάσεις των ηρώων.

Ο μετατιθέμενος λόγος εντοπίζεται συνήθως στα πρωταγωνιστικά πρόσωπα και καταλαμβάνει συνολικά περίπου το 6,5% του κειμένου.

Ο αφηγηματοποιημένος λόγος καταλαμβάνει το 54,31% του κειμένου.

Τέλος, οι είκοσι στίχοι (2,3%) του κειμένου είναι παρεμβολές του αφηγητή, οι οποίες έχουν χαρακτήρα ρυθμιστικό. Χρησιμοποιώντας α' και β' πρόσωπο, ο αφηγητής ενεργοποιεί την επικοινωνιακή του λειτουργία με τους αποδέκτες της αφήγησης. Ταυτόχρονα, ενεργοποιείται και η οργανωτική λειτουργία, αφού πρόκειται για μεταβατικούς στίχους μεταξύ διαφορετικών θεμάτων ή χρονικών διαστημάτων (βλ. και Κεχαγιόγλου, 2004, 232-234).

Στην αναληπτική αφήγηση της Ταρσίας (στ. 712-769) η ηρωίδα, ως ενδοδιηγητική αφηγήτρια, ξεκινά τη διήγησή της με λόγο αφηγηματοποιημένο, ωστόσο σταδιακά η διάρκεια διαστέλλεται και η αφηγήτρια ενεργοποιεί και τη μιμητική της ικανότητα. Εντυπωσιακή είναι η μίμηση των συνομιλιών της Ταρσίας με τους άντρες της Μυτιλήνης. Είναι το μοναδικό σημείο μέσα στο μυθιστόρημα όπου αξιοποιείται τόσο έντονα αυτός ο τρόπος αναπαράστασης των γεγονότων. Η *Διήγηση (Διήγησις πολλυπαθούς Απολλωνίου του Τύρου)* είναι ένα μυθιστόρημα διηγητικό σύμφωνα με την πλατωνική ορολογία. Πράγματι, στη σχετική βιβλιογραφία αναφέρεται πολύ συχνά η λιτή δομή της, χαρακτηριστικά γνωρίσματα της οποίας είναι η εμμεσότητα και η συμπύκνωση (Genette, σελ. 233). Σε αυτή τη δεύτερη αφήγηση της Ταρσίας η μίμηση αξιοποιείται σε δύο σημεία, συνολικής έκτασης δώδεκα στίχων έναντι των σαράντα έξι της αφήγησης (πρόκειται για λιγότερο από το 1/4 της αφήγησης).

Το πρώτο απόσπασμα αναφερόμενου λόγου είναι η γραπτή διατίμηση της Ταρσίας στο πορνείο, την οποία παραθέτουμε:

*Όστις την πρώτην νύκταν κοιμηθεί μετά μέναν,
Χρυσάφιν λίτραν ήμισην να είναι η τιμή μου*

Ο δεύτερος, το τέταρτον. Και ο τρίτος, άλλον τόσον

Και μετά ταύτα οι εξής, απ' ενός δηναρίου.

Βέβαια, υπάρχει εδώ μια ισχνή παρουσία της αφηγήτριας, αναφέρεται στον εαυτό της με τη χρήση αντωνυμιών. Ωστόσο, αν αντιπαραβάλουμε τους παραπάνω στίχους με την αντίστοιχη διατίμηση στους στ. 556-558, βλέπουμε ότι τα δύο αποσπάσματα είναι σχεδόν ταυτόσημα.

Το δεύτερο σημείο μίμησης στον λόγο είναι η παράθεση του διαλόγου μεταξύ Ταρσίας και Ποκαρόπα στους στίχους 755-762:

«Ουδέν τολμώ», με έλεγεν «και ορισμένος είμαι».

Εγώ δε λέγω προς αυτόν: «Και τι 'ναι βία τούτη;»

«Ο αφέντης μας 'στάμενα 'γαπά να κερδαίνει

και διά τούτον ποιεί είτις.»

Τότε παρακαλώ τον, τούτον τον λόγον λέγω:

«Ειπέ τον αφέντη μας και ας μου συμπαθήσει,

Και μίαν κιθάραν έμορφον θέλω να μου ποίσει,

Και να την κρούω εις χαράς, λογάριν να σωρεύσω,

Διπλούν παρά τον πορνείον!»

Είναι φανερό ότι σε αυτό το σημείο η αφηγήτρια «υποκρίνεται ότι παραχωρεί το λόγο στα πρόσωπα» (Genette, 2017, 243).⁴¹

Στα τελευταία λόγια της Ταρσίας προς τον Απολλώνιο ο λόγος είναι μετατιθέμενος (στίχοι 767-769):

Και τώρα ο Αντίγορος, ο άρχοντας του τόπου,

Όπου με 'ποίκεν το καλόν την πρώτην νύκταν,

Ετάχθην πάλιν εις Θεόν, αν έβγεις από μέσα

Τα 'στάμενά μου της <σ>κλαβίας εκείνος να τα δώσει,

Και να 'μαι και ελεύθερη όπου θέλω να 'πάγω.

Συγκρίνοντας τα λόγια αυτά με εκείνα του Αντιναγόρα (στ. 670-674), βλέπουμε ότι η πιστότητα της αναπαράστασης είναι μεγάλη.

Στα τρία παραπάνω αποσπάσματα δίνεται έμφαση στα χρήματα, στο κέρδος που επιχειρεί να έχει ο αφέντης της Ταρσίας εκμεταλλευόμενός την. Τονίζεται, έτσι,

⁴¹ Βλ. και το σχετικό σχόλιο στον Κεχαγιόγλου, σελ. 711.

με έμμεσο τρόπο, ο έντονα δυναστευτικός ρόλος που έχει ο Μαρκιώνης εις βάρος της.

Σχετικά με τη *Ριμάδα*, ο Κεχαγιόγλου υπολογίζει ότι από τους 1906 στίχους της, οι 157-176 στίχοι (δηλαδή το 9,3% του κειμένου) αποτελούν παρεμβολές του αφηγητή και οι 555-632 στίχοι (δηλαδή το 29-34%) είναι ευθύς λόγος (Κεχαγιόγλου, 2004, 1183). Σε αντίθεση με τη *Διήγηση*, η ποσότητα του αριθμού των στίχων της *Ριμάδας*, στους οποίους μιλούν τα πρόσωπα, ανταποκρίνεται στη σπουδαιότητα των ηρώων. Το πιο ομιλητικό πρόσωπο της *Ριμάδας* είναι ο πρωταγωνιστής Απολλώνιος.

Ο Κεχαγιόγλου, βασιζόμενος στις ποσοτικές αυτές αναλογίες παρατηρεί ότι «ανάμεσα στα πρόσωπα με ομιλούσα επανεμφάνιση σε περισσότερα τμήματα της διήγησης ξεχωρίζει αδιαφιλονίκητα ο Απολλώνιος· δεύτερος έρχεται, κατά σημαίνοντα τρόπο, ο ρήγας Αρχιστράτορας και όχι τα γυναικεία πρόσωπα της οικογένειας – μολονότι η Ταρσία έχει σχεδόν διπλάσιο ομιλητικό «μέρος» από τη μητέρα της». Για τον Στρακίλιο αναφέρει ότι ξεπερνά σε λόγο ακόμη και την Αρχιστράτα και εμφανίζεται να μιλά σε διπλάσιο κειμενικό χώρο/χρόνο από τη φθονερή και ραδιούργα σύζυγό του». Τέλος, παρατηρεί ότι «η κατανομή του ευθύ λόγου στο κείμενο δεν κάμνει τίποτε άλλο, παρά να δυναμώνει το “ανδροκρατικό”/“πατροκεντρικό” και “χρηστοκεντρικό” προφίλ του κειμένου» (Κεχαγιόγλου, 2004, 1185-1186).

Οι παρεμβολές του αφηγητή στη *Ριμάδα* είναι αρκετές. Ο αφηγητής συχνά σχολιάζει τα γεγονότα, κοινοποιώντας την ιδεολογία του.

B.2 Προοπτική/Εστίαση

Όσον αφορά την *προοπτική*, πρόκειται για την οπτική γωνία υπό την οποία κοινοποιείται μία αφήγηση, απαντά δηλαδή στο ερώτημα «ποιος βλέπει;». Ο Genette χρησιμοποιώντας τον όρο *εστίαση* αναγνωρίζει τρεις βασικούς τύπους εστίασης: τη μηδενική, όπου ο αφηγητής βλέπει/λέει περισσότερα από όσα ξέρουν τα πρόσωπα της ιστορίας, την εσωτερική, όπου ο αφηγητής λέει όσα ξέρει το/τα πρόσωπο/α και την εξωτερική, όπου ο αφηγητής λέει λιγότερα από όσα γνωρίζει ένα πρόσωπο. Θα πρέπει να πούμε ότι στο μεγαλύτερο μέρος της η αφήγηση του *Απολλώνιου* είναι μη εστιασμένη. Ο αφηγητής είναι παντογνώστης, ελέγχει καλά τα γεγονότα και είναι φορέας συγκεκριμένης ιδεολογίας η οποία θα συζητηθεί στην ενότητα της *Φωνής*. Ωστόσο, υπάρχουν μερικά τμήματα της *Διήγησης* στα οποία η εστίαση αλλοιώνεται.

1. Στους στίχους 389-390 ο αφηγητής εγκαταλείπει την παντογνωστική λειτουργία του και υιοθετώντας την οπτική γωνία του Απολλώνιου, αλλά και των υπόλοιπων ηρώων που εξαρτώνται από αυτόν (πλήρωμα карабиού, παραμάνα) παρουσιάζει τον θάνατο της Αρχιστρατούσας ως βέβαιο γεγονός. Δημιουργείται, έτσι, ένα δυσάρεστο απρόοπτο που σημαίνει την προσωπική δυστυχία του κεντρικού ήρωα και ρυθμίζει τις αποφάσεις που αυτός θα πάρει. Με αυτή την παράλειψη ο συγγραφέας επιχειρεί να μεγιστοποιήσει την αγωνία του αποδέκτη. Έτσι ο αναγνώστης ακολουθεί με προσήλωση την αφήγηση στους επόμενους στίχους, αλλά μόλις είκοσι δύο στίχους αργότερα ο αναγνώστης πληροφορείται πως η Αρχιστρατούσα είναι ζωντανή. Από το σημείο αυτό και εξής ο αφηγητής επανακτά την παντογνωσία του.
2. Στην αφήγηση της παραμάνας (στ. 447-473) η εστίαση παραμένει εσωτερική. Η παραμάνα γνωρίζει πληροφορίες για το παρελθόν του Απολλώνιου, όπως είναι η ευεργεσία στους κατοίκους της Ταρσού και το κάλεσμα από τους κατοίκους της Αντιόχειας, κάτι που βέβαια μπορεί εύλογα να δικαιολογηθεί, αφού δεν πρόκειται για μυστικά, αλλά για γεγονότα που μάλλον ήταν γνωστά σε όλους. Ένα γεγονός για το οποίο δεν υπάρχουν ενδείξεις για το αν ήταν γνωστό στο κοινό είναι ο όρκος του Απολλώνιου. Η παραμάνα είναι ενήμερη και για αυτόν. Ακόμη, η παραμάνα θεωρεί βέβαιο τον θάνατο της Αρχιστρατούσας, όπως και οι υπόλοιποι ήρωες. Ως πρόσωπο της ιστορίας είναι πιο αληθοφανές να έχει πειστεί και η ίδια για τον θάνατο της πριγκίπισσας. Πάντως, πρόκειται για ένα δευτερεύον πρόσωπο που δεν έχει δική του οπτική στα πράγματα αλλά, υιοθετεί τη ματιά του πρωταγωνιστή (και αφέντη της) Απολλώνιου.
3. Στην περίπτωση της αφήγησης της Ταρσίας τα πράγματα είναι διαφορετικά. Η Ταρσία καταθέτει τη δική της μαρτυρία, μιλά για τα γεγονότα όπως τα έζησε, ενώ όσα δεν γνωρίζει τα αποδέχεται σιωπηρά όπως της τα διηγήθηκε η παραμάνα. Από την προσωπική της ιστορία δεν απουσιάζουν οι χαρακτηρισμοί (στ. 732: «αισχρός και βδελυρός») και το συναίσθημα, το παράπονο με το οποίο διαμαρτύρεται. Η Ταρσία αγνοεί πως ο άντρας προς τον οποίον διαμαρτύρεται είναι ο πατέρας της (στ. 710: «αν ήξευρες το τίνος κόρη είμαι»). Το γεγονός πως η Ταρσία γνώριζε ότι ήταν η Διονυσία αυτή που διέταξε την θανάτωσή της οφείλεται στις πληροφορίες που της είχε δώσει ο Θεόφιλος (βλ. στ. 510-512).

4. Οι στίχοι 695 και 774, όπου διαβάζουμε «ως δε διέλυνεν ευθύς τα αινίγματα η κόρη» και «είδεν και τα σημάδια της, ευθύς εγνώρισέν την», αφορούν στην αναγνώριση Απολλώνιου-Ταρσίας. Ο αφηγητής δεν γνωρίζει (ή τουλάχιστον δεν κοινοποιεί) ποια είναι τα αινίγματα που τίθενται ανάμεσα στους δύο ήρωες.⁴² Η περιληπτική απόδοση της συγκεκριμένης πράξης δεν βοηθά να καταλάβουμε περισσότερα. Η μειωμένη όραση του αφηγητή είναι άραγε σκόπιμη και δηλώνει την αμοιβαία συμπάθεια ανάμεσα σε δυο ανθρώπους που τους συνδέει το αίμα, χωρίς αυτοί να το γνωρίζουν, ή μήπως πρόκειται για βιαστική αντιγραφή από το ιταλικό πρότυπο, το οποίο διατυπώνει αναλυτικά τα αινίγματα της Ταρσίας και τις λύσεις τους από τον Απολλώνιο; Παραθέτουμε το αντίστοιχο απόσπασμα από τη *Storia*:⁴³

E di presente Tarsia cominciò la questione e disse: «Nel mondo ha una casa che risuona; e l'oste tacie; e amandue corrono insieme, cioè la casa e l'oste della casa. Ora mi rispondi! Che è questo?» E Apollonio menò il capo alquanto e disse: «La casa, che tu di', sì è l'aqua, la cui onda risuona; e l'oste suo sì è lo pescie, che tacie; e amendue corrono insieme.» Tarsia ancora quistioneggia e dice: «Una cosa è, che sempre istà alle rive dell'aqua; e dura infino al fondo; e sempe guarda al cielo; e per lei si fanno dolci canti e si favella. Rispianami questo!» E Apollonio rispodè e disse: «La cosa che tu diè sì ène la canna, che sempre istà alle rive dell'aqua e de' fiumi; e tiene l'un gambo nel fondo dell'aqua, e l'altro gambo istà ritto inverso lo cielo; e di quelle canne sì si fanno muse e tormenti da sonare con bocca, e puotesi parlare con esse.» Allora sì gli fa Tarsia un'altra quistione: «Una cosa ène, ch'è molta bella e lunga; e corre; ed è figliuola della selva; e sempre è bene accompagnata; et fae grande giornata, e non si allassa; e non si lascia mai orma dopo sé. Questa mi rispiana!» E Apollonio le rispuose e disse: «Oi, giovanetta gentile, se me si convenisse di risponderti, io ti risponderei assai cose di quello che tu non sai; ma do-mmi pure grande meraviglia come così giovane donzella puote avere cotanta iscienzia. La cosa, che tu dine, sì è la nave, ovvero galea, ch'è bella et grande; ed è

⁴² Βλ. τα ενδιαφέροντα σχόλια του Κεχαγιόγλου, σ. 700-702.

⁴³ Βλ. ολόκληρο το κείμενο στον Κεχαγιόγλου, 2004, σ. 823-850. Για το συγκεκριμένο απόσπασμα βλ. τις σ. 844-845.

accompagnata; e non si pare l'orma, poi che è passata; ed è figliuola della selva, però ch'è fatta di legname; e non si allassa per andare.» E Tarsia quistioneggia e dicie: «Egli è una casa, là dove entra lo fuoco d'ogni parte e non gli nuoce, e duravi continovo: ignuda è la casa, e igniudo conviene essere l'abitatore, e non gli nuocie lo fuoco.» E Apollonio le rispuose e disse: «Questa casa, che tu dicie, sì ène l' Affrica, che sempre è calda, e lo fuoco e lo calore, che v'entra dentro, non gli nuocie; ed è igniuda la stufa, che non ha dentro altro, se none i sedi da sedere, e igniudo conviene essere quegli che v'entra dentro.» Ancora Tarsia quistioneggia e dicie: «Due spade sono congiunte in uno ferro; e combattono col vento; e istanno sotto l'aqua; e morde lo profondo dell'aqua per meglio combattere.» Risponde Apollonio: «Quelle due ispade sono l'ancole della nave, fatte con due branche; che stanno in profondo; e si ficcano in terra, perché il vento non meni via le navi.» Ancora Tarsia gli fa un'altra quistione e dicie: «Egli è una cosa, ch'è molto leggiere e cavernosa, e nascondevisi l'aqua, che non si pare chi non la ne caccia; perché l'aqua, che v'entra, è grave.» Apollonio risponde e dicie: «Questa cosa sì ène la spugna, ch'è leggiere e, per l'aqua che v'entra, diventa grave.» Molte altre quistioni fecie Tarsia ad Apollonio; ma di quante gliene fecie, le rispuose Apollonio.

Η εστίαση στη *Ριμάδα* δεν αλλοιώνεται σε τέτοιο βαθμό. Ο αφηγητής γνωρίζει τις βαθύτερες σκέψεις των ηρώων και συχνά αιτιολογεί τα κίνητρά τους, χωρίς όμως να υιοθετεί την οπτική κάποιου από αυτούς. Μερικά σημεία άξια προσοχής σε σύγκριση με όσα επισημάναμε παραπάνω για την εστίαση στη *Διήγηση* είναι τα εξής:

1. Στους στίχους 909-912 περιγράφεται ο «θάνατος» της Αρχιστρατούσας:

*Η μάνα απείν εγέννησεν, απόκρυανε και 'χάθη
Αράχνιασεν το στόμαν της, την ώραν και 'τυφλάθη
Γιατρείαν ουδέν ευρίσκετον για 'κείνη, την καημένη,
Και όλοι το βεβαιώνουσι πως ένι αποθαμένη.*

Αυτή η περιγραφή δεν αφορά τη στιγμή που αφήνει κανείς την τελευταία του πνοή, αλλά περισσότερο τη λιποθυμία του.⁴⁴ Με τη φράση «όλοι το βεβαιώνουσι πως έني αποθαμένη» ο αφηγητής διαχωρίζει διακριτικά τη θέση του και τη δική του –παντογνωστική– οπτική από εκείνη των ηρώων. Αντικείμενο της διήγησης στους επόμενους στίχους είναι η εντολή του καπετάνιου να ρίξουν την Αρχιστρατούσα στη θάλασσα, η προετοιμασία της κασέλας και η ρίψη της. Σε αυτούς τους στίχους ο αφηγητής περιορίζεται μόνο στην αφηγηματική του λειτουργία. Το τμήμα αυτό ολοκληρώνεται με τον στίχο 946 («και αυτείνη, κακορίζικος, ‘πάγει στον ‘ξορισμόν της»). Ο αφηγητής, λοιπόν, γνωρίζει πολύ καλά την αλήθεια και επανέρχεται σε αυτήν στον αμέσως επόμενο στίχο.

2. Στη διήγηση-απολογία του χωριάτη (στ. 1717-1734) η εστίαση είναι εσωτερική. Ο συγγραφέας μιμείται τη λιτότητα και την αμεσότητα με την οποία θα μίλαγε ένας απλός χωρικός παρουσιάζοντας τις σκέψεις και τα συναισθήματα του ήρωα [πρβλ. «αυτό ‘ναι χρεία το θέλημα να κάμω το ‘δικόν του, εδέ ‘μουν υποτακτικός» (στ. 1719-1720), «και ‘γώ την αφικράστηκα, και κάμνω τση τη χάρη» (στ. 1767), «και ‘βιάζουμου να φυλακτώ, όχι να τη σκοτώσω» (στ. 1730) και «κ’ εγώ από τον φόβον μου των είπα το μαντάτο» (στ. 1734)]. Ο λόγος αυτός θυμίζει περισσότερο απολογία κατηγορουμένου σε δικαστήριο. Εξάλλου, σε αυτό το συμπέρασμα οδηγεί και η οργάνωση των δύο επεισοδίων που αφορούν τον χωριάτη: Η Ταρσία, ως άλλη δικαστής ζητά να προσέλθει ο κατηγορούμενος χωριάτης και τον φέρνουν μπροστά της (μάλλον ο λαός). Στη συνέχεια αυτή του κάνει ερωτήσεις και εκείνος ξεκινάει την απολογία του. Πριν προλάβει να ολοκληρωθεί η απολογία, ο λαός ορμά να τον σκοτώσει, αλλά η Ταρσία απαλλάσσει τον κατηγορούμενο παρά την οργή του κόσμου, καθώς συνυπολογίζει ως ελαφρυντικό του δράστη τη χάρη που της έκανε. Συνεπώς, ο συγγραφέας φαίνεται να επιτρέπει τέτοια έκταση στον λόγο του χωριάτη για να εξάρει τη φιλεύσπλαχνη διάθεση της Ταρσίας προς αυτόν.
3. Παρά το γεγονός πως η χρήση του αινίγματος ως θεματικού μοτίβου είναι συχνή στη *Ριμάδα*, δεν εντοπίζεται κάπου εξωτερική εστίαση.

⁴⁴ Στο γλωσσάρι της έκδοσης Κεχαγιόγλου «αραχνιάζω» = σημαίνει μένω χωρίς πνοή, ανάσα, νεκρώνομαι και «τυφλαίνομαι» = ζαλίζομαι, πέφτω αναίσθητος.

Γ. Φωνή

Το τρίτο πεδίο που διερευνά ο Genette είναι αυτό της *Φωνής*. Σε αντίθεση με τον Χρόνο και τον Τρόπο, η Φωνή εξετάζει τη σχέση που έχουν η ιστορία και η αφήγηση όχι μεταξύ τους, αλλά με την αφηγηματική πράξη. Ως φωνή νοείται το υποκείμενο της εκφώνησης. Σε αυτό το πεδίο εξετάζουμε τα αφηγηματικά επίπεδα και τη σχέση τους με την πρώτη διήγηση, το είδος και τη λειτουργία του αφηγητή και το είδος του αποδέκτη.

Στη *Διήγηση* μπορούμε, σε πρώτο βαθμό, να διακρίνουμε έναν εξωδιηγητικό και ετεροδιηγητικό αφηγητή που αναλαμβάνει την εξιστόρηση της ιστορίας του Απολλώνιου. Ως αφηγητής-θεός γνωρίζει όλα όσα συμβαίνουν και επιλέγει ποιες από αυτές τις πληροφορίες και σε ποια στιγμή θα κοινοποιήσει. Ο ενεργός ρόλος του αφηγητή αναδεικνύεται μέσα από τις έντονες αποστροφές προς το κοινό. Σε είκοσι από τους οκτακόσιους εβδομήντα στίχους ακούμε τον αφηγητή να απευθύνεται στο εξωδιηγητικό κοινό του. Με τις παρεμβάσεις του ο αφηγητής ενεργοποιεί την οργανωτική του λειτουργία, καθώς διαχειρίζεται τη χρονική ή τη θεματική σειρά με την οποία αφηγείται τα γεγονότα (πρβλ. στ. 419: «Αλλ' ως τροχόν αστρέψομεν τον λόγον στα οπίσω» και στ. 478: «Αλλ' άκουε τι συνέβηκεν πικρόν μέγαν της κόρης!»). Ταυτόχρονα, ενεργοποιείται και η επικοινωνιακή λειτουργία, αφού ο αφηγητής εφιστά την προσοχή των ακροατών («άκουε»). Ο Κεχαγιόγλου όταν αναφέρεται σε αυτές τις παρεμβολές του αφηγητή τονίζει την ακουστική και ακροαματική λειτουργία του αναγνώστη.

Στους πέντε τελευταίους στίχους της *Διήγησης* αποκαλύπτεται ο σκοπός της συγγραφής (στ. 866-867: «και ταύτα εξηγήθημεν διά τα μεγαλεία / τα άπειρα, τα γίνονται καθεκάστην ημέραν»). Το μυθιστόρημα καταλήγει σε μία δοξολογία προς τον Θεό, με την οποία συμπληρώνεται και κορυφώνεται η χριστιανική ιδεολογία του έργου.

Πέρα από τον εξωδιηγητικό αφηγητή, υπάρχουν και δύο ενδοδιηγητικές αφηγήτριες, η Ταρσία και η παραμάννα, για τις οποίες έχουμε ήδη κάνει λόγο. Η πρώτη αφηγήτρια είναι ομοδιηγητική. Αφηγείται στον ενδοδιηγητικό Απολλώνιο την προσωπική της ιστορία επιχειρώντας να τον επηρεάσει τονίζοντας τη βασιλική της καταγωγή, που δε θα άφηνε ασυγκίνητο έναν άρχοντα, και την κοινωνική της έκπτωση εξαιτίας της τύχης (πρβλ. και τη λέξη «δύστυχος»). Επιπλέον, εξηγεί στον άγνωστο άρχοντα που έχει μπροστά της το πόσο κοντά βρίσκεται στο να βελτιώσει

την κατάστασή της, να αλλάξει την τύχη της, η οποία πλέον εξαρτάται απόλυτα από αυτόν. Αξιοποιεί, δηλαδή, αυτό που ο Genette ονομάζει «μαρτυρική ή πιστοποιητική λειτουργία».

Η δεύτερη αφηγήτρια είναι μεν ενδοδιηγητική, καθώς έχει υπάρξει μάρτυρας των γεγονότων που διηγείται, αλλά ταυτόχρονα είναι και ετεροδιηγητική, αφού δεν αναφέρεται στον ίδιο της τον εαυτό, αλλά στη ζωή της πρωταγωνίστριας Ταρσίας. Είναι, όπως θα έλεγε ο Genette, μια αφηγήτρια παρούσα ως πρόσωπο εντός της δράσης, που διηγείται γεγονότα παρατηρούμενα από έξω (Genette, 2017, σ. 257). Η παραμιάνα, ως αφηγήτρια, ενεργοποιεί και την επικοινωνιακή της λειτουργία.

Παρόμοια με τη *Διήγηση*, στη *Ριμάδα* διακρίνουμε σε πρώτο βαθμό έναν εξωδιηγητικό και ετεροδιηγητικό αφηγητή που αναλαμβάνει την εξιστόρηση της ιστορίας του Απολλώνιου, και σε δεύτερο βαθμό άλλους ενδοδιηγητικούς και ομοδιηγητικούς αφηγητές, οι οποίοι είναι ο Απολλώνιος, η Ταρσία και ο χωριάτης-δούλος, και μία ενδοδιηγητική ετεροδιηγητική αφηγήτρια, η οποία είναι η νένα. Η παρουσία του εξωδιηγητικού αφηγητή είναι εντονότατη. Οι αποστροφές του προς το κοινό είναι συχνές, ενώ πολλές φορές ο εξωδιηγητικός αφηγητής σχολιάζει τα γεγονότα της ιστορίας. Επιπλέον, ο αφηγητής διατυπώνει ένα μοιρολόι για την τύχη του Απολλώνιου (στ. 321-328) και δημιουργεί μία παρέκβαση που σχετίζεται με τους κατοίκους της Ταρσού (στ. 1585-1606). Η συγκεκριμένη παρέκβαση είναι μία μεταδιήγηση που έχει θεματική σχέση με την κυρίως διήγηση. Η ιστορία έχει ως εξής: όταν ο Αλεξανδροπάρης έκλεψε την Ελένη και ξέσπασε ο Τρωικός πόλεμος, ο Πρίαμος έστειλε στην Ταρσό το μικρότερο παιδί του, τον Πολύδωρο. Ο αφέντης της Ταρσού, ο Πολυνέστορας, αν και ήταν φίλος του Πριάμου, δεν προστάτεψε το παιδί, αλλά το σκότωσε. Ο αφηγητής δημιουργεί μία σχέση αναλογίας ανάμεσα στην αδικία που υπέστησαν ο μυθολογικός Πολύδωρος και η μυθιστορηματική Ταρσία, προκειμένου να αποδείξει ότι «από αρχιόθες το 'χασι στην Τάρσια να 'νεργούσι, / αυτείνη τη δημηγερσιά πάντα τως να 'δηγούσι (στ. 1585-1586).

Συμπεράσματα

Διαφορές τεχνικής

Μολονότι τα δύο μυθιστορήματα παραδίδουν την ίδια ιστορία, διαπιστώνουμε ότι ανάμεσά τους υπάρχουν αρκετές διαφορές. Αναφορικά με την παρουσίαση του θανάτου της Αρχιστρατούσας, παρατηρούμε ότι και στα δύο κείμενα ο αναγνώστης ενημερώνεται άμεσα ότι αυτή είναι ζωντανή και καταλήγει ασφαλής στο μοναστήρι. Το κάθε μυθιστόρημα χρησιμοποιεί διαφορετική τεχνική για να δηλώσει το γεγονός. Στη μεν *Διήγηση* παρουσιάζεται με πρόληψη και εσωτερική εστίαση στην προοπτική του Απολλώνιου. Στη δε *Ριμάδα* δεν διαταράσσονται ούτε η χρονική τάξη ούτε η εστίαση. Ο αφηγητής διατηρεί την παντογνωστική του όραση διαχωρίζοντας τη θέση του από εκείνη των ηρώων και αμφισβητώντας διακριτικά τον θάνατο της Αρχιστράτας. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο κοινοποιείται άμεσα στον αναγνώστη η πληροφορία ότι η Αρχιστρατούσα είναι ζωντανή. Έχοντας μελετήσει τα κίνητρα του Απολλώνιου, με κεντρικό ανάμεσα σε αυτά τη δημιουργία οικογένειας, επιβεβαιώνουμε ότι η κοινοποίηση του συγκεκριμένου γεγονότος συνεισφέρει στη διατήρηση της θεματικής αλληλουχίας των δύο μυθιστορημάτων.

Η *Διήγηση* ουσιαστικά, παρόλο που έχει για πρότυπο τη *Storia*, εισάγει κάποιες δικές της πρωτοτυπίες. Μολονότι στην παρούσα εργασία δεν εξετάζουμε το ιταλικό έργο, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι πρόκειται για γόνιμη αναπαραγωγή της ιστορίας της και όχι για απλή μεταγραφή της. Αυτό τουλάχιστον υποδεικνύεται με την περιληπτική απόδοση και την εξωτερική εστίαση σε σχέση με τα αινίγματα μεταξύ Ταρσίας-Απολλώνιου. Ο μεταγλωττιστής δεν δείχνει να ενδιαφέρεται για το συγκεκριμένο θεματικό μοτίβο, το οποίο διατηρεί για λόγους πλοκής, αλλά δεν το εξελίσσει.

Η ιδεολογία της Διήγησης

Προτού προχωρήσουμε σε συμπεράσματα για τον ρόλο του κάθε ήρωα, κρίνεται σκόπιμο να οριοθετήσουμε την ιδεολογική τάξη των πραγμάτων με βάση τον τρόπο που παρουσιάζεται στο κείμενο της *Διήγησης*. Η *Διήγηση* φέρει μία ακλόνητη ιδεολογία.

Κεντρικές ιδέες είναι:

α) Η πίστη στην κοινωνική πυραμίδα, που εκτείνεται από τους βασιλείς και τους άρχοντες έως τους δούλους, και η οποία είναι συνεχώς εμφανής. Η ευγενική καταγωγή αποτελεί ένα ισχυρό πλεονέκτημα για όποιον την έχει.

β) Η γυναίκα και η κόρη υποτάσσονται στη σφαίρα επιρροής του άνδρα και πατέρα. Η υποχρέωση του πατέρα προς την κόρη του περιορίζεται στην προστασία και την εξασφάλιση συζύγου, ο ρόλος του οποίου δεν καταφέρνει να γίνει πιο ισχυρός από εκείνον του πατέρα.

γ) Η βαθιά θρησκευτική πίστη στον Θεό, ως βοηθό αλλά και τιμωρό.

Ο κεντρικός ήρωας

Στη *Ριμάδα* επαναλαμβάνονται συχνά τα πάθη του Απολλώνιου, το ναυάγιο, ο θάνατος της γυναίκας και της κόρης του κ.ά. Ακόμα και τα γεγονότα που δεν αφορούν πρωτίστως τον Απολλώνιο, επαναλαμβάνονται συχνά στη δική του προοπτική. Παραδείγματος χάρη, με το επαναλαμβανόμενο ψέμα για τον θάνατο της Ταρσίας τονίζεται περισσότερο η πρόθεση του Στρακίλιου να εξαπατήσει τον Απολλώνιο, παρά η επίθεση στην Ταρσία. Ως πρωταγωνιστής είναι το πιο ομιλητικό πρόσωπο και συναναστρέφεται με τους περισσότερους ήρωες.

Η Ταρσία αναδεικνύεται σε εξαιρετικά σημαντικό πρόσωπο της *Διήγησης*, αφού οι δύο εκτενέστεροι λόγοι ηρώων που φιλοξενούνται στο, κατά τα άλλα, λιτό κείμενο της *Διήγησης*, αφορούν εκείνη και οι επαναλήψεις/επαναληπτικές αφηγήσεις σχετίζονται με τη ζωή ή τη δράση της. Η Ταρσία είναι με διαφορά το πιο ομιλητικό πρόσωπο της *Διήγησης*. Στο μόνο που υστερεί σε σχέση με τον πρωταγωνιστή πατέρα της είναι πως δεν συναναστρέφεται με τόσα πολλά άτομα όσα εκείνος και, κατά συνέπεια, είναι παρούσα σε μικρότερο αριθμό ακολουθιών σε σύγκριση με αυτόν.

Τύχη, Θεός ή Δράση;

Στο κείμενο της *Διήγησης* ο παράγοντας «τύχη» επηρεάζει όλους τους ήρωες, αλλά καθοριστική είναι η στάση που κρατά ο καθένας απέναντι σε αυτήν. Κακοτυχίες συμβαίνουν σε όλους. Συνήθως τότε οι ήρωες αναλαμβάνουν δράση και μετατρέπονται σε δυναμικά πρόσωπα, προκειμένου να ικανοποιήσουν τα κίνητρά τους. Ασφαλώς δεν υποκινούνται όλοι οι ήρωες από τα ίδια κίνητρα. Ο καθένας έχει τα δικά του. Έτσι, ύστερα από την ανάγκη για επιβίωση, το πρωτεύον κίνητρο του Απολλώνιου είναι η δημιουργία οικογένειας και ύστερα από αυτό έρχεται η αναζήτηση της βασιλείας. Για την Ταρσία κίνητρο είναι η διατήρηση της αγνότητας

και της αξιοπρέπειας, που επιβάλλει η ευγενική καταγωγή της. Η Αρχιστρατούσα είναι μία ηρωίδα που παρακινείται από τον έρωτα, ενώ ο Αντιναγόρας από τον (υπερβάλλοντα ίσως) σεβασμό προς την ανώτερη τάξη. Όλες αυτές οι ανάγκες των ηρώων έχουν οριστικά ικανοποιηθεί με τη λύση του μυθιστορήματος.

Θα πρέπει ακόμα να παρατηρήσουμε ότι οι γυναίκες (Αρχιστρατούσα και Ταρσία) αποκτούν δυναμική για ορισμένο μόνο χρονικό διάστημα. Αντίθετα, η δυναμική των ανδρών, ανεξάρτητα από το πόσο ισχυρή είναι η θέση τους, εκτείνεται σε μεγαλύτερο εύρος της ιστορίας, αλλά δεν έχει την ίδια ένταση. Ο βασιλιάς Αρχίστρατος είναι ένας παθητικός ήρωας, του οποίου η δράση περιορίζεται μόνο στο να ικανοποιήσει την ανδροκρατούμενη λογική του κειμένου. Μόνο φαινομενικά ελέγχει την Αρχιστρατούσα, αφού στην πραγματικότητα εκείνη του υπαγορεύει τις αποφάσεις για την τύχη της. Δεν συμβαίνει το ίδιο στη *Ριμάδα*, όπου με μια απλή ανάγνωση καταλαβαίνουμε ότι ο βασιλιάς έχει περισσότερο ενεργό ρόλο και σε σχέση με την κόρη του και αναφορικά με την τύχη του Απολλώνιου.

Η γυναικεία παρουσία αξίζει προσοχή. Οι δύο ηρωίδες προσπαθούν κατ' επανάληψη να ικανοποιήσουν τον στόχο τους, ενώ οι άντρες δεν εμφανίζουν την ίδια δυναμική στις προσπάθειές τους. Η πιο δυναμική ηρωίδα είναι η Ταρσία, η οποία, ίσως επειδή συναντά και τους περισσότερους κινδύνους, προσπαθεί περισσότερο και εντονότερα από κάθε άλλο ήρωα, γεγονός που την ανεβάζει σε συμπρωταγωνιστικό πρόσωπο μαζί με τον Απολλώνιο.

Οι μεταβολές στην προοπτική κάθε ήρωα, από την εμφάνισή τους έως το τέλος του μυθιστορήματος έχουν ως εξής:

- Για τον βασιλιά Αρχίστρατο δεν υπάρχει μεταβολή. Δεν γνωρίζει τις περιπέτειες της οικογένειάς του, ενώ δεν εμφανίζεται να έχει δικές του επιθυμίες, παρά μόνο την εκπλήρωση του χρέους του προς τη θυγατέρα του.
- Για τους αντιπάλους και ηθικά φαύλους Αντίοχο-Στραγγαλίωνα-Μαρκιώνη υπάρχει μία καθοδική πορεία, ενώ για τον Αντιναγόρα μία ανοδική.
- Στην προοπτική των δύο γυναικών υπάρχει από μία υποβάθμιση και στη συνέχεια μία βελτίωση.
- Στην προοπτική του Απολλώνιου σημειώνονται και οι περισσότερες μεταβολές, με συνεχείς υποβαθμίσεις και βελτιώσεις. Το γεγονός αυτό είναι που τον καθιστά και τον κεντρικό ήρωα της ιστορίας και δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό «πολυπαθής» που υπάρχει στον τίτλο της *Διήγησης*.

Βιβλιογραφία

- Elizabeth Archibald, *Apollonius of Tyre. Medieval and Renaissance Themes and Variations*, D.S. Brewer, Cambridge, 1991.
- Roderick Beaton, *Η ερωτική μυθιστορία του ελληνικού μεσαίωνα*, μτφ. Νίκη Τσιρώνη, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1996.
- Hans-Georg Beck, *Ιστορία της βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, μτφ. Νίκη Eideneier, Β' έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Ελληνικής Τραπεζής, Αθήνα 1993.
- Claude Bremond, «Η λογική των αφηγηματικών πιθανοτήτων», μτφ. Καίτη Παπουτσά, στο: *Θεωρία της Αφήγησης*, επιμ.: Καλλιπολίτης Βασίλης, Εξάντας, Αθήνα, 1991, σ. 125-157.
- Santiago Carbonell, *Οι νεοελληνικές διασκευές του «Απολλώνιου της Τύρου» μέσα στα ρομανικά τους συμφραζόμενα: στοιχεία εκχριστιανισμού, προσαρμογής και πρωτοτυπίας*, δ.δ., Τομέας Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών, Τμήμα Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2002.
- Carolina Cupane, *Romanzi cavallereschi bizantini*, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1995.
- Gérard Genette, *Σχήματα III. Ο λόγος της αφήγησης: δοκίμιο μεθοδολογίας και άλλα κείμενα*, μτφ. Λυκούδης Μ., επιμ. Καψωμένος Ε., εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2017.
- Gidel, “Etude sur Apollonius de Tyr. Roman écrit en grec et en vers politiques, d’après une version latine” στο: W. Wagner, *Medieval Greek Texts: Being a collection of the earliest compositions in vulgar Greek, prior to the year 1500*, Part 1. London-Berlin, 1870.
- Antonius Arnoldus Petrus Janssen, *Narratio Neogreca Apollonii Tyri. Textus graecus prolegomenis commentariisque et translatione latina istructus*, Nijmegen, 1954.
- Παύλος Καρολίδης, *Ιστορικός Άτλας*, τχ. Β', εκδ. οίκος Δημητράκου, Αθήνα, 1929.
- Αλμπέρτο Κάρλος Κρίδα-Άλβαρεθ, *Ιστορικοφιλογολογική συγκριτική μελέτη του “Libro de Apolonio” και της «Διηγήσεως Πολυπαθούς Απολλωνίου του Τύρου»*,

- δ.δ., Γενικό Τμήμα Ξένων Πολιτισμών, Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), Αθήνα, 1998.
- Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Απολλώνιος της Τύρου. Υστερομεσαιωνικές και Νεότερες Ελληνικές Μορφές. Κριτική Έκδοση με εισαγωγές, σχόλια, πίνακες λέξεων – γλωσσάρια και επίμετρα*, τόμ. 1, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη, 2004.
 - Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Απολλώνιος της Τύρου. Υστερομεσαιωνικές και Νεότερες Ελληνικές Μορφές. Κριτική Έκδοση με εισαγωγές, σχόλια, πίνακες λέξεων – γλωσσάρια και επίμετρα*, τόμ. 2.1., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη, 2004.
 - Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Απολλώνιος της Τύρου. Υστερομεσαιωνικές και Νεότερες Ελληνικές Μορφές. Κριτική Έκδοση με εισαγωγές, σχόλια, πίνακες λέξεων – γλωσσάρια και επίμετρα*, τόμ. 2.2., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη, 2004.
 - Αδαμάντιος Κοραΐς, *Άτακτα, ήγουν παντοδαπών εις την αρχαίαν και την νέαν ελληνικήν γλώσσαν αυτοσχεδίων σημειώσεων, αυτοσχέδιος συναγωγή*, τόμ. 2, εκ της τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου, Παρίσι, 1829.
 - Wilhelm Wagner, *Medieval Greek Texts: Being a collection of the earliest compositions in vulgar Greek, prior to the year 1500*, Part 1. London-Berlin, 1870.
 - Wilhelm Wagner, *Carmina graeca Medii Aevi*, Leipzig, 1874.